

บันทึกการประชุม

เรื่อง

แนวทางการประสานความร่วมมือ และ ค้นหาประเด็นวิจัยด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ในจังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 31 มีนาคม – 1 เมษายน 2544

ณ ห้องประชุม ศูนย์วิจัยพืชไร่แม่โจ้

จัดโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน

บันทึกการประชุม

เรื่อง

แนวทางการประสานความร่วมมือ และ ค้นหาประเด็นวิจัยด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ในจังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 31 มีนาคม - 1 เมษายน 2544

ณ ห้องประชุม ศูนย์วิจัยพืชไร่นาแม่โจ้

วันที่	27 มี.ค. 2546
เลขทะเบียน	00375
เลขเรียกหนังสือ	RDC 44

จัดโดย

0001

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน
ห้องสมุด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ชั้น 14 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์
เลขที่ 979/17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400
โทร. 298-0455 โทรสาร 298-0476
Home page : <http://www.trf.or.th>
E-mail : trf-info@trf.or.th

คำนำ

เป็นนิมิตหมายที่ดีมากที่การประชุมครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมมากกว่า 60 ท่าน และผู้เข้าร่วมทุกท่านได้แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น เป็นไปอย่างเข้มข้น จนถึงวินาทีสุดท้ายของการประชุม

คณะผู้จัดการประชุมต้องขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างมากที่ให้ความร่วมมือในครั้งนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าทุกท่านจะร่วมมือกันในการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนให้เติบโต ต่อเนื่อง ตลอดไป

หากท่านต้องการแลกเปลี่ยน ทราบความเคลื่อนไหว หรือปรึกษาหารือเกี่ยวกับเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน กรุณาติดต่อได้ที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ภาคเหนือ) และสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน ได้ตามที่อยู่ท้ายนี้

ขอขอบคุณ

คณะผู้จัดการประชุม

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ภาคเหนือ) ชั้น 2 อาคารกาญจนาภิเษก คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โทรศัพท์ 053-944648 โทรสาร 053-892662
- สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน 363 ถ.เชียงใหม่-แม่ใจ หมู่ 4 ต.หนองจ้อม อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50210
โทรศัพท์/โทรสาร 053-354053-4 E-Mail : proconet@chmai.foxinfo.co.th

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
1. โครงการจัดประชุม	1 - 7
2. หลักการ เป้าหมาย ทิศทาง เกษตรกรรมยั่งยืน	8 - 14
3. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกับเกษตรกรรมยั่งยืน	15 - 25
4. กลุ่มย่อย"สถานการณ์ เป้าหมาย ทิศทาง และแผนงานเกษตรยั่งยืน	26
4.1 กลุ่มเทคโนโลยีด้านเกษตรกรรมยั่งยืน	
4.2 กลุ่มการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน	
4.3 กลุ่มเกษตรกรบนที่สูง	
4.4 กลุ่มสถาบันองค์กรเกษตรกรกับเกษตรกรรมยั่งยืน	
4.5 กลุ่มการเชื่อมโยงผู้ผลิต-ผู้บริโภค/ตลาดทางเลือก การพัฒนาธุรกิจชุมชน และการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรรมยั่งยืน	
4.6 กลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืนกับการศึกษาและชีวิตทางเลือก	
5. การนำเสนอของกลุ่มย่อยในที่ประชุมใหญ่	
5.1 กลุ่มเทคโนโลยีด้านเกษตรกรรมยั่งยืน	27 - 33
5.2 กลุ่มการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน	34 - 39
5.3 กลุ่มเกษตรกรบนที่สูง	39 - 45
5.4 กลุ่มสถาบันองค์กรเกษตรกรกับเกษตรกรรมยั่งยืน	45 - 49
5.5 กลุ่มการเชื่อมโยงผู้ผลิต-ผู้บริโภค/ตลาดทางเลือก การพัฒนาธุรกิจชุมชน และการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรรมยั่งยืน	49 - 54
5.6 กลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืนกับการศึกษาและชีวิตทางเลือก	54 - 64
ภาคผนวก	ค
- รายละเอียดการประชุมกลุ่มย่อย	
- รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม	

โครงการประชุม

เรื่อง

แนวทางการประสานความร่วมมือและการค้นหาประเด็นวิจัย

ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนในจังหวัดเชียงใหม่

1. หลักการและเหตุผล

กระแสความสนใจใน “เกษตรกรรมยั่งยืน” ของเกษตรกร ผู้บริโภค หน่วยงานของรัฐบาล ธุรกิจเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนในปัจจุบันได้รับการตอบรับเป็นไปอย่างคึกคัก ซึ่งอาจมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น การล้มเหลวและไม่เชื่อมั่นต่อระบบเกษตรแผนใหม่หรือเกษตรเคมีของเกษตรกร ปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรและสารเคมีปนเปื้อนในอาหาร กระแสความต้องการอาหารอินทรีย์ของผู้บริโภค ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ กระแสของทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจชุมชน ข้อตกลงว่าด้วยเรื่องการค้าของยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่นที่ต้องเป็นสินค้าเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น

ถึงแม้ว่าเกษตรกรรมยั่งยืนจะได้รับความสนใจเป็นอย่างดี แต่ความสนใจดังกล่าวยังเป็นเพียง “กระแส” แต่ไม่ใช่เกิดจาก “การตระหนักและจิตสำนึก” ที่ต้องการแก้ไขปัญหของเกษตรกรของผู้บริโภค สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง ดังจะเห็นได้จาก นโยบายของแต่ละกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรยั่งยืนยังไม่แปรเปลี่ยนเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน การนำเข้าสารเคมีทางการเกษตรยังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง งบประมาณด้านเกษตรกรรมยั่งยืนของกระทรวงเกษตร ฯ ยังมีน้อยมาก หลักสูตรเกษตรกรรมยั่งยืนในสถาบันการศึกษายังไม่มี แม้แต่แนวความคิด นิยามความหมาย และหลักการเกษตรกรรมยั่งยืนยังพูดไม่ตรงกันเลย

เพื่อให้ “กระแส” ของเกษตรกรรมยั่งยืนจะไม่เป็นกระแสที่วูบวาบแต่ได้แปรเปลี่ยนเป็น “รูปธรรมหรือวิถีปฏิบัติ” ที่จับต้องได้ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ระยะยาว และเป็นขบวนการ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดประชุมเพื่อให้เกิดการประสานเชื่อมโยงระหว่าง “เกษตรกร นักวิชาการ นักวิจัย นักส่งเสริม ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนในภาคเหนือที่ทำมาอย่างต่อเนื่อง” และเป็นผู้ที่มาจากส่วนต่าง ๆ ของสังคม เช่น เกษตรกร สถาบันการศึกษา นักพัฒนาเอกชน ข้าราชการจากกระทรวงเกษตร จากกระทรวงศึกษา กระทรวงสาธารณสุข สื่อสารมวลชน และผู้บริโภคจากชมรมต่าง ๆ ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนและระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาแนวทางที่จะทำให้เกษตรกรรมยั่งยืนไม่ใช่เป็นเพียงกระแสในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้นแต่เป็น “วิถีปฏิบัติหรือวาระแห่งชาติ” อย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อให้กลุ่มเกษตรกร นักวิชาการ นักวิจัย นักส่งเสริมการเกษตร สื่อมวลชน และนักพัฒนาเอกชน ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนในจังหวัดเชียงใหม่ ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยน แนวคิด องค์ความรู้ และประสบการณ์ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน
- 2) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมกันกำหนดหลักการ เป้าหมาย ทิศทาง และนโยบายเกษตรกรรมยั่งยืน และร่วมกันผลักดันนโยบายให้เป็นรูปธรรม
- 3) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายทางด้านพัฒนาและขยายผล และกิจกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายทางด้านวิจัย รวมทั้งกำหนดผู้รับผิดชอบตามแต่ละกิจกรรมด้วย

3. ผู้ร่วมประชุม ประมาณ 50 คน ประกอบด้วย

ก. กลุ่มเกษตรกรบนที่สูง

1. คุณปริศนา พรหมา คุณอรุณ หวายคำ จากงานด้านเกษตรที่สูง
2. อาจารย์ณรงค์ อภัยจันทร์ คุณประมวล อยู่บุญ จากบ้านหนองบัวงาม ต.แม่ นาวาง อ.แม่อาว
3. คุณจุฑามาศ ใจคำ โครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือก
4. ผ.ศ. ดร. ทิพยวรรณ ประภาณชล สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ คณะแพทยศาสตร์

ข. กลุ่มสถาบันองค์กรเกษตรกรกับเกษตรกรรมยั่งยืน

1. คุณพนมกร นามจันทร์ คุณกรองแก้ว อินสวรรค์ คุณณอมศักดิ์ เคอเส จากชมรมผู้ผลิตพืชผักเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่
2. คุณพัฒน์ อภัยมูล และคณะ จากสหกรณ์เกษตรยั่งยืนและสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เกษตรยั่งยืนแม่ทา
3. คุณธนิชา ธารสาร และคุณนิคมไชยวรรณ จากสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืน
4. คุณเกตุดา พุทธา คณะ จากโครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ

ค. กลุ่มการเชื่อมโยงผู้ผลิต-ผู้บริโภค/ตลาดทางเลือก การพัฒนาธุรกิจชุมชน และ การดำเนินงานเชิงพาณิชย์ของเกษตรยั่งยืน

1. ผ.ศ.ดร. ทิพย์รัตน์ มณีเลิศ และคณะ จากองค์การมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ
2. อาจารย์สุรเดช กิจเครือและคณะ จากชมรมผู้บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่
3. อาจารย์วีระ คำวิเศษณ์ คุณพนมพร พุทธิมา จากศูนย์สินค้าเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม อิมบุญ

4. คุณสุพรรณ กำเพ็ญ และคณะ ตลาดนัดสินค้าเกษตรยั่งยืน
5. คุณธนศ แก้วเสมอตา และคณะ บริษัท ธรรมมานุसार “เกษตรอินทรีย์ โบราณ”
6. คุณเนตรดาว แพทย์กุล สื่อมวลชน
7. สำนักงานพาณิชย์จังหวัด
8. คุณแสงทิพย์ เข้มราช และคุณอุไรรัตน์ ไพบูลย์วัฒนกิจ โครงการพัฒนาเครือข่ายฯ

จ. กลุ่มการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

1. คุณ ณัฐวุฒิ ภาษะวรรณ ผอ. สวพ. 1 และคณะ สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 (สวพ.)
2. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดเชียงใหม่
3. คุณ บุญชู เหลืองอ่อน จากสำนักงานส่งเสริมการเกษตรจังหวัดเชียงใหม่
4. สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่
5. พันเอกชัยพฤกษ์ อัยยะภาคย์ และ พันเอกวิเชียร ถิ่นวัฒนากุล หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑ เชียงดาว
6. คุณอนันต์ แยมสมัย จากมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท
7. คุณสมบัติ เลี่ยมทอง สถาบันแมคเคนฯ
8. คุณสรระเสริฐ ค้างคิ กป.อพช เหนือ
9. คุณดำรง ปิ่นทะนา

ง. กลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืนกับการศึกษาและชีวิตทางเลือก

1. คณะ อาจารย์จากโรงเรียนกวิละวิทยาลัย
2. คณะ อาจารย์จากโรงเรียนสันทรายวิทยาคม
3. วิทยาลัย ฯ เกษตรกรรมเชียงใหม่
4. สถาบันราชภัฏจังหวัดเชียงใหม่
5. ผศ. ดร. อาณัฐ ดันโซ และคณะ จากโครงการSLUSE มหาวิทยาลัยแม่โจ้
6. รศ.ดร. ไพบูลย์ สุทธสุภา และคณะ จากโครงการวิจัยหลักสูตรเกษตรกรรมยั่งยืน

จ. คณะผู้จัดการประชุมและผู้ดำเนินการประชุม

1. คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ และคณะจากสกว.
2. อาจารย์พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ สถาบันวิจัยเพิ่มผลผลิตการเกษตร
3. คุณชมชวน บุญระหงษ์ และคณะ จากโครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตผู้บริโภคนเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ

4. คุณเชษฐา ศิริภัทร คุณสุภา ไชยเมือง คุณวิจิต ถิ่นวัฒนากุล จากเครือข่ายเกษตรกรรม ทางเลือกส่วนกลาง และภาคเหนือ

4. วัน เวลา 31 มีนาคม และ 1 เมษายน 2544

5. สถานที่จัดประชุม ห้องประชุมสถานีวิจัยพืชไร่แม่โจ้

6. ผู้ประสานงาน นายชมชวน บุญระหงษ์

ผู้ช่วยผู้ประสานงาน นางสาวแสงทิพย์ เข้มราช นางสาวอุไรรัตน์ ไพบุลย์วัฒนกิจ และ นางสาวทัศนีย์ ปาลี

7. ที่ติดต่อ โครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือก

158 หมู่บ้านอัมบุญ ถนนเมืองสมุทร ต.ช้างม้อย อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300

โทรศัพท์ 053 – 872270,01-9512825 แฟกซ์ / โทรศัพท์ 053-872731

< proconet@chmai.loxinfo.co.th >

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และทราบความเคลื่อนไหวด้านเกษตรกรรมยั่งยืน
2. ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันกำหนดแนวคิด หลักการ เป้าหมาย ทิศทางและนโยบายด้านเกษตรกรรมยั่งยืน
3. ผู้เข้าร่วมได้กิจกรรมทั้งทางด้านการพัฒนาและการขยายผล และกิจกรรมทางด้านวิจัยที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย
4. ได้ผู้รับผิดชอบในกิจกรรมทั้งการพัฒนาและการวิจัย

กำหนดการประชุม

เรื่อง

แนวทางการประสานความร่วมมือและการค้นหาประเด็นวิจัย

ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนในจังหวัดเชียงใหม่

31 มีนาคม – 1 เมษายน 2544

ณ ห้องประชุม สถานีวิทยุพีชไร่มะพร้าว

เสาร์ ที่ 31 มีนาคม 2544

08.00 – 09.00 ลงทะเบียน

09.00 – 09.30 หลักการ เป้าหมาย ทิศทาง และนโยบายเกษตรกรรมยั่งยืน

โดยอาจารย์พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ

09.30 - 09.45 บทบาทสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยต่อการสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรม

ยั่งยืน : ปัจจุบันและอนาคต

โดยคุณทรงพล เจตนาวณิชย์

09.45 – 10.15 กลุ่มผู้เข้าร่วมแนะนำตัว

10.15 – 10.30 อาหารว่าง

10.30 – 10.40 อธิบายการแบ่งกลุ่มย่อย

โดยอาจารย์พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ

10.40 – 12.00 ผู้เข้าร่วมแบ่งกลุ่มย่อย ออกเป็น

กลุ่มที่ 1 เกษตรกรรมยั่งยืนบนที่สูง

กลุ่มที่ 2 สถาบันเกษตรกรกับเกษตรกรรมยั่งยืน

กลุ่มที่ 3 ความเชื่อมโยงผู้ผลิต-ผู้บริโภคและตลาดทางเลือก

การพัฒนาธุรกิจชุมชนและการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ของเกษตรยั่งยืน

กลุ่มที่ 4 กลุ่มแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

กลุ่มที่ 5 เกษตรกรรมยั่งยืนกับการศึกษา และเกษตรยั่งยืนกับชีวิตทางเลือก

12.00 – 13.00 อาหารกลางวัน

13.00 - 15.00 แบ่งกลุ่มย่อยและเตรียมนำเสนอ

15.00 – 15.15 อาหารว่าง

15.15 - 17.45 กลุ่มย่อยนำเสนอกลุ่มใหญ่ (2 กลุ่ม)

18.00 อาหารเย็น

กลางคืน ตามอัธยาศัย (มีที่พักให้ ณ ที่จัดประชุม)

อาทิตย์ที่ 1 เมษายน 2544

09.00 – 10.00 กลุ่มย่อยนำเสนอกลุ่มใหญ่ (ต่อ)

10.00 – 10.15 อาหารว่าง

10.00 – 12.15 กลุ่มย่อยนำเสนอกลุ่มใหญ่ (ต่อ)

12.15 – 13.00 อาหารเที่ยง

13.00 - 15.00 กำหนดแผนงาน และผู้รับผิดชอบทั้งงานพัฒนา ขยายผล และงานวิจัย

โดยอาจารย์พฤษ์ ยิบมันตะศิริ

15.00 – 16.00 สรุปและปิด

โดยคุณทรงพล เจตนาวณิชย์

แบบตอบรับการเข้าร่วมประชุม
แนวทางการประสานความร่วมมือและการค้นหาประเด็นวิจัย
ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนในจังหวัดเชียงใหม่
31 มีนาคม – 1 เมษายน 2544
ณ ห้องประชุม สถานีวิทยุพีชไร่มะโจ

ชื่อ.....นามสกุล.....

ชื่อองค์กร/หน่วยงาน.....

ที่อยู่ทำงาน.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

Email Address.....

ที่อยู่ที่บ้าน

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

☐ สามารถเข้าร่วมประชุมได้จำนวน.....คน

1.

2.

3.

☐ ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้

กรุณาส่ง

โครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิต – ผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือตอนบน
158 หมู่บ้านอิมบุญ ต.ช้างม้อย อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300
โทรศัพท์ 053 – 872270.01-9512825 แฟกซ์ / โทรศัพท์ 053-872731
< proconet@chmai.loxinfo.co.th >

บันทึกการประชุมแนวทางการประสานความร่วมมือและประเด็นวิจัยด้านเกษตรกรรมยั่งยืน
ในจังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 31 มีนาคม – 1 เมษายน 2544

ณ ห้องประชุมศูนย์วิจัยพืชไร่แม่โจ้ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

วันที่ 31 มีนาคม 2544

เวลาประมาณ 10.00

บรรยาย : หลักการ เป้าหมาย ทิศทาง และนโยบาย เกษตรยั่งยืน

โดยท่านอาจารย์พฤกษ์ อิบมันตะศิริ ได้ทบทวนถึงหลักการ เป้าหมาย ทิศทาง และนโยบาย เกษตรยั่งยืน โดยมี
เนื้อหาดังต่อไปนี้

ความยั่งยืน ความยั่งยืนของระบบเกษตรยั่งยืนสามารถดูได้ที่

- เป็นคุณสมบัติหนึ่งของนิเวศเกษตร
- ความสามารถในการดูดซับแรงกระแทกจากภายนอก และฟื้นกลับสภาพเดิมได้
- ความสามารถในการปรับตัวต่อวิกฤตการณ์

การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรไทย

เกษตรกรพื้นบ้าน

- ผลิตอาหารไม่พอเพียง
- ผลิตผลส่วนเกินสู่ตลาดระดับต่าง ๆ
- การผลิตอิงฐานทรัพยากรที่ยังคงมีความสมบูรณ์
- พึ่งพิงแรงงาน

ผลิตภาพไม่สูง แต่มีเสถียรภาพ

เกษตรกรเชิงพาณิชย์เพื่อการส่งออก

- ผลิตอาหารส่วนเกินเพื่อการส่งออก
- อิงเทคโนโลยีการผลิตที่ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี สารเคมี ตามแนวปฏิบัติ
เขียว
- การขยายพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยว
- การเจริญเติบโตของธุรกิจเกษตร และ อุตสาหกรรมเกษตร
- ตอบสนองต่อแผนพัฒนาฯ

ผลิตภาพสูง แต่มีความผันแปรสูง

เกษตรกรพึ่งพิงเทคโนโลยีภายนอกมากขึ้น

ผลต่อเนื่องของเกษตรเชิงพาณิชย์ ต่อ เกษตรกรที่มีความพร้อม

- เกษตรกรพัฒนาทักษะธุรกิจ สามารถเป็นผู้ส่งออก
- การพัฒนาเทคโนโลยีระบบชลประทาน สารควบคุมการเจริญเติบโตของพืช สารชีวภาพ การจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน
- การพัฒนาคุณภาพการผลิตเพื่อสนองผู้บริโภค
- ความสำเร็จของธุรกิจด้านไม้ผล เป็นต้น

ผลต่อเนื่องของเกษตรเชิงพาณิชย์ต่อเกษตรกรด้อยโอกาส

- ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ
- การสูญเสียความหลากหลายชีวภาพในไร่นา
- ภาวะหนี้สินเกษตรกรทวีความรุนแรง
- ช่องว่างของรายได้ระหว่างคนใน และนอกภาคเกษตรขยายตัวห่างมากขึ้น
(จาก 1 : 6 1 : 13)
- การอพยพแรงงานสู่เมือง
- การล่มสลายของสังคมชนบท

การเคลื่อนไหวของภาคพลเมือง (civil movement) กับวาระแห่งชาติ

- ความยากจน
- หนี้สิน
- สิ่งแวดล้อม
- เศรษฐกิจ
- การถ่ายโอนอำนาจสู่ท้องถิ่น
- สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

สถานการณ์แข่งขันในตลาดโลก ทวีความรุนแรง

กรอบข้อตกลงขององค์การการค้าโลก

- ลด เลิกการอุดหนุนการส่งออก
- ลด เลิกการอุดหนุนภายใน
- ลด เลิกการตั้งกำแพงสินค้า

การตื่นตัวทางด้าน E.commerce

ปฏิวัติโฉมหน้าการค้าโลก เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการขนาดเล็ก

พันธุ์วิศวกรรม เป็นทางแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารโลก

ระดับเกษตรกรไทยที่ต้องตกอยู่ภายใต้สภาวะการแข่งขันที่รุนแรง

1. เกษตรกรธุรกิจ	เกษตรกรลงทุน และรับความเสี่ยง (3%)
2. เกษตรกรในวงจร	เกษตรกรเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิต ธุรกิจรับความเสี่ยงเป็นส่วนใหญ่ (10%)
3. เกษตรกรอิสระ	ดำเนินการเฉพาะพืช ไม่ผูกพัน มีความเสี่ยงสูง (10%)
4. เกษตรกรอิสระรายย่อย	มีที่ดินจำกัด ต้องประกอบอาชีพอื่น (27%)
5. เกษตรกรพึ่งตนเอง	เกษตรกรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ “เกษตรยั่งยืน”

ความหมายของเกษตรยั่งยืน

- อยู่ดี กินดี มีสุข
- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการผลิตโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
- การจัดการให้มีผลลัพธ์ส่วนเกิน และการใช้ประโยชน์ส่วนเกิน เพื่อเกิดการพัฒนาต่อเนื่อง
- การพัฒนาเกษตรที่เอาคนเป็นตัวตั้ง

องค์ประกอบหลักของ “เกษตรยั่งยืน”

- การผลิตที่ผนวกขบวนการทางนิเวศน์
- ลด เลิกการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกที่ใช้แล้วหมดไป
- ชักจูงให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้ผลิต และผู้บริโภค
- ผลักดันให้เกิดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และ สิทธิการจัดการทรัพยากร
- ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
- กระจายการผลิต
- เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจชุมชน
- เพิ่มศักยภาพชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง

รูปแบบ “เกษตรยั่งยืน” มีความหลากหลายตามความเหมาะสมของสภาพนิเวศน์

ประเด็นด้านการผลิต

- ได้มีการใช้ปัจจัยการผลิตที่ไม่หมดสิ้น ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นมากน้อยเพียงไร?
- ใครเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ
- ใครเป็นผู้มีสิทธิในการใช้ทรัพยากรการผลิต
- มีพื้นที่เท่าไร?

ประเด็นความเชื่อมโยงกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน

- ผลผลิตใช้ในอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปพื้นบ้านหรือไม่?
- รายได้ส่วนเกินได้นำไปสู่การขยายการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนหรือไม่?
- เศรษฐกิจชุมชนสามารถสร้างนวัตกรรม และการใช้บริหารทางวิชาการแก่ชุมชนหรือไม่?
- ได้มีการสร้างรูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นธรรมหรือไม่?

ประเด็นเรื่องกลุ่มคนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders)

- เกษตรกร
- กลุ่มแม่บ้าน
- เกษตรตำบล / อำเภอ
- องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)
- ผู้ประกอบการ
- สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร(สวพ.) / ศูนย์ / สถานี
- มหาวิทยาลัย

ผลการศึกษารูปแบบการผลิต และการใช้ที่ดินของเกษตรกรในระบบนิเวศน์ต่าง ๆ

- ไม่มีรูปแบบใดที่มีคุณสมบัติครบตามเกณฑ์ที่กำหนด
 - ระดับแปลง → เจือไนทางนิเวศน์
 - ระดับครัวเรือน → เจือไนทางเศรษฐกิจ
 - ระดับชุมชน → เจือไนองค์กร
- เกษตรกรยังเป็น “กระบวนการเรียนรู้” มีความยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนเมื่อองค์ความรู้เปลี่ยน

เกณฑ์และตัวชี้วัด

- “การพัฒนาตัวชี้วัดได้กลายเป็นอุตสาหกรรม”
- ใช้สำหรับการวัดผล ประเมิน และติดตามผล
- ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความตระหนัก
- ผู้ใช้ตัวชี้วัด
- ตัวชี้วัดพัฒนาจากสาขาวิชาเฉพาะ
- สร้างโดยนักวิชาการ “ไม่มีส่วนร่วมของผู้ใช้”
- ส่วนมากจะวัดการยอมรับของเกษตรกร
- เกษตรกรให้ความสนใจน้อยมาก
- เกณฑ์ในการคัดเลือกตัวชี้วัดไม่สัมพันธ์กับการใช้ ในการจัดการ และการตัดสินใจ
- ทางเลือก → “กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม”

ตัวชี้วัด – ระดับแปลง

- ความหลากหลายของกิจกรรม
- ความเกื้อกูลระหว่างกิจกรรม
- เปลี่ยนจากสารเคมี เป็นสารชีวภาพ
- ลดต้นทุนการผลิต
- ลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก

ตัวชี้วัด – ระดับครัวเรือน

- หนี้สินลดลง
- เงินออมเพิ่มขึ้น
- พึ่งพาอาหารเพื่อสุขภาพมากขึ้น
- ครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกันมากขึ้น

ตัวชี้วัด – ระคับชุมชน

- มีกลุ่มมากขึ้น
- เรียนรู้ร่วมกัน

- จัดการร่วมกัน
- ร่วมบริหาร จัดการกลุ่ม
- ติดต่อกับองค์กรภายนอก

กระบวนการพัฒนาเกษตรยั่งยืนของไทย

หลักการ

- * การมีส่วนร่วม
- * การผสมผสาน
- * สหวิทยาการ

แนวทาง

- * กลุ่ม
- * เครือข่าย

แนวทางการวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืน

: การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม และการจัดการกับการเปลี่ยนแปลง

เริ่มจากภูมิทัศน์

- วิเคราะห์พื้นที่
- ศึกษาชุมชน
- วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และทางเลือก
- ทดสอบทางเลือก
- ติดตาม และประเมินผล
- ผลลัพธ์ และ ขยายผล

เริ่มจากการสร้างเครือข่าย

- เชื่อมโยงศักยภาพของชุมชน
- พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้
- ทำความเข้าใจร่วมกัน
- ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างชุมชน
- สร้างกลุ่มที่มีความสนใจร่วม
- กลุ่มกำหนดแผนงานด้วยตนเอง

ขั้นตอนการวิจัยเพื่อพัฒนา

- การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการของกลุ่มเป้าหมาย
- ประสานเครือข่ายบริการที่สนับสนุนการเพิ่มผลผลิตภาพของระบบ และ เพิ่มศักยภาพของกลุ่ม
- พัฒนา “วิทยากรกระบวนการ” (ทักษะการเจรจาเพื่อลดความขัดแย้ง)
- การขยายผล และ การประเมินผล
- ความเชื่อมโยงกับการกำหนดนโยบาย

สิ่งที่ท้าทายงานวิจัย และ / เพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืน

- สามารถจะสร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้หรือไม่?
- จะเป็นเพียง “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” หรือไม่?
- สามารถขยายผลในวงกว้างหรือไม่?

การขยายผล (scaling – up)

- การขยายขอบเขตการวิเคราะห์
ปัจจุบันยังเน้นที่แปลง ฟาร์ม ตำบล
- ระดับของการแก้ไขปัญหา
นโยบาย
พื้นที่
- ระดับของการถ่ายทอดองค์ความรู้และความรับผิดชอบ (การถ่ายทอดอำนาจ) เช่น อบต.
- ระดับของภูมิวิเวศน์ (ภาค / จังหวัด / กลุ่มน้ำ)
- ระดับของผลกระทบ

ความเชื่อมโยง

แนวคิด และ กิจกรรม

- ระบบพืช / ระบบฟาร์ม
- เกษตรยั่งยืน
- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบผสมผสาน

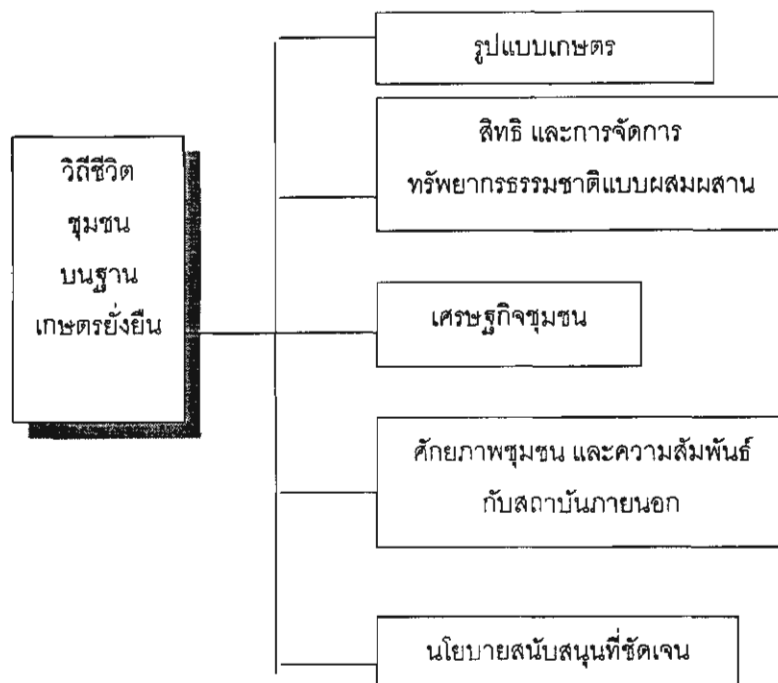
วิธีการ / เครื่องมือ

- การใช้ระบบสนับสนุนการตัดสินใจเชิงพื้นที่
- การใช้แบบจำลอง
- การมีส่วนร่วมของชุมชน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

- โรงเรียนเกษตรกร
- ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล
- เครือข่ายประชาสังคม
- วิทยาลัยเกษตรกรรม

- สำนักวิจัยและพัฒนาเกษตรเขตต่าง ๆ
- หลักสูตรเกษตรศาสตร์ในมหาวิทยาลัย ⇨ ยกเครื่อง

สรุป

- เกษตรยั่งยืนเป็นทิศทางนำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงได้
- งานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ และชุมชนเพิ่มมากขึ้น
- งานวิจัยสร้างองค์ความรู้ใหม่ยังมีน้อย
- งานพัฒนาตัวชี้วัดยังไม่สมบูรณ์
- ทิศทางงานด้านขยายผล มีความหลากหลาย และทวีความเข้มข้น
- ได้มีการพัฒนา
- หลักสูตรเกษตรศาสตร์ ยังไม่ตอบสนองต่องานเกษตรยั่งยืน

เวลาประมาณ 11.00 น

บทบาทหน้าที่ของกองทุนสนับสนุนการวิจัยกับเกษตรกรมัยยังยืน

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ ได้อธิบายถึงโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

งานวิจัย มีมากมายในประเทศไทย และจะต้องมีการนำมาใช้ จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก้าวไปเร็วมาก ซึ่งงานวิจัยก้าวตามไม่ทัน

พัฒนาการของสังคม ไม่ว่าจะไรก็ตาม มันเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงนั้นมันกำลังเคลื่อนไปในทิศทางที่ไม่พึงปรารถนา และ พึงปรารถนา เป็นไปได้ทั้ง 2 ทาง แต่ถ้าหากเราไม่มีความรู้ เราไม่มีการวิจัย เพื่อที่จะดูรายละเอียด ดูปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตที่จะเกิด เราจะไม่สามารถตามทัน ตอนนี้สถาบันการศึกษาและวิจัย ก้าวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมเปลี่ยนแปลงเร็วมาก เพราะฉะนั้นกระบวนการตั้งโจทย์ กระบวนการบริหารงานวิจัยให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงเป็นประเด็นใหม่ เป็นประเด็นที่จะต้องมาคุยกันอย่างจริงจัง ที่นี่ หากเรามองภาพอย่างนี้ สังคม การเคลื่อนไหว การผลักดันของสังคม มันจะเปลี่ยนแปลงไปได้ มันจะต้องมีความรู้ มีปัญหาไปผลักดัน กลุ่ม หรือองค์กรที่เป็น Factor ที่เป็นคนปฏิบัติ หรือ คนที่เคลื่อนไหวในสังคมนั้นอยู่แล้ว โดยมีเป้าหมาย ซึ่งเครือข่ายเกษตรกรทางเลือก เป็นเครือข่ายหนึ่งของการทำงาน ที่มีเครือข่ายสัมพันธ์กับเกษตรกรมัยยังยืน ทำเรื่องของเกษตรผสมผสาน ทำเรื่องเศรษฐกิจท้องถิ่น ทำเรื่องของเครือข่ายทรัพยากร แต่ที่ยกมาวันนี้ คือ เครือข่ายเกษตรกรมัยยังยืน ที่เป็นเครือข่ายหนึ่ง เป็น movement หนึ่ง เป็นกระบวนการทางสังคมหนึ่ง งานวิจัยนี้ เราจะร้อยให้เข้ามาเป็นเนื้อเดียวในกระบวนการนี้ได้ อย่างไร เพราะฉะนั้น การเคลื่อนไหว เดิมการเคลื่อนไหว การพัฒนา การทำงานวิจัย งานพัฒนาเข้าไปเร็วมาก งานวิจัยไปไม่ทัน หรืองานวิจัยบางครั้งเป็นงานวิจัยที่เอาไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ อย่างที่เรียนไปแล้ว เฉพาะการขับเคลื่อนทางสังคม มันจำเป็นต้องมีการสร้างความรู้ และปัญญา ความรู้บางครั้งก็มีอยู่แล้ว ผมเชื่อว่า กรมวิชาการเกษตร สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย มีความรู้เยอะแยะ แต่ไม่มีการจัดการ หรือ เอาไปใช้ประโยชน์ หรือ ความรู้นั้นยังไม่ถึงชาวบ้านอย่างแท้จริง มันอาจมีปัญหาเชิงโครงสร้าง หรืออะไรก็แล้วแต่ บางอย่างมันก็อาจจะต้องเป็นความรู้ที่จะต้องวิจัยใหม่ สร้างใหม่ขึ้นมา จากการที่เราเข้าไปมีส่วนจัดการบริหารงานวิจัย สิ่งที่เราพบมาก ๆ ก็คือ การตั้งโจทย์มาเป็นปัญหา ส่วนใหญ่เป็นการตั้งโจทย์ตามความสนใจของผู้วิจัยโดยเฉพาะ เพราะเขาสนใจ เขาอยากรู้ เขาก็เลยไปทำวิจัย แต่บางทีโจทย์อันนั้น เป็นโจทย์ที่คนที่เขาอยู่ในกระบวนการคนที่เคลื่อนไหวเขาอยู่แล้ว ไม่ใช่เป็นโจทย์ใหม่เลย ถึงแม้จะมีการทำวิจัยไปแล้ว แต่ความรู้ที่ได้มา ไม่ใช่ความรู้ใหม่ของสังคม แต่เป็นความรู้ใหม่ของนักวิจัย

เพราะฉะนั้น เราน่าจะมีกลไกอย่างไร ที่จะทำให้บทบาทของนักวิจัย กับนักเคลื่อนไหวทางสังคมไปในทิศทางเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้น ในการสร้างงานวิจัยเอง เราจะเห็นว่าแผนงานวิจัยไปกระจุกที่สถาบันการศึกษาค่อนข้างเยอะ และเราก็มีปัญหาเรื่องการบริหารงานวิจัย และการตั้งโจทย์ และหานักวิจัยที่เข้าใจสังคม เข้าใจชุมชนยาก หรือแม้แต่บางครั้งวิธีการทำวิจัยก็มีปัญหา ซึ่งพอเราทำวิจัยในท้องถิ่น เราจะเห็นว่างานวิจัยชุมชน งานวิจัยท้องถิ่น บางทีเราไป 3 เดือน เราค้างคาอยู่กับเขาไม่ได้ เพราะปัญหาของชาวบ้านมีรอบด้าน นักวิจัยเพียงฝ่ายเดียวก็ทำไม่ได้ เพราะฉะนั้น วิธีการวิจัย งานวิจัยทางด้านชุมชน และสังคม มันแทบจะต้องสร้างขึ้นมาใหม่ ในเชิงของการจัดการวิจัย ตัวสถาบันการศึกษาเอง กระบวนการเรียนการสอน การเชื่อมโยงกับโลกความเป็นจริงทางสังคม ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ เพราะฉะนั้นกลไกการสร้างความรู้ ปัญหา เพื่อไปผลักดันกับสังคม

มันต้องออกจากที่เป็นอยู่ ถ้าเรามองข้ามตรงนี้ แต่ว่าเราก็ต้องทำ และเราก็ต้องหากลไกที่ต้องทำในลักษณะที่มันช่วยแก้ช่องว่าง จุดอ่อนของงานวิจัยที่เคยทำมา และนี่คือ ที่มา ที่ไปของโครงการที่เรียกว่า “โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม” โดยเอาโจทย์พัฒนาสังคมเป็นตัวตั้ง เรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน ที่อาจารย์พญักษ์ เสนอไปแล้วนั้น ทำให้ย้อนเวลาไปเยอะ เพราะว่าตัวเกษตรกรรมยั่งยืนเอง ไม่ใช่เรื่องเทคนิค แต่เป็นเรื่องชีวิต เป็นเรื่องอาชีพ เป็นเรื่องเศรษฐกิจ เป็นเรื่องสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญ เป็นเรื่องกระบวนการทางสังคม เป็น Social movement เพราะฉะนั้นโครงการนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของจัดการงานวิจัยให้ไปเสริมกับความเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นงานวิจัยเพื่อเสริมกระบวนการทางสังคม โดยได้พูดคุยกับทางเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกส่วนกลาง และพูดคุยกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกทั้ง 4 ภาค และลงความเห็นว่า น่าจะเริ่มทำที่ระดับภาค และมีพื้นที่หนึ่งที่มีความพร้อม มีหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีการเชื่อมโยงที่ค่อนข้างชัดเจน ภาคเหนือ เริ่มที่จังหวัดเชียงใหม่ก่อน เพราะเชียงใหม่สามารถมองภาพรวมของจังหวัด ภายใต้อุตสาหกรรมยั่งยืน มีคนเข้ามาเกี่ยวข้องมีใครบ้าง และเข้ามาเกี่ยวข้องในบทบาทของอะไร และได้ไปสรรหาภาคีที่มีส่วนร่วมในเรื่องเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนแต่ละส่วน เช่น สถาบันการศึกษา สื่อ ผู้บริโภค คนที่ทำเรื่องของตลาด ผู้ผลิต ผู้แปรรูป และจัดสัมมนาว่า ปัญหาของแต่ละส่วนอยู่ที่ไหน เราจะต้องขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา เราจะมีกลุ่มของ NGOs กลุ่มของชาวบ้าน ขณะที่การขับเคลื่อนไปสู่สื่อ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ มันไม่ได้ขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กัน นั่นคือตัวแนวความคิด ซึ่งถ้าหากเราสามารถหาคนที่อยู่ในแต่ละส่วนของภาคนั้นมาพูดคุยกัน มามองกัน และให้ช่วยมอง

จากการสัมมนาในวันนี้ เราน่าจะเห็นอุปสรรคพอควร สัมพันธ์กับเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนของแต่ละฝ่ายได้ชัดเจน เพียงพอ ได้เห็นแนวทางแก้ไข วิธีการใด วิธีการหนึ่ง ได้โจทย์ที่จะทำงานวิจัย และ ที่สำคัญ คือ กลไกการจัดการ เราจะร่วมกันสร้างกลไกการจัดการอย่างไร ให้มองเห็นภาพรวม ที่ทำให้เห็นภาพต่อเนื่องด้วย สิ่งที่เป็นปัญหาที่เป็น Keyword มี 2 ตัว คือ ทำอย่างไรให้เห็นภาพรวม และการต่อเนื่อง ถ้าทุกคนเห็นภาพรวมแล้ว มีการเคลื่อนไหว และรับรู้อย่างต่อเนื่อง และ มีการสร้างความรู้ งานวิจัยเข้าไปหนุนเสริม ก็คือ การจัดการกลไกทางสังคม

งานวิจัยเป็นแค่เครื่องมือที่ใช้ในการผลักดัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม งานวิจัยไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวของมันเอง แต่เป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อไปช่วยให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมในทิศทางที่เหมาะสม

เปิดประเด็นซักถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ประเด็นที่หนึ่ง

รศ.ดร.ไพฑูรย์ สุทธสุภา : เห็นว่าอะไรก็ตาม มักจะสะดุดตรงนักการเมืองเสมอ คือหากเราคิด เราทำอะไร แต่หากนักการเมืองไม่เห็นด้วย ก็ไม่สามารถทำสำเร็จได้ เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นนิมิตหมายอันดี สำหรับรัฐบาลชุดนี้ ที่เห็นด้วยกับการเกษตร และนโยบายคนอยู่กับป่า

อ.จุฬิพร บุญมี : คืออยากจะเรียนถามและเป็นข้อสงสัย ก็สนใจงานด้านการวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยหลักสูตรการเรียนการสอนระดับชั้นมัธยมศึกษา เราจะเอาเกษตรยั่งยืนไปสอนเด็กอย่างไร เพราะตอนนี้คำรับคำรื้ออะไรในหัวข้อป้องกันปราบศัตรูพืชก็ยังมีสารโนนสารนี้ในคำราเต็มไปหมด แล้วเราจะเอาเกษตรยั่งยืนไปใส่ในหลักสูตร จากนั้นเราก็จะไม่สอนเรื่องสารเคมีทางเกษตรเราก็เป็นไปไม่ได้เลย เราก็จะให้เด็กตัดสินใจเลือกครูก็สอนทั้งหลายหลายเวลาไปปฏิบัตินักเรียนก็ตัดสินใจเลือก ทีนี้ในด้านงานวิจัย ก็มีข้อสงสัยว่า แล้วเราจะรู้ได้

อย่างไรคนอื่นเขาวิจัยกันมาเขาวิจัยเรื่องอะไรกันมาแล้วบ้าง กลัวว่าจะไปซ้ำทำซ้ำซ้อน เพราะบางทีไปค้นคว้าในห้องสมุดมันก็ไม่ค่อยจะมีเกี่ยวกับงานวิจัยด้านเกษตรยั่งยืน และเราจะทราบข้อมูลตรงนี้ได้อย่างไร

อ.พฤษ : ผมคิดว่าอันนี้เป็นเรื่องที่ตื้นะครับ จะเป็นส่วนหนึ่งที่น่าเข้าไปสู่ในเรื่องของตอนที่เรารวมกลุ่มนะครับ แบ่งกลุ่ม มีกลุ่มในเรื่องของการศึกษา เอาเป็นว่าเกษตรยั่งยืนกับการศึกษานะครับแต่ถ้าตอนนี้ครับ คร่าว ๆ ที่ทำงานวิจัยมาบ้าง หัวข้อในระดับมัธยมต้น มัธยมปลายตามบ้านนอก งานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมยั่งยืน มีหลายส่วนด้วยกัน กลุ่มที่ได้โยงที่สุดก็คือ การจัดการในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อันที่ 2 ก็คือความรู้เกี่ยวกับเรื่องพืชพรรณ อาหารพื้นบ้าน นักเรียนของเราต้องเคยทำอาหารเกี่ยวกับผักพื้นบ้าน ผมตอบคำถามนี้ ผมนึกถึงตอนที่ผมไปทำงานกับชาวบ้านที่วัดจันทร์ เขาไม่รู้เรื่องดิน ไม้ อะไรต่าง ๆ มากมาย ซึ่งตอนที่เราเอาข้อมูลออกมา เราย่อยข้อมูลสักนิดหนึ่ง จะสามารถเขียนหลักสูตรเรื่องของพืชพันธุ์พื้นบ้าน แล้วแต่เราจะตั้งชื่อให้ชาวบ้านได้คุ้นเคยขึ้น ยังไม่สูญหายไป ผมอยู่ในเมืองผมไม่รู้หรอกครับ เพราะมันหายไปหมดแล้ว ซึ่งส่วนนี้สำคัญ และก็ส่วนที่ 2 ตอนนี้อยู่ในระดับท้องถิ่นเอง ซึ่งกระทรวงเกษตรในศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีมีโอกาสมีส่วนร่วมในเรื่องข้อมูล และถ้าในพื้นที่นั้นไม่มีองค์กรอื่น ก็ไปหาผู้ใหญ่บ้าน ว่าไปแล้วทางสกว. ในการประชุมครั้งนี้ เราเลือกเชียงใหม่เป็นตัวทดสอบ มาลองดูว่าเชียงใหม่มีความพร้อมหลายส่วน สามารถที่จะจัดการในเรื่องต่าง ๆ 5-6 เรื่อง ที่เราจะทำกันได้มากน้อยแค่ไหน ที่นี้ อาจารย์ถามในเรื่องของการขับเคลื่อนในเรื่องของการศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่ง ยกตัวอย่างชี้ให้เห็นอย่างนี้ มันมีเยอะ ผมขอให้ อ.ทิพย์รัตน์ ช่วยตอบนะครับ

ผศ.ดร.ทิพย์รัตน์ มณีเลิศ : ขอเสริมในสิ่งที่ อ. พฤษได้พูดไปเกี่ยวกับ พรบ. การศึกษาแห่งชาติ การปฏิรูปการศึกษาแนวใหม่ เพื่อเอามาใช้ในระดับประถม มัธยม มหาวิทยาลัย ในเรื่องที่ใช้นักเรียน นักศึกษาเป็นสื่อกลางของการเรียน หรือที่เรียกว่า Student center ที่นี้ในเรื่องเกษตรยั่งยืน คิดค้นคิดตลอดเวลาว่าเหมาะกับการพัฒนา ก็คือ เด็กได้เรียนรู้ของจริง โดยให้เด็กเป็นศูนย์กลาง และก็มีภาคีคือธรรมชาติ อย่างนักศึกษาแพทย์ที่คิดค้นสอนนั้น ให้เขาเข้าไปในพื้นที่ ทำให้เขารู้จักเอาชีวิตรอด ทุกคนเอาตัวรอดได้ ที่นี้เราก็นสอนการเรียนการสอนในห้องจนกระทั่งเขาเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เขาสามารถเขียนออกมาได้ในเรื่องของ ยา อาหารที่เป็นอาหารพื้นบ้าน เพราะฉะนั้นเกษตรยั่งยืนคือตัวอย่างอันดีมากที่คิดค้นพยายามใช้กับนักศึกษา และได้ผลอย่างชนิดที่ว่า เราไม่ต้องลงทุนลงแรงอะไรเลย เวลาเด็กเข้าไปในหมู่บ้าน อย่างที่โน่นแม่ทา เขาได้บอกผู้คนในเรื่องของข้อมูล และข้อมูลทางการวิจัยที่ สกว. ก็มีเยอะ และคิดค้นคิดว่าเกษตรยั่งยืนเป็นส่วนหนึ่งที่คิดค้นจะเอาเข้าไปช่วยในการสอน และอันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่ที่ดีที่สุดก็คือในเรื่องของ Student center ที่เข้ามากับแผนของเราขอบคุณค่ะ

ผู้เสนอขาย : คำถามเมื่อก็เรื่องเกษตรยั่งยืน ผมคิดว่าในภาคสนาม การปลูกต้องใส่ปุ๋ยอะไร ต้องใช้อะไร อย่างไร มีผักชนิดหนึ่ง หรือหลายชนิดที่ผมวิจัยพบของเกษตรยั่งยืน ของวนศาสตร์ที่พึ่งเก็บเกี่ยวไปเมื่อต้นเดือนธันวาคม เขาไม่ใส่ปุ๋ย ไม่ฉีดยา ผมถามเขาว่า เขาใส่ปุ๋ยใส่ยาอะไรหรือไม่ เขาก็บอก ไม่ใช่ ปลอ่ยให้มันเป็นไปตามธรรมชาติมันก็แตกมา มีพืชผักอะไรต่าง ๆ อยู่ในนั้นเป็นผักพื้นบ้านทั้งหมด ไม่เคยใช้ยาและก็เก็บขายตลอด ผมคิดว่าหลักสูตรเขียนยากต้องพาไปดูในสนาม ในพื้นที่

คุณดำรง ปิ่นทะนา : ครบนำเสนอใจในประเด็นที่อาจารย์พุดกฤษทุคนะครับที่ว่าโลกสีเขียว อย่างเด็กนักเรียนที่มาหา เขามีตัวชี้วัดคุณภาพน้ำ นอกจากใช้สารเคมีแล้ว เขาใช้สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่อยู่ในน้ำ เช่น อีเนียว แมงที่อยู่ในน้ำทั้งหลาย ซึ่งสามารถพาเด็กไปดูได้ เด็กสามารถใช้กระชอนตักมาเปรียบเทียบ มันเป็น indicator ได้อย่างหนึ่ง เป็นตัวชี้วัดได้ และสามารถบอกได้ว่า น้ำที่ใกล้ ๆ โรงเรียน น้ำที่ใกล้หมู่บ้านเขาคุณภาพอยู่ในระดับไหน พบว่าสัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่ในน้ำแบบนี้จะบอกเราเองว่าเขาเหมาะสมจะอยู่ในน้ำอะไร อันนี้ถ้าเป็นระดับมัธยมศึกษาจะเป็นที่สนุกสนานมาก และเด็กก็จะมีการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยความเพลิดเพลิน เครื่องมือตรงนี้ผมคิดว่ามูลนิธิโลกสีเขียวเขามีตารางมีรูปภาพ ถ้าจับแมลงมาตัวหนึ่ง และเปรียบเทียบและก็ได้ไปตามลูกศรเด็กสนุกสนาน

อ.สรสิทธิ์ ชำนาญแทน : เท่าที่ฟังดู สามารถมองเห็นภาพต่าง ๆ ว่า การหาโจทย์หรือการนำร่องในเชิงของการวิจัย ซึ่งก็อาจมีคำตอบอยู่แล้วก็ได้ แต่ว่าเราก็จะหาคำตอบร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ที่นี้ภาพหนึ่งก็คือถ้าการบริการระดับประเทศอาจจะเป็นเชิงยุทธศาสตร์ในระดับนโยบายด้วยหรือเปล่า ขอบขอบคุณครับ

ดร.สมคิด : ในเชิงของการปฏิบัติมีข้อสงสัยอะไร อยากจะวิจัยแล้วจะอย่างไร เช่น ในเรื่องของหลักสูตรลองปรึกษาหารือกันได้ คือ ในหน่วยงานคณะกรรมการ ม.ช. ที่นี้ประเด็นที่จะคุยกันในช่วงเช้าเหลือครึ่งชั่วโมง เข้าใจว่าในส่วนของคุณคิด ทิศทางเป้าหมาย หรือบทบาทของ สกว. เข้ามาบริหารส่วนนี้อย่างไรอันนี้น่าจะเป็นหลักส่วนหนึ่ง คอนบัยจะเป็นรายละเอียดคุยกันต่อ....

ผู้เสนอขาย : สิ่งที่เราบ้านคิด สิ่งที่เราคิดที่จะทำ มันพื้นฐานชีวิต มันเป็นวิถีชีวิต มันเป็นเรื่องของสุขภาพ ชีวิตในห้องถิ่น ซึ่งแน่นอนที่สุดงานวิจัย คือ การสร้างความรู้เพื่อเอาไปพัฒนาสุขภาพชีวิต เพราะฉะนั้นงานวิจัย หรือ สกว. มันเป็นส่วนที่เกิดขึ้นมาเป็นเครื่องมือ โจทย์มันอยู่ที่เรา งานมันอยู่ที่เรานั้น ไม่ได้เป็นงานของ สกว. แต่ สกว. ได้เข้ามาหนุนโจทย์ให้ได้ทำในสิ่งที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ เรามองว่าเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน มิติของเกษตรกรรมยั่งยืนมันเป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมอีกเยอะ หลังจากที่เรารู้เรื่องกระบวนการทัศน์ ทำให้เรามองเกษตรเทคนิคอย่างเดียวไม่ได้ เรายกเกษตรมันเป็นวิถีชีวิตของเราเองอยู่แล้ว ของชาวบ้าน ผมจึงอยากชี้แจงและทำความเข้าใจตรงนี้นิดหนึ่งครับ

ผศ.ดร.อาณัฐ ตันโช : ผมก็จะขอพูดเสริมอีกนิดหนึ่งนะครับ คือในเรื่องของการศึกษาในรูปแบบใหม่ ในเรื่องเรื่องความเชื่อที่จะพยายามผลักดันขึ้นนั้น ผมเข้าใจว่ามันเป็นรูปแบบใหม่ เนื่องจากว่าเราไม่เคยมีรูปแบบนี้ เมื่อต้นปีที่แล้ว 2 ปี ก่อนเราได้พยายามสร้างหลักสูตรขึ้นมาหลักสูตรหนึ่งหลักสูตรนี้มาจากประเทศเคนยา มาจาก Denced ก็ได้เข้ามาในมหาวิทยาลัย มาทำงานร่วมกันมีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ม.เกษตรศาสตร์ และ ม.แม่โจ้ มาร่วมกันเพื่อเข้าไปแก้ปัญหาในชุมชนหรือศึกษาในชุมชน เด็กของเราถูกสอนโดยครูบาอาจารย์ที่เปิด Text สอนเสียเป็นส่วนใหญ่ 60-70% ของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยใช้ Text สอนกัน แปลตำราสอนกัน ฉะนั้นปัญหาองค์ความรู้...อาจารย์ก็ยุ่ง พอดีระดับหมู่บ้านแก้ปัญหาไม่ได้ เช่นมองเรื่องดิน ดินไม่ดี เอนักปฐพีเข้าไป แก้เรื่องดินอย่างเดียวหรือแก้เรื่องตลาด ปัญหาต่าง ๆ มันตามมาเป็นกระบวนการ เพราะฉะนั้นเราจึงมีการฝึกงานแบบหนึ่ง โดยเอาเด็กศึกษาเคนยาเข้ามา เอนักศึกษาไทยเข้ามามีคณะทั้งหมด 8 คณะ มาพูดเรื่องเดียวกันทางกายภาพก็มองแบบหนึ่ง ทางภูมิศาสตร์ก็มองอีกแบบหนึ่ง ปฐพีมองอีกแบบหนึ่ง ฉะนั้นถ้าเราเอาเด็กศึกษาทั้ง

ทีมไปนั่งอยู่ด้วยกัน เอาหลาย ๆ สาขาไปนั่งอยู่ด้วยกัน เราจะพบว่าสาขาเดียวกันยังมองกันคนละทิศละทาง ต่างคนต่างรู้ว่าคุณศึกษาเรื่องอะไร เราก็ผ่านปีแรกไปอย่างกระตือรือร้น พอปีที่ 2 เราเริ่มกันใหม่ เราก็เตรียมนักศึกษา เชื่อว่านักศึกษาไทยกับเคนมาร์กเข้าไปต้องมีปัญหา เพราะนักศึกษาเคนมาร์ก พูดและเตรียมตัวกันดี นักศึกษาไทยประชุมเมื่อไรชอบเล่นกัน และก็โดนว่า พอตกลงกันว่าจะทำวิจัยเรื่องนี้ และเตรียมตัวเข้าหมู่บ้านแบบนี้ แบบนี้ นักศึกษาไทยไม่ค่อยสนใจ พอเข้าไปแล้วกลับมานอกว่าไม่น่าจะเป็นแบบนี้แบบนี้จะมาขอเปลี่ยนใหม่ ซึ่งฝรั่งไม่ค่อยก็เสียความรู้สึกขัดแย้งกันอีก จากนั้นมาเราก็มีความรู้สึกกันอย่างหนึ่งว่า วิธีการหาองค์ความรู้ในหมู่บ้าน หรือที่เรากำลังจะแยกกันนี้ มันแบ่งเป็น 3 ระดับ และเราตั้งโครงการที่มีชื่อว่า โครงการการใช้ที่ดินและทรัพยากรอย่างยั่งยืนขึ้นมา และได้รับเงินจาก Denced ประเทศเคนมาร์ก ซึ่งก่อนหน้านี้เรายังไม่ได้ร่วมงานกับ ศกว. จากนั้นเราก็เริ่มการศึกษาแบบหนึ่ง ที่อาจารย์บอกว่าการศึกษาแบบ student center คือต้องเอาปัญหาเป็นตัวนำ ถ้าไม่ได้เอาปัญหาเป็นตัวนำก็แก้ปัญหอะไรไม่ได้เลย ถ้าปัญหาเปลี่ยนแนวทางการศึกษาเปลี่ยนการศึกษาแบ่งเป็น 3 ระดับ

ระดับที่ 1 เป็นระดับชาติ หรือระดับภูมิภาค ซึ่งข้อมูลระดับนี้ข้อมูลมีค่อนข้างมาก มีนักวิชาการต่าง ๆ เอาข้อมูลไปใช้เยอะแยะไปหมด การศึกษาดำลงมาคือการศึกษาระดับลุ่มน้ำๆ หนึ่งในหมู่บ้าน 10-15 หมู่บ้าน คือระดับที่ 2 ที่เราพยายามสร้างขึ้นมามีระดับสุดท้ายเป็นระดับ community เป็นระดับหมู่บ้านจริง ๆ ซึ่งปัญหาแต่ละอย่าง ปัญหาใน 3 หมู่ไม่เหมือนกันเลย ฉะนั้นเราจึงได้พยายามสร้างหลักสูตรขึ้นมาหลักสูตรหนึ่ง ซึ่งจะได้เตรียมเปิดสอน และวิธีการที่เราจะต้องเตรียมก็คือว่า อันแรกที่เราจะต้องทำก็คือว่า เข้าไปในหมู่บ้าน ถามเรื่องความรู้อย่างเดียว ปัญหาคุณคืออะไร และปัญหานั้นก็นำมา identify โดยนักวิชาการหลากหลายสาขา อย่างที่พูดภาษาอังกฤษว่า multidisciplinary เราพยายามรวบรวมขึ้นมาเอาปัญหาเต็มไปหมด ถ้าเอานักมนุษยวิทยาเข้าไป มองปัญหาแบบหนึ่ง เอานักปฐพีเข้าไปมองปัญหาแบบหนึ่ง เอานักสิ่งแวดล้อมเข้าไปมองปัญหาแบบหนึ่ง ต่างคนต่างมอง แม้เอากลุ่มป่าไม้เข้าไป ก็มองว่า ป่าอาศัยอยู่ไม่ได้ แต่ถ้านักสังคมมองว่าถ้ารักษาป่าอยู่ได้ก็อาศัยอยู่ร่วมกันได้ หลังจากนั้นเราก็พยายามทำหลักสูตรขึ้นมา ที่จะเตรียมเปิดสอนในปี 2545 ลักษณะของหนังสือที่เราจะเตรียมขึ้น เมื่อเรามีหลักสูตรขึ้นมา เราก็พยายามจะสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาหลาย ๆ ระดับ และทุกอันนี้ต่อไปจะกลายเป็นหนังสือ จะเริ่มต้นที่ระดับ ป.โท เราจะไม่เอาระดับที่ต่างคนต่างเรียนแต่ละระดับมารวมกัน และที่เรา กำลังทำการฝึกงาน นักศึกษาจะมีระบบที่ดีขึ้น เด็กทุกคนจะต้องเข้า Field จะต้องรู้ว่าจะสังเกตเขาวิจัยเรื่องอะไร อะไรคือองค์ความรู้ของเขา นักเกษตรเขาศึกษาเรื่องอะไร ภูมิศาสตร์เขาดูตรงไหน ดังนั้นถ้าเราเข้าใจปัญหาทั้งหมด การแก้ปัญหาแนวทางหนึ่งเราต้องคุยกัน ต่อไปนี้การศึกษาวิจัยจะต้องไม่เน้นสาขาวิชาเดียว จะต้องไม่เป็น monodisciplinary การสอนหนังสือก็เหมือนกัน ถ้าเอาอาจารย์ทางด้าน sustainable เป็นหลัก การพัฒนายั่งยืน ถ้าเอาอาจารย์ทางด้านสังคมมาสอนก็จะไปแนวทางหนึ่งไปเลย เอาอาจารย์ทางการเกษตรมาสอนวิชาคล้าย ๆ แบบนี้ ก็จะไปอีกแนวทางหนึ่ง เฉพาะอาจารย์แต่ละสาขาวิชาที่จะไม่เหมือนกัน สิ่งที่เราพบก็คือว่า ที่วิจัยกันอยู่ตอนนี้ องค์ความรู้ที่ขาดที่สุด คือ องค์ความรู้ระดับล่าง ระดับบนมีเยอะไปหมดเลย ไปค้นหนังสือค้นหาที่สอนตามมหาวิทยาลัย หลักสูตรส่วนใหญ่เป็นระดับบน ระดับ region ทั้งนั้นเลย พบว่าระดับ watershed ระดับลุ่มน้ำไม่มี เราค้นเราสร้าง basesite ขึ้นมาเพราะเงินของเคนมาร์กค่อนข้างมาก เราพยายามค้น จ้างเด็กค้น ให้นักวิชาการค้น ปรากฏว่าเรามีน้อยลงมีแค่ 10 % ของระดับความรู้ระดับชาติ พอถึงระดับหมู่บ้านมีแค่ประมาณ 3 % เป็นที่น่าตกใจมาก เราสอนหนังสือกันอยู่ข้างบน อยู่บนหอคอยข้างข้างทั้งนั้นเลย ดังนั้นงานวิจัยเราแก้ไขไม่ได้เลย และอีกอย่างหนึ่งที่ผมจะกราบเรียน ที่เตรียมงานวิจัยที่เรียกว่า เป็นการเริ่มต้นไปพร้อมกันและแก้ไขปัญหาไปพร้อมกันยังหมด แยกสาขาออก และต่างคนก็ต่างทำแล้วก็นำเอามารวมกัน สำหรับการเตรียมการสอนนักศึกษาที่นำกลวิธี

หนึ่งก็คือ ถ้าเราสร้างหลักสูตรที่ดี ๆ อะไรก็แล้วแต่ เมืองไทยระดับ ป.ตรีมันมีเยอะครับ มาเปิดตำราสอนหนังสือกันไม่ใช่ครับ เพราะหลักสูตรเบี่ยงเบนหมดโดยผู้สอน ผู้สอนถนัดอินโหนดอนอันนั้น สำหรับอาจารย์รุ่นเก่าที่มีอายุมากแล้ว ไม่ค่อยทำการบ้าน เพราะท่านจะสอนในสิ่งที่ท่านถนัดใช่ไหมครับ ที่เรียกกันว่า การป้อนแผ่นใสอะไรทำนองนั้น เพราะฉะนั้นอีกวิธีหนึ่ง ถ้าหากเรามีงบประมาณ เพียงพอเราจะต้องสร้างวิชาวาระดับบนเยอะไปหมด แต่ถึงเวลาก็มา discuss กันได้ แก้ปัญหาโดยองค์กรวมได้ อันเป็นแนวทางที่เราปฏิบัติกันอยู่ ผมคิดว่าเร็ว ๆ นี้เราจะมีแนวทางและหลักสูตรนี้ก็จะได้ใช้งานเพราะมีทั้ง Denced ทบวงมหาวิทยาลัย มีทั้งหลายหน่วยงานที่ได้มาวิจารณ์กัน ซึ่งได้รื้อหลายรอบแล้ว และก็มียุทธศาสตร์ NGOs ก็ได้มานั่งเป็นกรรมการอยู่ด้วย เช่นกลุ่มเรารักเมืองน่าน กลุ่มเกษตรหลายกลุ่ม ซึ่งอันนี้จะป้อนอันหนึ่งที่ใช้แลกเปลี่ยนซึ่งหลักสูตรคืนครับ ซึ่งคิดว่า Student center ไม่พอครับ อันนี้สามารถจะแก้ปัญหาหลายประเภทได้ และก็จะทำให้ทุก ๆ หน่วยเป็นต้นแบบ ถ้าทุกหน่วยเป็นต้นแบบ ถ้าทุกหน่วยได้นำไปใช้ อีกอันหนึ่งก็คือความรู้ระดับหมู่บ้านเราขาดมากที่สุด ส่วนระดับบนมีเยอะแล้ว แต่ว่าไม่สามารถ link มาระดับล่างได้ การ link ต้องอาศัยความสัมพันธ์ และก็ต้องประกอบ

ดร.สมคิด แก้วทิพย์ : ผมจะขออนุญาตเสริมไว้ประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง เรื่องเดียวกับ อ.พฤษัยที่ได้พูดไว้ตอนเช้า เรื่องเกษตรยั่งยืนเป็นเรื่องกระบวนการเรียนรู้ เพื่อที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ ว่าภายใต้กระบวนการเรียนรู้นี้ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นถูกเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรหรือการเคลื่อนไหวทางสังคมของเกษตรยั่งยืน ในส่วนของที่นอกเหนือจากระดับท้องถิ่น ระดับประเทศว่ามีการเคลื่อนไหวอะไร มีปรากฏการณ์มีปัญหอะไรอยู่ วันนี้เรามีบุคคลที่สนใจประเด็นนี้อยู่ 2-3 ท่าน จะขออนุญาตเรียนเชิญคุณ วิชิต คุณเคชา คุณสถา ได้ให้ภาพโครงสร้างของความเคลื่อนไหวของเกษตรยั่งยืนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศให้แก่ผู้ที่อยู่ ณ ที่นี้ครับ

ผู้อธิบายชาย : ประเด็นที่จะเริ่มพูด จะเป็นประเด็นวิจัยประเด็นหนึ่ง ซึ่งเท่าที่ทราบ มีอาจารย์ท่านหนึ่งกำลังทำวิจัยการสร้างระบบใหม่ แต่ว่าไม่ได้ทำทางด้านการเกษตร ที่นี้ผมมองว่าทำอะไรเราจะทำให้องค์ความรู้ซึ่งส่วนใหญ่ที่มีอยู่แล้ว ทำอย่างไรเราจะจัดระบบมันขึ้นมา ให้เป็นความรู้ลักษณะที่เป็นการศึกษาที่สังคมรับได้ เพราะความรู้ที่ผ่านมา ความรู้ระดับหมู่บ้านมีแค่ 3 % แต่ว่าความรู้ระดับนานาชาติเต็มไปหมด ดังนั้นต้องเร่งช่วยทำตรงนี้ขึ้นมา เพื่ออะไรครับ ส่วนหนึ่งชาวบ้านเขาไม่รู้แต่เขารู้ยังไม่เป็นระบบ ซึ่งตรงนี้จะทำอย่างไรจึงจะทำให้มันเป็นระบบ และยกระดับองค์ความรู้ของเขาขึ้นมา จะได้เกิดความมั่นใจ ความจริงแล้วถ้าเรามองประเด็นเรื่องเกษตรยั่งยืนอย่างเดียวเราอาจมองถึงระบบการจัดการทางด้านทรัพยากรด้วย และมองถึงเรื่องระบบเศรษฐกิจด้วย สิ่งแวดล้อม เรื่องสุขภาพด้วย ซึ่งมันก็จะขยับไปถึงเรื่องอาหาร เรื่องสมุนไพร เรื่องความรู้พื้นบ้านที่มีเยอะแยะไปหมดสุดท้ายก็จะเป็นเรื่องคุณภาพชีวิต จริง ๆ แล้วถ้ามองดูแล้วเนี่ยเรื่องเกษตรยั่งยืนอาจเป็นศูนย์กลางเชื่อมกับประเด็นอื่น ๆ ที่นี้อันหนึ่งที่ผมคิดว่า พยายามหาคนช่วยกันดูหน่อยว่า เอ...เราจะทำอย่างไรจะพัฒนาตัวชีวภาพท้องถิ่นอย่างที่สุดกันเมื่อไหร่ก็ได้เรื่องได้เดือนหรืออะไรต่ออะไร ปกติเราจะชีวิตคุณภาพดินคุณภาพน้ำอะไรก็ตาม เรามักต้องอาศัยห้อง Lab ตลอด แต่ชาวบ้านเขารู้ว่าดินอย่างนี้ไม่ต้องเข้าห้อง Lab ที่ไหนหรอก ฉะนั้นตรงนี้ถ้าหากท่านสามารถทำประเด็นนี้ควบคู่ คิดว่ามันจะเป็นประโยชน์มาก ซึ่งวิธีการเหล่านี้มันไม่ต้องรอห้อง Lab ไม่ต้องส่งต่อไปโน้นไปนี่ ความจริงชาวบ้านเขารู้อยู่แล้ว และชาวบ้านเขาก็สามารถจะ.....ถ้าเห็นปรากฏการณ์แบบนี้ มันเป็นการกระตุ้นให้เขาได้เห็น ว่า สิ่งแวดล้อมมันเสียแล้ว มันจะต้องเกิดอะไรขึ้นแน่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เขาเกิดจิตสำนึกได้ด้วยตนเอง และรู้สึกว่าเป็นความรับผิดชอบของตนเอง ในขณะที่ถ้าหากเราต้องส่งไปห้อง Lab มัน

กลายเป็นเรื่องของราชการ กลายเป็นเรื่องของราชการ กลายเป็นเรื่องของหน่วยงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เราน่าจะพัฒนาให้มันดีขึ้น

คุณเดชา ศิริภัทร : สวัสดิ์ครับจะพูดในฐานะเกษตรกรทางเลือก ซึ่งภายหลังได้พัฒนาเป็นมูลนิธิเกษตรกรกรรมยั่งยืน แห่งประเทศไทย แต่ก็ยังแยกส่วนกัน เกษตรกรรมทางเลือกเกิดจากการรวมกันขององค์กรเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเกษตรกรรมทางเลือก เมื่อปี 2532 ก็ตั้งมา 12 ปีเต็มแล้ว เมื่อปี 32 องค์กรเอกชนอย่างน้อย 32 องค์กร เห็นด้วยกับทางรอดของเกษตรกรรายย่อยในการเปลี่ยนระบบเกษตรให้เป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืน หรือเกษตรทางเลือก เพราะว่าพิษภัยของเกษตรแผนใหม่หรือว่าเกษตรแบบเชิงเดี่ยวใช้สารเคมีเห็นชัดเจนมากเพราะว่าชาวนาในพื้นที่ยากจนมาก ดังนั้นถ้าเราไม่เปลี่ยนระบบเกษตรดังนั้นเราจึงรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดเกษตรทางเลือกเนี่ยให้เป็นทางเลือกของเกษตรกร ในระยะแรกเราคิดว่าปัญหาหลักของเกษตรกรทางเลือกก็คือเรื่องเทคนิค เรื่ององค์ความรู้ ว่ามันจะมีวิธีการที่จะไม่ได้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวไม่ต้องใช้สารเคมีไม่ต้องพึ่งตลาดมาก อันนี้เป็นปัญหาในระยะแรก และได้พัฒนาเทคนิคขึ้นมา จนกระทั่งการผลิตค่อนข้างได้ผลเต็มไม้เต็มมือ และปีที่ 2 สามารถจำหน่ายได้ก็นำไปสู่อีกขั้นหนึ่งตลาดทางเลือกโดยถึงผู้บริโภคเข้ามารับรู้เป็นขบวนการเดียวกัน และก็เริ่มมาทำเกษตรกรรมทางเลือกทางแถบอีสานใต้ และก็เปิดตัวและก็มีร้านค้า ร้านค้าเกี่ยวกับเกษตรปลอดสารพิษเกิดขึ้นมากมาย และที่เชียงใหม่ก็เกิด แต่ว่ากระบวนการเหล่านี้ยังไม่เป็นขบวนการ คือตลาดเนี่ยอยากให้ผู้บริโภคเป็นตัวผลักดันเกษตรกรทางเลือกซึ่งเป็นกำลังหลักในปัจจุบันแต่ก็ยังไม่พอเพราะว่า เราพบว่าหน่วยงานราชการยังไม่เป็นหลักเลขา พอปี 38-39 ได้เข้าไปร่วมร่างแผน 8 และได้ผลักดันนโยบายเกษตรกรรมยั่งยืนให้เข้าไปอยู่ในแผน 8 ได้ พื้นที่ 20 % ต้องเป็นพื้นที่เกษตรยั่งยืนภายใน 5 ปี และบอกด้วยว่าความหมายของเกษตรยั่งยืนเป็นอะไร เกษตรธรรมชาติ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ชี้ชัดไปเลย อันไหนเราทำได้แล้วเราเจอปัญหาว่า กระทรวงเกษตรฯ ไม่ได้เอาเข้าไปในแผนปฏิบัติการของกระทรวง มันไปขัดกับ แผน 8 เป็นแผนแม่บท แผนปฏิบัติการหลายกระทรวงจะต้องเอาแผนแม่บทมาแปลงเป็นโครงการ เป็นงบประมาณ แล้วกระทรวงเกษตรไม่ทำอย่างนั้น เขาอ้างว่าไม่มีเวลา เพราะมันกระชั้นชิด เมื่อไม่มีโครงการเกษตรยั่งยืนในแผนปฏิบัติการของกระทรวงเกษตร เราก็ไปเรียกร้อง แต่เดิมเรียกร้องเป็นเวลาแต่ก็ไม่ได้ผล แต่ต่อมาก็แก้ได้และก็มีโครงการเกษตรกรรมยั่งยืนขึ้นมา ในขณะเดียวกันก็ได้เสนอโครงการนำร่องเกษตรกรรายย่อยไปด้วย เพื่อจะดึงเงินมาบริหารกันเอง ที่ผมเล่าให้ฟังนี้ก็จะทำควบคู่เป็นเส้นขนานโดยการเขียนแผน และการใช้งบประมาณของประชาชนโดยตรงแต่ว่าการควบคุมทางรัฐก็ควบคุม ด้วยโครงการนำร่องก็เกิดขึ้นตอนนั้น เราก็เรียกร้องงบประมาณ จนได้มาปีนี้ปีนี่ ปีแรกที่เราได้มา ประมาณ 3 ปี จาก 900 บ้าน ก็เหลือ 333 ล้าน ปีแรกปี 44 ก็ได้ 200 ล้าน อันนี้ก็เป็นขั้นตอนของการพัฒนาการเคลื่อนไหวทางเกษตรยั่งยืนและมาถึงตอนนี้แล้ว บังเอิญผมได้มีงานวิจัยที่ได้ทำร่วมกับ อ.เสนอชื่อโครงการวิจัยสิทธิมนุษยชน โดยใช้เงินของ ศกว. เราวิจัยสิทธิของเกษตรกร เราพบว่าเกษตรกรมีปัญหาโดนละเมิดสิทธิหลายอย่าง แต่ว่าสิทธิที่มองไม่ค่อยเห็น ก็คือ สิทธิในกระบวนการเรียนรู้คือเราพบว่า เกษตรกรที่เลือกทำระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นเกษตรกรที่มีระบบการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ หมายความว่า ถ้าเข้าระบบทางการเมื่อไร เกษตรกรก็จะไม่เลือกเลย เกษตรกรรมยั่งยืนเพราะว่าเขาคิดมันไม่เข้ากับเกษตรกรรมยั่งยืนเขาก็จะไปเลือกเกษตรแผนใหม่ เชิงเดี่ยวหรือว่า

เอาตลาดเป็นหลัก อันนี้เป็นการค้นพบในงานวิจัย การส่งเสริมหรือการพัฒนา เกษตรกรรมยั่งยืนนั้นเป็นไปไม่ได้เลย ถ้าเกษตรกรไม่มีการเรียนรู้ที่เป็นอิสระ หรือว่าที่ถูกต้อง อาจพูดได้ว่าการเรียนรู้แบบทางการทั้งหมด ไม่ว่าจะเรียนมาจากมหาวิทยาลัย เรียนจากสื่อมวลชน หรือจากเพื่อนบ้านด้วยกัน จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของรัฐหรือจากบริษัท saleman ทั้งหลายเป็นการนำไปสู่การเกษตรแบบเชิงเดี่ยว ฟังจากสิ่งภายนอกนี่คือการค้นพบ

เพราะฉะนั้นเราเชื่อว่า เกษตรกรจะไม่ยอมรับถ้าไม่มีการเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้และชาวบ้านจะไม่รู้วิธีคิดที่ถูก
ต้อง ที่เราสงสัยว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ อย่างท่านมหาอยู่ ศูนย์ทฤษฎี ท่านทำเกษตรยั่งยืนตั้งแต่ปี 2490
ปัจจุบันกว่า 50 ปี เพื่อบ้านท่านไม่มีใครเอาอย่างท่านสักรายเดียว รายเดียวก็ไม่มี อธิบายไม่ได้เลยว่าเพราะอะไร
เพราะท่านทำก็ง่าย ๆ นะครับ ท่านก็มีชื่อเสียงมีฐานะดี มีความเป็นอยู่ดีไม่มีใครเอาอย่างท่านเลย หรือแม้แต่ผู้ใหญ่
วิบูลย์ หรือคนอื่น ๆ เราก็ค้นพบว่า วิธีคิดของท่านผู้ใหญ่วิบูลย์และท่านอื่น ๆ ต่างจากเกษตรกรรอบ ๆ วิธีคิดไม่
เหมือนกันพวกเราก็เจอปัญหานี้ เหมือนเกษตรกรตัวอย่างที่ได้รับรางวัลระดับประเทศชาวนาดีเด่นมีชื่อเสียงมี
ฐานะดีทุกอย่าง เทคนิคเขาก็ง่าย ๆ แต่ไม่มีใครเอาอย่างเลย ก็สรุปว่าวิธีการเรียนรู้ต่างกันถ้าหาวิธีการเรียนรู้ที่ถูก
ครอบงำไม่ถูกเปลี่ยนแปลง เกษตรกรของเราจะมีนโยบายเอาเงินให้มื่ออะไรทุกอย่างเอาให้ เขาก็ไม่ทำ เขาก็เชื่อ
ระบบเกษตรแผนใหม่ ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบพอเพียง ฉะนั้นเราอาจจะพูดได้ว่า เครือ
ข่ายเกษตรกรรมทางเลือก หรือเกษตรกรรมอินทรีย์พบว่าภาระผลักดันเกษตรกรรมยั่งยืนให้เป็นไปได้จริง สิ่งที
ยากที่สุดก็คือ ตัวเกษตรกรเอง ไม่ใช่ชนนโยบายรัฐหรือระบบราชการ หรือไม่ใช่เทคนิควิธี หรือว่าไม่ใช่ตลาด ตอนนี้
เราพบว่าตัวเกษตรกรเองนั่นแหละยากที่สุดที่จะเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นถ้าเรายังไม่มีกระบวนการตรงนี้ การสร้าง
กระบวนการเรียนรู้ใหม่ให้เกษตรกรให้เหมาะสมแต่ละพื้นที่ จะไม่มีทางเลยที่จะทำให้เกษตรกรรมยั่งยืนที่จะเป็น
ตัวเครื่องมือแก้ปัญหาได้ อันนี้จากประสบการณ์ตรงที่ทำงานมา ฉะนั้นทำอย่างไรงานวิจัยไม่ว่าจะเป็น สกว. หรือ
สถาบันต่าง ๆ หรือคนที่เห็นว่า เกษตรกรรมยั่งยืนมีคุณค่ามาช่วยกันคิดว่ากระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่
เกษตรกรเอง ทำอย่างไรให้มันเกิดขึ้น ได้จริง และก็ให้มีประสิทธิภาพจริงแล้วก็ไปใช้งาน ได้จริง เพราะเป็นตัวเริ่ม
ต้นในการที่เขาจะนำไปเลือกใช้ตัวเกษตรกรรมยั่งยืนซึ่งเมื่อเขาเลือกแล้ว จะไม่มีปัญหาหรือครับเพราะเทคนิคก็
มีแล้ว ตลาดก็มีแล้ว นโยบายก็มีแล้ว งบประมาณก็มีแล้ว ทุกอย่างก็รออนุอยู่แล้ว ขึ้นอยู่ว่า รอเกษตรกรเขาเลือกใช้ทำ
นั่นเอง ซึ่งทางเลือกก็มีแล้ว เกษตรกรเขาไม่เลือก แม้จะมีนโยบายมีงบประมาณเขาก็ไม่เลือก คิดว่าตรงนี้เป็นด้าน
สุดท้าย ที่เราต้องยอมรับ เราไปโทษปัจจัยภายนอกเราโทษมาเยอะแล้ว ปัจจัยภายนอกค่อนข้างใหญ่ เป็นปัญหา
น้อยกว่าปัจจัยภายในตัวเกษตรกรเอง ฉะนั้นตัวเกษตรกรเองตอนนี้ผมคิดว่าส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจว่าตนเองเจอ
ปัญหาอะไร เพราะไม่เห็นทางออก และก็เชื่อว่าตัวเองจะเอาตัวรอดได้จากการเปลี่ยนระบบการเกษตรหรือ
ระบบวิถีชีวิต เพราะถ้าพูดถึงเกษตรกรรมยั่งยืนแค่เรื่องก็กินไม่ได้ พูดแค่เรื่องตลาดก็ไม่ได้ต้องพูดถึงวิถีชีวิตเลย
เหมือนกับว่าถ้าเกษตรกรรมยั่งยืนให้ไปกับเกษตรพอเพียงให้เอาแค่พออยู่พอกินมาก่อน แล้วค่อยเหลือขาย คิดว่า
อันนี้ คือ หัวใจ แต่ถ้าเรามองว่าการพออยู่พอกินเป็นการถอยหลังการกลับไปสู่ยุคอดีตมันไม่ใช่เพราะงานวิจัยทำ
ในนามของกระทรวงเกษตร การพออยู่พอกินจะทำให้สบายมากกว่าทุกอย่างดีกว่า แต่ตรงนั้นไม่สำคัญ ปัญหาที่
คือ เรื่องเกษตรกรยังไม่ยอมรับ ที่ไม่ยอมรับ ไม่ใช่ว่าไม่มีเหตุผล

เหตุผลก็คือ กระบวนการคิดและกระบวนการทัศนถูกกำหนด เหมือนโปรแกรมใส่โปรแกรมไปแล้ว
โปรแกรมถูกปฏิเสธ เครื่องมือที่ใช้มันขัดแย้ง มันไม่รับ ฉะนั้นวิธีการที่มันไม่รับ มันไม่ได้มีระเบียบ มันไม่มี
ตลาด มันไม่ได้ทำเพื่อความร่ำรวย แต่ว่าทำเพื่อความอยู่รอด แต่ทว่าเพื่อความสุข ร่ำรวย นำไปสู่หนี้สิน นำไปสู่การ
ล้มละลายแต่เขายังเลือกอยู่เพราะโปรแกรมยังไม่ได้เปลี่ยน นี่คือการค้นพบของเรา เราต้องพึ่งหลาย ๆ ส่วนในการ
ออกมาค้นหาว่า กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรแต่ละกลุ่มแต่ละพื้นที่ แต่ละวัฒนธรรม ควรมีกระบวนการแบบ
ใด ถึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งยังไม่ได้เอ่ยถึงประชากรในสถาบันการศึกษาซึ่งต้องเปลี่ยนด้วยและข้าราชการก็
ต้องเปลี่ยนด้วยแต่อันนั้น ไม่ใช่หัวใจหลักเท่ากับตัวเกษตรกรเอง ซึ่งเป็นตัวที่รับปัญหาเอง และได้รับผลเอง ผมคิด
ว่าเขาต้องเป็นหัวใจเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถ้าหัวใจ ศูนย์กลางเขายังไม่รับรู้ปัญหาของตนเอง ไม่
ยอมรับการเปลี่ยนแปลง การแก้ไขจากบุคคลภายนอก ผมคิดว่าตรงนี้เรา NGO ด้านเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก

เอง หรือแม้แต่กลุ่มเกษตรกรเอง ยังแก้ปัญหาไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลากหลายสาขาคือต้องเดินไปด้วยกัน เป็นขบวนการ เราเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจในการแก้ไขปัญหา ด้านนโยบายความรู้ ตลาด และอื่น ๆ ก่อนข้างพร้อม กระบวนการเรียนรู้ เป็นเรื่องที่ยากและก็ต้องใช้เวลาอีกนาน องค์ความรู้ ตลาดได้พัฒนาไปแล้ว แต่ว่ากระบวนการเรียนรู้ยังไม่พัฒนา ยังไปไม่ถึงไหน ยิ่งยากกว่าการพัฒนาอื่น ๆ อีกมาก และคนที่รับระบบเกษตรกรรมยังยืนยง ก็คือคนที่จบจากคณะเกษตร เพราะว่ากระบวนการเรียนรู้มันไปคนละทิศละทางมันติดลบ กว่ามันจะขึ้นมาถึงศูนย์ และขึ้นมา มันช้า แต่คนที่เรียนวิชาอื่นมา เช่น รัฐประศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จะรับเกษตรกรรมยังยืนได้ง่ายกว่าพวกที่จบเกษตร เพราะโปรแกรมที่ใส่ไว้มันเป็นตัวที่คอยสกัดไว้ ถ้าไม่เปลี่ยนโปรแกรมให้ใหม่ กระบวนการพัฒนาอื่น ก็จะไปไม่ได้

ดร.สมคิด แก้วทิพย์ : ชัดเจนมากนะครับ กระบวนการเรียนรู้ทำให้เกิดปัญญา ที่เดชาก็ได้เน้นจุดเป็นจุดตายจุดหนึ่ง ก็คือจุดกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรโดยตรงเป็นสำคัญ และต่อไปขอเชิญที่สุภาครับ

คุณสุภา ไยเมือง : ประเด็นที่พี่เดชาพูดหลักมี 2 ประเด็นนะ ประเด็นเกษตรนั้นในความเป็นจริงถ้าไปศึกษาย้อนหลัง พบว่า การเกษตรมันไม่ใช่แปลง เฉพาะแปลง แต่มันเป็นวิถีชีวิตของชีวิตของชุมชนด้วย ประเทศเราเปลี่ยนแปลงมานานหลาย 10 ปี ตอนนี้มันถูกแบ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ แล้วมันก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์ที่เราพบก็คือว่าการเกษตรในที่สูงในชนเผ่าเนี่ยเขาไม่ได้มองการเกษตรแบบแยกส่วนออกจากวิถีชีวิต ไม่ได้แยกออกจากระบบ บางพื้นที่ไม่ได้แยกแต่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วยซ้ำไป แต่กรรมสิทธิ์เขาไม่ได้ถูกรับรอง

ประเด็นที่ 2 เป็นเรื่องวิถีชีวิต รวมทั้งเรื่องประเพณี วัฒนธรรม หรือว่า ถ้าเป็นภาคกลางของพี่เดชา ทางสุพรรณ เขาก็มีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวนามันเป็นเรื่องที่เขาผูกโยงเกษตรเข้ามาสู่ระบบวัฒนธรรม ระบบชีวิตประจำวัน มันไม่ใช่เรื่องเกษตรอย่างเดียว มันเป็นเรื่องสังคมเศรษฐกิจ พูดถึงเรื่องวัฒนธรรม พูดถึงเรื่องข้อกฎหมาย ซึ่งถ้าจะพูดถึงเรื่องเกษตรยังยืนไม่ใช่พูดว่าเราจะปรับปรุงดินอย่างไรถึงจะดี จะใช้สารเคมีหรือจะใช้สารเคมีอย่างเดียว เพราะฉะนั้นการที่จะไปสนับสนุนก็เลยไปแบบซ้ำ ๆ ต้องใช้เวลา มันไม่ใช่สูตรสำเร็จจบมหาวิทยาลัยปุ๊บจะบอกว่าให้ปุ๋ยสูตรอย่างนี้ใช้สารเคมีอย่างนี้มัน ๆ คนละเรื่องกัน ซึ่งระบบความคิดของเกษตรยังยืนความรู้อย่างต้องเป็นเชิงระบบ ซึ่งประเด็นที่คิดว่าเกี่ยวกับการศึกษาก็คือว่า พูดถึงการเรียนรู้บทบาทของสถาบันการศึกษา มีส่วนในเรื่องอะไรเพราะว่าเราพบว่า คนที่ไม่รู้เรื่องนี้แสดงว่าสถาบันที่ผลิตนักศึกษาจบทางด้านเกษตรมาเหมือนที่พี่

เดชาว่า คือไม่มีคนรู้ รู้แล้วจะบอกมาแล้วไปอยู่บริษัท ที่รู้แหละ เคยสัมภาษณ์นักศึกษาที่จบออกมา และคนที่จบเกษตรออกมาก็ไม่เคยอยากจะกลับมาทำเกษตรที่บ้านตัวเอง นี่เป็นความล้มเหลวของระบบการศึกษาโดยสิ้นเชิง แต่วันนี้เศรษฐกิจมันตก ปัญหาชนก็กลับบ้านผลเป็นอย่างไรแต่กลับบ้านก็ทำไม่ได้แล้ว เพราะว่าไม่มีไรนาให้ทำแล้ว ไม่สามารถทำเกษตรได้ ก็กลับมาหางานในเมืองใหม่ เรื่องไม่ได้รองรับทั้งระบบ ที่นี้พอพูดถึงระบบการศึกษา พอดีมีน้องจากอีสาน มาร่วมงานนี้ด้วย เขาซื้ออุปบลแต่ไม่ใช่คนอุปบล อุปบลเขาจะอยู่บ้านเขา เขาจะทำเรื่องเกี่ยวกับการเตรียมการทำหลักสูตร อยู่ที่ทางภาคอีสาน เตรียมการหลักสูตรสิ่งแวดล้อม และก็มีเรื่องเกษตรอยู่ด้วยช่วยอาจารย์ในโรงเรียนในระดับประถมที่จะปรับระบบในเรื่องการศึกษาของท้องถิ่น และก็ให้ชาวบ้านช่วยตัวเองด้วย ที่นี้ปรับไปปรับมา ปรับหลักสูตรได้แล้ว แต่ทีนี้จะให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างไร เป็นเรื่องต่อไปว่าหัวใจการศึกษาก็คือ ชาวบ้านจะเข้ามากำหนดทิศทางของการศึกษาอย่างไร เป้าหมายของการศึกษาจะตอบสนองชาวบ้านต้องการรู้อย่างจะให้ลูกหลานตัวเองไปแค่ไหนอย่างไร อันนี้ชาวบ้านจะส่งเสียเงินให้ลูกเรียนหนังสือ

ทิศทางในการกระจายอำนาจทางการศึกษา มันก็อาจจะไม่สำเร็จ อันนี้ก็เป็นส่วนที่ทาง NGOs หลายส่วน ๆ ได้พยายามที่จะคิดว่าเรื่องนี้ ถ้าจะปรับปรุงระบบและให้ชาวบ้านดีขึ้นจริง ๆ อาจจะต้องเปลี่ยนระบบอีกหลายอย่าง สุดท้ายที่คิดถึงเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนหรือเรื่องเกษตรทางเลือกคือดูทิศทางในทางข้างหน้าแล้ว อันนี้เป็นบทเรียนหนึ่งที่เรารู้ได้จากต่างประเทศเหมือนกันเพราะต่างประเทศก็เริ่มปรับเปลี่ยนระบบซึ่งมันก็ไปไม่รอดเหมือนกัน ตอนนี้ก็มีเรื่อง GMOs ก็ดี หรือเรื่องหลาย ๆ เรื่อง และพยายามมีการพูดถึงระบบ 2 ระบบ ที่กำลังต่อสู้กันอยู่ในทางความคิดและอันนี้มันไม่ใช่เรื่องแปลกเพราะในประเทศไทย ก็มีเรื่องต่อสู้ทางความคิดอย่างนี้กันอย่าง NGOs ที่มีประชุมที่เชียงใหม่ เมื่อ 2 วันที่แล้ว ซึ่งก็อาจมีหลายคนที่อยู่ที่นี่ไม่รู้ เราก็เพิ่มรู้ได้ไม่นานนี้ว่า เขามีการประชุมกันเรื่องส่งแควดล้อม ซึ่งมีการกำหนดเรื่อง SPS กำหนดเรื่องมาตรฐานทางด้านการเกษตร เรื่องการผลิตออกมาในสำเร็จรูปว่าใครต้องการอะไรบ้างพูดหลายเรื่องเกี่ยวพันกับชาวบ้านในพื้นที่ เกี่ยวพันกับเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเราด้วยฉะนั้น คิดันคิดว่า ถ้าหากว่าเราจะหาข้อยุติ อาจจะ ซึ่งหลายท่านก็มีประสบการณ์กันอยู่แล้วก็อาจจะช่วยกันในกลุ่มย่อยว่าจะทำให้มันสามารถที่จะเริ่มจากฐานของเราแล้วจะพัฒนาไปสู่เป้าหมายได้อย่างไร ฝากไว้เท่านี้ละ

อ.ไพฑูรย์ : เมื่อก็คุณเคยหาพูดถึงต้องโทษตัวเองนักเกษตรทั้งหลาย คือผมไม่รู้ซิ ผมจบ ม.เกษตรศาสตร์ เรียนวิชาเอกส่งเสริมเกษตร และผมก็อยากทราบว่าส่งไปเรียนส่งเสริมเกษตรที่นิค้ำ ส่งเสริมแม่โจ้ หรืออะไรก็ได้แต่ต้องกลับมาดูตัวเองใหม่ครับ ที่นี้ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งกับคุณเคย เราต้องเปลี่ยนระบบคิดหรือคอมพิวเตอร์โปรแกรมนี้มันไม่เข้ากันจนกันไม่ได้มันไม่ work ที่นี้ก็โยงมาพูดถึงเรื่องวิถีชีวิตอย่างที่คุณสุภาพูดเมื่อก็ เราจะพูดถึงเรื่องเกษตรอย่างเดียวไม่ได้ต้องคำนึงถึงวิถีทางความเชื่อ ซึ่งเรื่องนี้เราเคยไปวิจัยร่วมกับ ดร.อะโรนะคณะวิทย์ กับลวะ เราก็ไปศึกษาลวะแล้วก็ไปศึกษาถึงพิธีกรรมทางความเชื่อ เพราะว่าเรื่องเป็นเรื่องจริง คือยกตัวอย่างเช่น บวชป่า มันเป็นวัฒนธรรมมันเป็นการเอาพิธีกรรมทางความเชื่อของชนเผ่ามาประยุกต์ บางคนก็ไม่เห็นด้วยแต่ผมเห็นด้วยอย่างยิ่ง ที่ NGOs หรือแม้แต่มาเลเซียเขาก็เคยทำ ที่นี้มาพูดถึงตัวเกษตรกรอย่างที่คุณเคยพูดผมค่อนข้างเห็นด้วย คือว่าเกษตรกรเราเสียศูนย์ คือจนไม่ลงหรือเปล่า ต้องขอโทษถ้าพูดแรงไป ต้องกลับตัวกลับใจเสียใหม่หรือเปล่าหรือว่าต้องเอาธรรมะเข้าสยบ ผมเคยได้ยินวิทยากรจาก ธกส. คุณกิจจาเขาพูดเกี่ยวกับหนี้สิน เขาบอก ธกส. นี่เขารู้ตัวแล้วว่า (เพราะว่าลูกศิษย์ผมทำงานอยู่ที่นี่) บอกว่าเขาจะล้างบาป เพราะทำให้เกษตรกรเป็นหนี้มาก ไปยึดที่เขาและธกส. เขามีสินเชื่อเพื่อการพัฒนาชนบท เขามีเทคนิคอยู่ 3 อย่าง

1. ต้องให้เกษตรกรเลือกเอาเอง จะเอาที่ดิน ประชุมศึกษาวิชาการเอาเอง คนนอกช่วยไม่ได้ต้องช่วยตัวเอง

2. ไม่ก่อนนี้ ทำได้ไหม

3. เลิกสารพิษ

อ.ฐานิศวรร วงศ์ประเสริฐ : ผมขออธิบายนิดหนึ่ง มีอยู่ 2 คำ ลักษณะของสังคมไทยเป็นปัจเจกชนอยู่คนละอย่างกัน ต่างคนต่างทำ ไม่เหมือนชาวเขา ชาวเขาเป็นปฎุชนนิยมเขาจะทำอะไรทำเหมือนกันหมด คนที่แหวกแนวไป อย่างคนปลูกพืชหลาย มีคนไปปลูกพืชเชิงเดี่ยวไม่ได้นะครับ และอีกข้อหนึ่ง คือว่า การถือครองที่ดินชาวเขาภาครัฐยังไม่รับรอง ที่จริงมีครับไม่ใช่ภาครัฐ ระดับส่วนกลางระดับ อบต.ครับรับรอง อย่างเช่น ที่คนทำไร่หมุนเวียนชาวเขาถือว่ามีสิทธิทั้งหมดคนละครับ เขาจะเสียภาษี เสียภาษีนะครับ อบต. ได้รับ 7 บาทต่อปี การเสียภาษีถือว่าการถือครองถูกต้องใหม่ครับ ขอบคุณครับ

ผู้เสนอขาย : พอดีที่เคหาพูดถึงเรื่องนี้ผมนึกข้อมูลอีกตัวหนึ่งได้ 2-3 ปี ที่แล้วพอดีพรรคพวกเอาข้อมูลเรื่องการขยายตัวการทำเกษตรอินทรีย์ในยุโรปมาให้ คือ 3-4 ปีก่อน มองเห็นชัดเจนว่า การขยายตัวของยุโรป ปีหนึ่ง 30, 50, 80% ไปแล้วเร็วมากเลย ผมถามพรรคพวกที่เดินทางไปดูงานที่เดนมาร์ก มันมีเงื่อนไขอะไรที่ขยายตัวมาก เพื่อนบอกสงสัยมันเป็นนโยบายและการสนับสนุนของเงินงบประมาณแต่ผมรู้สึกว่ามันไม่ใช่คำตอบ และผมมาได้คำตอบทีหลังว่า ที่ตรงกับการเรียนรู้ในพื้นที่การทำงานคนที่ตัดสินใจทำตรงนี้จริง ๆ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ฉลาดจริง คือถ้าหากเกษตรกรอยู่ในระบบมักมองว่า ดินนี้ะ แต่ดินมีหนี้สิน ครอบครัวยังไม่พร้อม ดินยังต้องการเงินอีกจำนวนหนึ่ง เพราะฉะนั้นมันต้องทำการเกษตรแผนใหม่ให้เยอะ ๆ เขาไม่ได้หยุดอยู่กับที่ แล้วมองว่าตนเองอยู่ในวงจรลักษณะแบบไหน และจะมีทางแก้ไขอย่างไร หากเราสามารถทำให้เกษตรกรหยุดและวิเคราะห์ตัวเองว่าอยู่ตรงไหน และอนาคตจะไปอย่างไร ตรงนี้จะเป็นการปลดภาระความคิดต่าง ๆ ที่ผูกขาดพันนาการตัวเองเอาไว้ แล้วเปิดล้างโปรแกรมเก่าออกแล้วเอาโปรแกรมใหม่ใส่เข้าไป

ผู้เสนอขาย : เวลาพูดในกลุ่มย่อย ขอให้คิดตลอดแนว อย่างที่คุณสุภา หรือคุณเคหาพูดไว้ ไม่ควรมองแค่มุมใดมุมหนึ่ง เช่น กลุ่มผู้บริโภค เราจะมองผู้ผลิตและผู้บริโภคเชื่อมโยงกันอยู่ตลอดเวลา ด้านการศึกษา ก็มองให้ทะลุอย่างนั้นอย่ามองมุมใดมุมหนึ่ง สมมติถ้าเกิดของเกษตรที่สูงอย่างองุ่นของตนเองเดี่ยว ๆ เดี่ยวจะเป็นรอบ เป็นบล็อกอยู่แค่นั้น และในเรื่องความหมายเกษตรยั่งยืน เท่าที่ผมสัมผัสมา ผมเองก็ไม่ได้ลึกซึ้งถึง 100% ขออนุญาตเพราะบางท่านยังไม่ชัดเจน องค์ความรู้ที่สำคัญที่สุด ซึ่งถ้ามองจริง ผมมองว่าเกษตรยั่งยืนมีชีวิตนั่นเอง คือการดำเนินชีวิต อยากถามว่าสภาพที่ท่านจะให้เกษตรกร มันมีอยู่หลายล้านหลายพื้นที่ หลายภูมิภาค หลายภูมิโนเวศน์ อย่างเช่น ในสังคมเล็ก ๆ ที่จะทำให้เกษตรยั่งยืนด้วย เราจะหาสภาพเดียวกับอาข่าได้ไหม ต้องมองให้เห็นภาพรวมว่าเราจะต้องคิดให้เห็นชัดเจนนิดหนึ่ง

ผู้เสนอขาย : ท่านสมาชิกที่เคารพครับ ที่ผมได้รับฟังตั้งแต่ที่เราได้เสนอมานี้ ตรงนี้ผมอยากเรียนขอข้อมูลเพิ่มเติมอีกนิดเดียวว่า ถ้าเป็นเรื่องของยั่งยืนแล้วมันยั่งยืนทั้งหมดไม่ใช่เฉพาะเกษตรยั่งยืน และก็ขอเพิ่มข้อมูลตรงนี้นะครับ ที่ถูกพูดถึงว่าความล้มละลายระดับมุมมองอยู่ที่การศึกษา ตรงนี้นะครับ กระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะกรมวิชาการ เขามีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ตอนนี้ประกาศออกมาแล้ว ๆ ก็ถ้าเป็นภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า school design ให้โรงเรียนมาทำเป็นลักษณะหลักสูตรของโรงเรียน จะมีมาตรฐานระดับชาติอยู่ 15 มาตรฐาน จากนั้นก็จะมีมาตรฐานระดับช่วงชั้น ช่วงนี้ก็จะลงไปสู่ที่โรงเรียนและก็ชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ด้านชุมชน กรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ต้องเข้าไปช่วย ที่นี้หลักสูตรเหล่านี้โรงเรียนต้องทำเอง หลักสูตรลอกกันไม่ได้ มันจะมีขบวนการของมันอยู่ ผมจึงอยากเรียนสมาชิกในที่นี้ว่าใครมีความรู้ ทักษะทางด้านไหน ขอให้ไปที่โรงเรียน เพราะถ้าต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ ผลหรือองค์ความรู้ต่าง ๆ ส่วนบนมีเยอะ แต่ส่วนล่างอย่างพวกผมยังหลักสูตรประถมไม่สามารถเอาไปสอนเอาไปใช้ได้เลย สุดท้ายก็เป็นการสอนหนังสือวนะครับ ครูไม่ได้สอนนักเรียน ไม่ได้สอนคน สอนหนังสือมีหนังสืออยู่เล่มเดียว

เวลา 13.00 น.

แบ่งกลุ่มย่อย เพื่อแลกเปลี่ยนในเรื่อง

1. สถานการณ์ในพื้นที่ของตนเอง ปัญหาที่เกิดขึ้น ในพื้นที่มีการดำเนินงานอย่างไร และแต่ละกลุ่มมีเป้าหมายอย่างไร ทั้งเป้าหมายระยะสั้น และเป้าหมายระยะยาว โดยเป้าหมายระยะสั้นอาจจะเป็น 1 ปี ส่วนเป้าหมายระยะยาว อาจจะเป็น 3 ปี โดยยึดเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 9 เป็นหลัก
2. แนวทางที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย
3. กิจกรรมที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย มีกิจกรรมอะไรบ้าง ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเชิงพัฒนา หรือกิจกรรมในเชิงขยายผล หรือกิจกรรมในเชิงวิจัย ให้ระบุผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมด้วย โดยให้มองเห็นว่า เกษตรกรรมยังขึ้นสัมพันธ์กับเรื่องอื่น ๆ ด้วย ไม่แยกส่วน ให้มองเป็นเป็นแบบองค์รวมให้ได้

- กลุ่มที่ 1 ว่าด้วยเรื่องเกษตรที่สูง มีสมาชิก จำนวน 11 คน มีคุณจุฑามาศ ใจคำ เป็นผู้ดำเนินการประชุม
- กลุ่มที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสถาบันเกษตรกร ซึ่งมีประมาณ 2 – 3 ส่วน เช่น ชมรมผู้ผลิตพืชผักเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่ หรือ กรณีของงานสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แม่ทา หรือ สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เกษตรยั่งยืนแม่ทา ที่กลุ่มเกษตรกรทำอยู่ และกลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 11 คน มีคุณนิคม ไชยวรรณ เป็นผู้ดำเนินการประชุม
- กลุ่มที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง ตลาดทางเลือก ธุรกิจทางเลือก ธุรกิจชุมชน มีสมาชิกทั้งหมด 14 คน โดยมีคุณชมชวน เป็นผู้ดำเนินรายการ
- กลุ่มที่ 4 ว่าด้วยเรื่อง การส่งเสริม มีหน่วยงานของรัฐ เช่น สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ สถาบันแม่คณาเพื่อการฟื้นฟูสภาพ มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน จำนวน 21 คน มีคุณธนิชา ธนะสาร เป็นผู้ดำเนินการประชุม
- กลุ่มที่ 5 ว่าด้วยเรื่อง การศึกษา คือ กลุ่มของครู อาจารย์ที่สอนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา จำนวน 13 คน มี อาจารย์สมคิด แก้วทิพย์ เป็นผู้ดำเนินการประชุม
- กลุ่มที่ 6 ว่าด้วยเรื่อง การพัฒนาเทคโนโลยีทางการผลิต มีอาจารย์อำพรพรณ และอาจารย์สุชน เป็นผู้ดำเนินการประชุม

อาจารย์พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ ได้เพิ่มเติมข้อมูล หลังจากแบ่งกลุ่มย่อย

อยากให้แต่ละกลุ่มคิดว่า ในการทำงานจริง ๆ มันจะเป็นภาคใหญ่ภาคหนึ่ง สมมุติว่า การทำงานเกษตรที่สูง ภาพใหญ่มันจะมีวาระอยู่ข้างใน แต่เราจะทำอะไร ให้เพิ่มลงไปด้วย เพราะอาจจะเกิดการสับสนได้ ให้เราเองงานที่เราอยากทำในเกษตรที่สูง หรือ การศึกษา ใส่เข้าไปด้วย มันมีเรื่องอะไรบ้างในเรื่องการศึกษาที่ระดับต่าง ๆ ที่ระดับมัธยม หรือ ระดับมหาวิทยาลัย หรือ ระดับการศึกษาผู้ใหญ่ ทักษะในการนำเสนอผู้ใหญ่ หรือ ในหมู่บ้าน ย่อมแตกต่างกับทักษะที่จะนำเสนอในระดับมหาวิทยาลัย ให้ใส่ประเด็นเหล่านี้เข้าไปด้วย และในรูปของเกษตรกรรมยั่งยืนนั้น ไม่ใช่เรื่องทิศทางอย่างเดียว อย่างที่คุณทรงพลบอกว่าโจทย์ที่ออกมา มันจะเป็นวิจัยหรือพัฒนา หรือ อะไรก็ตาม แต่ผลที่ออกมา จะต้องนำไปสู่การพัฒนาสังคม เราน่าจะจัดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน เพราะแต่ละกลุ่มมีกลุ่มเป้าหมายไม่เหมือนกัน

วันที่ 1 เมษายน 2544

ภาคเช้า กลุ่มย่อยนำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่

1. กลุ่มเทคโนโลยีเกษตรกรรมยั่งยืน

อ.อำพรพรณ นำเสนอ

เกี่ยวกับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรแบบยั่งยืน สมาชิกกลุ่มเรามี 6 คน มีคุณเคชา เป็นประธาน มีนักวิชาการ 2 คน ที่เหลือก็จะเป็นเกษตรกรและกลุ่มพัฒนาทางด้าน NGO จากการประชุมนี้ ในด้านสถานการณ์และปัญหาทางกลุ่มเห็นว่าปัจจุบันนี้เทคโนโลยีที่ใช้กับเกษตรแบบยั่งยืนอยู่แล้ว แหล่งที่มาของเทคโนโลยีนั้นอาจจะมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีเหล่านั้น โดยชุมชนเอง หรือไม่ก็ชุมชนอาจหยิบฉวยเทคโนโลยีที่ผ่านการทดสอบแล้วจากแหล่งอื่นมาใช้ตามความเหมาะสม แม้จะไม่ให้ผลผลิตสูงแต่ต้นทุนการผลิตต่ำ เพราะฉะนั้นเมื่อคิดต้นทุนเรียบร้อยแล้วถือว่ายังมีกำไร โดยเฉพาะอันนี้เกษตรกรเป็นคนยืนยัน อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาอยู่คือ ทางด้านเทคโนโลยีการแปรรูปในปัจจุบันยังไม่ดีพอ เพราะว่าโดยเฉพาะที่มาจากในเชียงใหม่ เพราะเทคโนโลยีเหล่านั้นให้คุณภาพที่ไม่ตรงกับความต้องการของตลาดเพราะฉะนั้นต้องการเทคโนโลยีที่ดีกว่านี้และก็เป็นเทคโนโลยีที่ใช้ในการเกษตรแบบยั่งยืน ถึงแม้เกษตรกรผู้ปฏิบัติได้พบว่าเทคโนโลยีเหล่านั้นเป็นเทคโนโลยีที่ใช้ได้แต่ก็ยังไม่มีการยอมรับเอาไปปฏิบัติ ต่อให้มันมีการขยายงานอย่างทั่วถึง คิดว่าปัญหาเป็นเพราะว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังไม่ยอมรับเทคโนโลยีเหล่านั้นไปปฏิบัติงานเพราะปัญหาหนี้สิน ทำให้ไม่เชื่อมั่นว่าเมื่อนำเทคโนโลยีเหล่านั้นไปใช้ในการผลิตจะทำให้ตัวเองหลุดพ้นจากหนี้สินหรือไม่ และอาจมีประเด็นอื่น ซึ่งเยอะเหลือเกิน แต่หนี้สินเป็นปัจจัยหลัก ในการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนให้บรรลุเป้าหมาย เราคิดว่าเกษตรกรจะต้องรู้เท่านั้น เทคโนโลยีสมัยใหม่ว่ามีจุดด้อยอย่างไร ในขณะเดียวกันก็ต้องมีความชัดเจนในจุดยืนของตัวเองจึงจะทำให้สามารถเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการที่จะพัฒนาเทคโนโลยีเหล่านี้ จำเป็นที่จะต้องมีความร่วมมือระหว่างกลุ่ม NGO และเกษตรกรและหน่วยงานที่มีความสนใจในด้านนี้ เพื่อจะทำให้การพัฒนาเทคโนโลยีที่ต้องการได้เป็นอย่างดี กลุ่มคิดว่าเป้าหมายที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ระยะสั้นนี้เรามองไกลไปกว่าที่ชุมชนชน คิดว่าในระยะสั้น คือ ในแผน 9 ต้องให้เกษตรกรพัฒนาเทคโนโลยีได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเกษตรกรในเครือข่ายทุกกลุ่ม นี่คือนโยบายระยะสั้น ส่วนระยะยาวก็คือ ขยายผลไปยังเกษตรกรกลุ่มอื่นที่อยู่นอกเครือข่าย สำหรับกิจกรรมที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย เราขอยกตัวอย่าง เพราะว่าจะทำให้เราเห็นภาพพจน์ที่ดีกว่า ตัวอย่างก็คือ ปัญหาทางเกษตรกรรมอินทรีย์ที่บ้านสันป่ายาง เรามีมะเขือเทศพันธุ์พื้นเมืองซึ่งถูกกดมาก ด้านทานโรคได้ดีแต่คุณภาพไม่เอาไหนเลย มันไม่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคคือ มันมีรสเปรี้ยว เอาไปแปรรูปก็ใช้ไม่ได้ แต่มะเขือเทศพันธุ์ที่เกษตรกรต้องการเป็นพันธุ์ที่กรอบ แต่เมื่อเอามะเขือเทศพันธุ์เหล่านั้นที่มันมีอยู่ในท้องตลาดมาปลูกมันก็ปลูกได้ประเดี๋ยวประด๋าว แล้วมันก็กลายเป็นพันธุ์มันไม่มีลูกอีกต่อไป กิจกรรมที่ทำให้มีการพัฒนาพันธุ์ใหม่ สิ่งในกลุ่มต้องการหรือเกษตรกรที่บ้านสันป่ายางต้องการ การที่

จะทำให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีเหล่านี้ เราก็คิดว่าถ้ามีการเชื่อมโยงหรือมีการติดต่อประสานงานกันระหว่างเกษตรกรบ้านสันป่ายางกับกลุ่มเกษตรกรทางเลือกซึ่งเรามีเทคโนโลยีเหล่านี้อยู่แล้ว ก็อาจจะทำให้เราได้พันธุ์ที่จะเอามาใช้พัฒนาพันธุ์ก็คือ ที่บ้านสันป่ายาง เป็นพันธุ์ที่ถูกคัดด้านทานโรคและแมลงปรับสภาพเข้าสู่แวดล้อมได้ดี แต่ที่กลุ่มอื่นมีเป็นแม่พันธุ์ที่ให้คุณภาพของผลผลิตที่ตรงกับความต้องการของตลาด และเขาก็มีวิธีการที่พัฒนาพันธุ์โดยการผสมพันธุ์เพราะฉะนั้นเมื่อเกษตรกรทางบ้านสันป่ายางไปติดต่อกับกลุ่มเกษตรกรที่เขามีเทคโนโลยีเหล่านี้อยู่แล้ว ก็จะได้พันธุ์ที่เหมาะสมที่จะใช้ในการพัฒนาพันธุ์ใหม่และก็ได้วิธีการเรียนรู้การพัฒนาพันธุ์จากกลุ่มเกษตรกรที่เข้าไปติดต่อผสมพันธุ์ด้วยตัวเอง การคัดเลือกพันธุ์และทดสอบพันธุ์ในพื้นที่ของตัวเอง ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ก็คือ ได้มะเขือเทศพันธุ์ใหม่ที่ต้านทานโรค และปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาดและผลผลิตดีด้วย ที่นี้โจทย์ก็คือ เราเป็นเกษตรกรเป็นหลัก ว่าเกษตรกรต้องมีจิตสำนึกมีจุดยืนในการประกอบเกษตรกรรมแบบยั่งยืนแต่ทำอย่างไรจึงจะมีตรงนี้ และนี่ก็คือโจทย์ที่เราอยากจะฝากเอาไว้ นะคะว่ามันยังไม่มีตรงนี้ ทำอย่างไรเขาถึงจะมีการพัฒนาและมีจุดยืนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบยั่งยืน อย่างที่ 2 คือ เราอยากจะให้เกษตรกรมีการติดต่อเชื่อมโยงกัน เพื่อจะให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ใช้ในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ทำอย่างไรจึงจะมีตรงนี้ เราไม่ทราบ ก็เลยจะฝากโจทย์อันนี้ไว้ให้ที่ประชุม อย่างที่ 3 ก็คือ เราคิดว่าขณะนี้การพัฒนาเทคโนโลยีไม่คงไม่ใช่ว่าเรื่องเกษตรอย่างเดียว หน่วยงานของรัฐก็ควรจะมึบทบาทด้วยแต่ว่าในขณะนี้เราเห็นว่าโครงสร้างตลอดจนไม่มีการปฏิบัติงานของรัฐมันยังไม่สอดคล้องกับการพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับเกษตรกรแบบยั่งยืนเพราะฉะนั้นทำอย่างไรจึงจะทำให้หน่วยงานของรัฐ มีโครงสร้างและวิธีปฏิบัติงานที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างที่ 4 ก็คือ ขณะนี้กลุ่มเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในการประชุมกลุ่ม เขาคิดว่าขณะนี้เทคโนโลยีที่มีอยู่เขาพอใจแต่ในขณะเดียวกันนักวิชาการกลับมองไปในทางตรงกันข้ามก็คือ เราคิดว่าเทคโนโลยีที่ทำให้การผลิตมีประสิทธิภาพในปัจจุบันมันจะควรจะมีการพัฒนาให้มันมีศักยภาพในผลิตที่ดีและประสิทธิภาพสูงกว่า แต่ในที่นี้โจทย์ก็คือ เทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรแบบยั่งยืนประเทศไทยหรือของเขียงใหม่มันเป็นยังไง รักษาระดับการผลิตที่มีในปัจจุบันให้มีอยู่ได้สบายหรือต้องการเทคโนโลยีที่ทำให้การผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้นที่คิดออกก็มีประมาณ 4 โจทย์ ซึ่งก็เป็นโจทย์ที่ 1 อาจจะเกี่ยวข้องกับสังคมและเกี่ยวข้องกับทางด้านทางวิชาการด้วย

คุณเดชา : อยากจะเสริมอีกว่าในกลุ่มคุยกันว่า จากประสบการณ์ตรงของเกษตรกรในกลุ่มค่อนข้างพอใจเทคโนโลยีที่มีอยู่แล้วว่ามันไม่ค่อยมีปัญหาเท่าไรก็ยังใช้ได้คืออยู่ ถึงแม้ผลผลิตยังไม่สูงแต่ต้นทุนต่ำและขายได้ราคาถูกในความรู้สึกของเกษตรกรซึ่งถ้าเราเปรียบเทียบกับระบบเกษตรกรรมแบบเชิงเดี่ยวแบบใหม่ที่ประสิทธิภาพสูงกว่า เช่น ข้าว ผลไม้ หรือผัก ไม้ เป็ดมีมีประสิทธิภาพสูงกว่าแต่เกษตรกรก็ไม่พอใจเพราะว่าต้นทุนมันสูง ที่นี้อาจจะวิเคราะห์ได้ว่าที่เกษตรกรยังพอใจเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมหรือว่า แบบผลผลิตยังไม่สูงมากประสิทธิภาพไม่สูงแต่ว่าอยู่ในระบบเกษตรกรรมที่มันได้เปลี่ยนถูกระบบคือ ระบบเกษตรกรรมแบบยั่งยืนมันไม่ใช่เชิงเดี่ยวเพราะฉะนั้นการได้เปรียบความยั่งยืนของระบบนั้นระบบที่ได้เปรียบมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้มาก

มันมีความยั่งยืน ถูกทำลายน้อย คุณภาพดี ต้นทุนต่ำ มันจึงได้เปรียบในระบบดังนั้นก็จะมีบทบาทน้อยลง ก็คือ ถึงแม้เทคโนโลยีไม่สูงก็ใช้ได้เรื่อย ๆ แต่ว่าในขณะที่เดียวกันก็ยังมีช่องว่างเยอะที่พัฒนาเทคโนโลยีในระบบเศรษฐกิจได้มากมายเพราะว่านั่นหมายความว่าพัฒนาไม่ได้ถึงระบบจะอยู่แล้วก็พัฒนาเทคโนโลยีไปอีกระบบก็ยังดีขึ้นอีกมันไม่มีช่องว่างเยอะที่พัฒนาไม่ได้แต่ในขณะที่เดียวกันกำลังเทคโนโลยีในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนก็ต้องชัดเจนว่าตัวระบบนั้นสำคัญกว่าตัวเทคโนโลยี ฉะนั้นพัฒนาให้เทคโนโลยีให้มันสูงขึ้นเทคนิคสูงขึ้นประสิทธิภาพสูงขึ้นแต่ถ้ามันทำลายตัวระบบมันก็จะกลับมาเป็นข้อด้อย เช่น การพัฒนาพันธุ์พืช พันธุ์ข้าว พันธุ์สัตว์ ให้ผลผลิตสูงขึ้น แต่วามันต้องพึ่งปัจจัยภายนอก ไม่สอดคล้องกับระบบที่มีอยู่คิดว่าอันนั้นจะไม่มีผลฉะนั้นการพัฒนาเทคโนโลยีในเรื่องของเกษตรกรรมยั่งยืน ต้องมองในระบบมองทั้งหมดว่าระบบนี้มันไปด้วยกันได้ไหมมันไปพร้อม ๆ กันทุกระบบแต่ไม่ใช่ว่าพัฒนาเทคโนโลยีไปอย่างเดียว แล้วเทคโนโลยีในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนไม่ได้มองเฉพาะผลิตผลหรือว่ามองแค่ตัวค่าผลิต ผลผลิตอย่างเดียวแต่ต้องมองถึงความเหมาะสมกับภูมิประเทศ ก็คือสภาพแวดล้อมทรัพยากรที่มีอยู่กับวัฒนธรรมของเกษตรกรรมกับระบบชีวิตระบบวัฒนธรรมที่มันด้วย มันจะมีตัวกำหนดเยอะมากที่จะบอกว่ามีอะไรเหมาะสมหรือไม่ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาเทคโนโลยีในระบบคิดว่าจะต้องมีวิธีที่แตกต่างไปกับการพัฒนาเทคโนโลยีในระบบแบบเกษตรเดี่ยว คือ การพัฒนาระบบเกษตรแบบเชิงเดี่ยวเขาพัฒนาแบบบนลงล่างหรือทางเดียวง่าย คือ จากกรมวิชาการพัฒนาเทคนิคขึ้นมาส่งไปยังกรมส่งเสริมการเกษตรแล้วก็ส่งไปสู่เกษตรกร โดยการถ่ายทอดโดยตรง การก่อตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีชัดเจนว่ามีศูนย์มีถ่ายทอด ดังนั้นเราจะส่งสื่อไป ในขณะที่การพัฒนาเทคโนโลยีในระบบเกษตรยั่งยืน ณ ในต่างประเทศเขาก็มีอีกวิธีหนึ่งเรียกว่า การพัฒนาเทคนิคแบบมีส่วนร่วมนี้อาจเป็นแนวทางใหม่ ซึ่งการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนี้เกษตรกรต้องเป็นผู้กำหนดโจทย์ กำหนดว่าต้องการอะไร และในการพัฒนาแบบนี้เกษตรกรต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นในการพัฒนาด้วยแล้วก็เป็นเจ้าของก็ใช้ได้ อันนี้จะมีทิศทางหนึ่งที่ว่างานวิจัยเราจะต้องตั้งโจทย์โดยที่โจทย์ จะต้องครอบคลุมทั้งเชิงระบบทั้งเชิงมีส่วนร่วมทั้งเชิงประสิทธิภาพและก็ความเหมาะสมในวิธีคิดต่าง ๆ คือ ว่ามันจะมีความซับซ้อนกว่าการพัฒนาเทคโนโลยีในเกษตรแบบสมัยใหม่ที่ทุนมาก โจทย์ตรงนี้ก็ยังมีอีกนัยหนึ่ง ซึ่งในเรื่องเทคโนโลยีเป็นสหวิชาการอีกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่แยกเฉพาะพืชหรือสัตว์เพราะมันค่อนข้างจะซับซ้อน คิดว่าตรงนี้จะเป็โจทย์อีกข้อหนึ่งที่ซับซ้อนมาก

อ.ฐานิส : ผมขอเสริมอีกนิดหนึ่งว่า เมื่อก็บอกว่าหลังจากการใช้เทคโนโลยีแล้วก็มีปัญหา เทคโนโลยีอันหนึ่งบอกว่ามะเขือพันธุ์พื้นเมืองไม่เหมาะสมกับตลาด ผมคิดว่าพันธุ์พื้นเมืองนี้ เหมาะกับอาหารพื้นเมือง เช่น น้ำพริกอ่องส้มตำ และแกงพื้นเมือง สำหรับเทคโนโลยีจริง ๆ คำ ๆ นั้นมันแฝงอยู่ใน 4 คำ เทคโนโลยีอันแรก ๆ 2 ตัวแรกเป็นนามธรรม ที่ท่านบอกเมื่อกี้ว่าถ้าอยู่ในคนเราเรียกว่า Humenware เราจะเอาเทคโนโลยีเราจะต้องดูคนก่อนถ้าเป็นชาวเขาชาวเรา หรือฝรั่ง Humenware มันคงจะต่างกัน เราเห็นคนกลุ่มนี้จะต้องใช้เทคโนโลยีที่เป็นรูปธรรมชนิดไหนไม่ใช่เอาชาวเขากับฝรั่งมาใช้เทคโนโลยี ที่เหมือนกันคงไม่ได้ อันที่ 2 เขาเรียกว่า Orgaware การตั้งองค์กรของ Humenware ต่างกัน กลุ่มของชนต่าง ๆ ชนชาวเขา ชาวฝรั่งหรือชาวเมืองที่ต่างกัน การใช้เทคโนโลยีก็ต้อง

ต่างกัน อันที่ 3 ก็คงเป็น Inforeware เราจะเห็นว่าคนในชนบทคนในเมืองมีการรับข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีที่ต่างกัน อย่างอำเภอเห็นว่าใช้เทคโนโลยีใหม่แล้วขาดทุนอันนี้คือ Infonase ที่แฝงอยู่ในเทคโนโลยี อันที่ 4 เป็นเรื่องของ Environware อันนี้ก็แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ อไบโอติกชักจูงกับไบโอติกชักจูงเราใช้เทคโนโลยีทางด้านอไบโอติกของพื้นที่กับอีกอันหนึ่งคือพื้นที่ในป่ากับพื้นที่เสื่อมโทรมทางด้านไบโอติกคงจะต่างกัน อันที่ 5 อันสุดท้าย technoware อันนี้เป็นตัวรูปธรรม อันนี้ง่ายเราดูเราเรียนรู้เรามาแล้ว แต่ชาวบ้านเขาคงอยากที่จะเรียนรู้ เพราะอาจมีความเข้าใจต่างกัน สำหรับการใช้เทคโนโลยีอีกอันหนึ่งก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคโนโลยีระดับสูง ที่จริงมันไม่ใช่ต่ำ ไม่ใช่สูงมันอยู่ที่ที่กล่าวมานั้นเป็นลักษณะขององค์กร Humen ware, Orgaware, Information หรือ Inforeware และเอ็นวายเม้น มันไม่เกี่ยวกับสัตว์

อ.พฤษ : ในกลุ่มของเขานี้ เขาได้คำนวณข้อมูลออกมาเขามีเป้าหมายของเขาเพราะฉะนั้นเวลาที่เราร่วมกันคือจะสร้างโจทย์ขอให้เขาคิดเอาข้อมูลที่เขาเสนอมาก่อนแล้วค่อยดูที่เป้าหมาย ยกตัวอย่างตอนนี้จากตัวอย่างที่เขาศึกษาเราบอกเทคโนโลยีด้านการผลิตในเกษตรแบบยั่งยืน ณ วันที่เท่าที่ดูนั้นดีแล้ว แต่มีปัญหาในด้านการขยายผล ลองยกตัวอย่างว่าที่บางครั้งขยายไม่ได้ เพราะเกษตรกรมีหนี้สินไม่มีความเชื่อมั่นในเทคโนโลยีนั้น ๆ ที่เทคโนโลยีเกษตรแบบยั่งยืนที่เขาพัฒนาขึ้นมา อันที่ 2 เทคโนโลยีการแปรรูปไม่สมบูรณ์ ที่นี้เป้าหมายของเขาก็คือว่ามีอยู่ 2 อัน เป้าหมายในระยะสั้น ก็คือสามารถจะพัฒนาด้วยตนเองได้ ส่วนในระยะยาวนั้นเขาต้องการที่จะขยายผล เพราะฉะนั้นโจทย์ต้องอยู่ในนี้

คุณวิจิต : ในความเห็นของผม ผมมองว่ามันมีอยู่แล้วแต่มันกระจัดกระจาย เราจึงไม่รู้ว่ามันมีอะไรบ้าง ด้านการปรับปรุงดินและการเพาะปลูก เทคโนโลยีการจัดการมันมีหลายในแง่ของโจทย์อันหนึ่งที่คิดว่าน่าจะมีเทคโนโลยีอะไรอยู่บ้าง เสร็จแล้วก็ในเรื่องที่เมื่อเราได้พูดกันมันอาจจะเป็นเพราะว่า Inforeware ระบบข้อมูลมันยังไม่มีกรอบบรรทัดความว่าตรงนี้มีเทคโนโลยีตรงนี้อยู่ ซึ่งบางคนบางส่วนอาจจะขาดในเรื่องของการปรับปรุงดิน สมมุติว่าถ้าหากมันมีระบบข้อมูลเกษตรกรสามารถเลือกของใช้ได้ดี แล้วบางทีในส่วนของการเกษตรแบบยั่งยืนการกระทำอาจทำมา 10 หรือ 20 ปี ก็แล้วแต่อาจจะยังขาดเรื่องนั้นเรื่องนี้อยู่ เมื่อเขาไม่มีข้อมูลข่าวสารโอกาสหรือแม้แต่การรับรู้ จึงคิดว่าน่าจะมีการสำรวจและรวบรวมจัดทำระบบว่าเกษตรเทคโนโลยีแบบยั่งยืนมันมีอะไรอยู่บ้างถ้าหากว่ามีเรื่องของการแลกเปลี่ยนหรือการถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งกันและกันก็จะหาตลาดได้เร็วขึ้น ส่วนเรื่องของการแปรรูปผมเข้าใจว่าอาจเป็นข้อจำกัดของหลาย ๆ ที่ เพราะว่าตอนนี้คิดว่าระดับที่ขึ้นไปสู่การแปรรูปยังมีไม่มากซึ่งตรงนี้ก็คิดว่ามันมีปัจจัยอื่นด้วย เช่น เรื่องทุนตลาดในเรื่องของผลผลิตก็ตาม คิดว่าโจทย์ตรงนี้ไม่ใช่โจทย์อย่างมากจึงขอฝากไว้เท่านี้

คุณรองแก้ว : เมื่อถึงเรื่องมะเขือเทศ ว่าของเก่ามันไม่ดีหรือหรือของใหม่ดีหรือ ที่เรานำมานี้ของใหม่ที่เรานำมาปลูกนี้มันเป็นมะเขือเทศใหญ่ ๆ มันอร่อยเวลาเราเอาไปขาย ผู้บริโภคจะต้องไปจับอันนั้นมา แล้วที่นี้เราผลิตมันออกให้เรารับทีเดียวแล้วมันก็ไม่ออกลูกให้เราอีกเลย แต่มะเขือเทศพื้นบ้านนั้นแค่มันหล่นลงพื้นมันก็ออกลูกของมันเองตามธรรมชาติ แล้วมันออกลูกของมันเป็นกอง ๆ แล้วที่นี้อันที่ออกลูกเป็นกอง ๆ เราก็เอามาแช่

อิม คือ เราขายนี้อูบริโกลก็เข้าไปเขียนบอกว่า ไม่ซื้อเพราะมันไม่อร่อย ตรงนี้คือปัญหา เราจึงมาคิดว่าจะทำยังไงให้มันขายได้จึงได้เอามาแปรรูป เอาไปแช่อิมมันก็เหลือแต่เปลือกมันมีน้ำเฉย ๆ มันไม่มีเนื้อติดมันจึงคิดว่าทำยังไงจึงได้ไปปรึกษาคุณเคซาว่าปลุกมาก็ออกชนิดเดียว แล้วพันธุ์ที่ทนทานมันก็ไม่มีเนื้อก็เลยปรึกษากันว่าจะเอาทั้งสองอันมาผสมกันให้เป็นทีพอดีคือมีทั้งเปรี้ยวทั้งหวาน ผู้บริโกลเขาก็พอใจแล้วก็ผู้ผลิตของเราก็พอใจในระดับหนึ่ง คือ ตัวที่ว่ามันออกลูกคด คัดมันก็ยังปัญหาอีกว่าหัวหอมอันนี้มันออกลูกเยอะ แล้วก็ปลุกได้หลายครั้งแต่ดินเดียวกัน อันนี้หอมพื้นเองมันหัวใหญ่ แล้วจะทำยังไงให้มันได้สองอันนี้ผสมกันอันนี้มันปลุก 2 ครั้งได้ อันนี้มันปลุกครั้งเดียวได้เมื่อก่อนนี้ทำมาได้หัวแบบนี้เราก็พัฒนามาก็ได้หัวอย่างนี้ อันนี้มันปลุกครั้งเดียวได้ เมื่อก่อนนี้ทำมาได้ หัวแบบนี้เราก็พัฒนามาก็ได้หัวอย่างนี้ อันนี้ก็คิดว่าเราทำได้ ตรงนี้เราไม่ได้ใช้อะไรเลย ปุ๋ยหัวอะไรนี้เราไม่มีแต่การพัฒนาว่ามันช้ากว่าจะมาถึงตรงนี้ทุก ๆ ปีนี้เราก็กินแข่งแคอย่างนี้แล้วคนอื่นเขาจะยอมรับได้อย่างไรว่ามันจะทนเหมือนเราไหมกว่ามันจะหัวขนาดนี้ คิดกันว่าการขยายผลของเรานี้มันช้าต้องใช้สื่อ คัดมันก็เป็นผู้จัดการว่าในหมู่บ้านนี้ว่าอันนี้มันดินะมันรักษาสีเงาดีแล้วคนไม่ทำตาม อาจจะเพราะว่าเราคิดดินเกินไปหรือเปล่า ไม่มีใครเชื่อถือเรา เพราะว่าสมัยก่อนเราก็เลี้ยงควาย ข้าวเราก็ไปยืมชาวบ้านเขากินคนก็อาจไม่นับถือตรงนี้ก็ไม่ได้ แต่เวลาประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้านหรือคนผู้ใหญ่เขาพูดเรื่องไม่จริง แต่ทำไมคนในหมู่บ้านเขาเชื่อ สื่อตรงนี้เป็นสื่อที่สำคัญ คิดว่าถ้า คน ๆ นั้นมาพูดเรื่องที่เราทำว่ามันจะขยายผลได้

อ.พญ : เรื่องของการขยายผลคิดว่าอันนี้จะประเด็นที่สำคัญว่าในกลุ่มตอนนี้การพึ่งตนเอง เป้าหมายในที่น่าสู่การพึ่งตนเอง ยกตัวอย่างในกรณีมะเขือเทศให้มันมีลูกใหญ่อีกหน่อยหนึ่งและมีลักษณะที่ดีส่วนหนึ่งมันติดบางส่วน ที่จากพันธุ์ มันเป็นการทำงานที่ระดับเครือข่ายเพราะฉะนั้นการพึ่งตนเองได้ในส่วนนี้มีทาง เพียงแต่เราจะทำออกมาว่าเป้าหมายในการพึ่งตนเองนั้น คือ ตั้งเอาเทคโนโลยีที่มีอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ ในเครือข่ายเกษตรแบบยั่งยืนออกมา ในกรณีของมะเขือเทศก็เช่นกัน ในกรณีของข้าวหรือในกรณีของอีกหลายเรื่องของการจัดการสามารถทำได้ ปัญหาที่ว่าอาจจะไม่ใช่ปัญหาก็ได้ทุก ๆ อันมันมีเรื่องของต้นทุน ต้นทุนไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของเงิน แต่มันมีต้นทุนในเรื่องของเวลาเราจะจัดการองค์กรอย่างนี้เนี่ย ซึ่งจะมาช่วยดูแลตรงนี้ซึ่งสถาบันเกษตรกรกำลังจะจัดตั้งอยู่แล้วเนี่ยสามารถจะเข้ามาช่วยการทำงานก้าวไปอีกก้าวหนึ่งได้ไหม คุณเคซาสามารถช่วยก้าวมาในเรื่องของการทำงานเทคโนโลยี หรือสถาบันของท่านหรือของต่าง ๆ จะช่วยเข้ามาอีกได้ไหม อันนี้คือตัวตอนที่ในระดับสถาบันช่วยในเรื่องนี้หน่อยเมื่อวานมีการพูดถึงว่าเกษตรกรมีขีดจำกัดในการเจริญเติบโตหรือไม่ เราจะเติบโตแค่เฉพาะเป็นสหกรณ์จัดการด้านการเงิน จัดการด้านขยายผลและส่วนที่เป็นเทคโนโลยีอันเพิ่มเติมเข้ามาอีกอันหนึ่ง

สวพ. : ผมขอข้อมูลคร่าว ๆ ในเรื่องของเกษตรกรมันเป็นพันธุ์ที่เราสั่งจากต่างประเทศ มันมีพ่อแม่แม่มันจะเป็นลูกผสมที่จะเอามาน้ำเราเอามาผสมมันน่าจะยาก เรื่องที่ยกขึ้นมาเมื่อกี้ หอมมี 2 อย่าง หอมแบ่งไปผสมกับหอมแดง หอมแบ่งมีหัวเล็กต้องการมีลูกมีหลานมาก ๆ และมันจะไม่ติดดอก มันผสมกันยากจะต้องใช้เวลา ถ้าจะเอา 2 อย่างมาผสมกัน เพราะมันเป็นลักษณะพันธุ์มันมีหอมแบ่งกับหอมแดงมันมีหัวเหมือนกันลักษณะจากพันธุ์ของมัน เรื่อง

ของกระเทียม กระเทียมมีหลายพันธุ์ บ้านเราก็สั่งมาจากต่างประเทศก็มาก สั่งด้วยการลักลอบเข้ามา มันก็เป็นปัญหาที่ทางเราที่กำลังกำจัดอยู่สรุปแล้วในเรื่องของพันธุ์ต่าง ๆ

คุณเดชา ปัญหาของมะเขือเทศที่กรมวิชาการเกษตรเจอคือมีพันธุ์หนึ่งที่เมื่อให้ผลผลิตแล้วไม่สามารถขยายพันธุ์ได้ ลูกกลายพันธุ์ไป ไม่สามารถปรับปรุงพันธุ์ได้ เราทดลองเรื่องมะเขือเทศมา 10 กว่า ปี เราพบว่ามะเขือเทศพื้นบ้านเป็นมะเขือเทศที่เหมาะสมกับพื้นที่และทนโรค ลูกตก แต่คุณภาพไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ถ้าเราจะขายเราต้องมีการปรับปรุงพันธุ์ และพัฒนาให้ดีขึ้น แต่ค่อนข้างลำบากในการที่จะหาพันธุ์เพื่อมาผสมพันธุ์ได้มาจากที่ไหน ดังนั้นเราจึงติดต่อกับองค์กรแบบเดียวกันที่ต่างประเทศ ผมเลือกประเทศแคนาดาครับ ซึ่งเขารักษาพันธุ์ดั้งเดิมไว้ และนำมาผสมพันธุ์เพื่อให้เหมาะกับพื้นที่ในประเทศเรา ผมเห็นว่าควรที่จะพัฒนาเครือข่ายต่าง ๆ ในประเทศ และพัฒนาไปถึงเครือข่ายระดับโลกด้วย โดยเฉพาะเรื่องพันธุ์กรรม บริษัทใหญ่จะปกป้องเรื่องพันธุ์กรรมไว้ ไม่เปิดเผย จำกัดการพัฒนาพันธุ์ของพืชต่าง ๆ ดังนั้นเราจำเป็นต้องเชื่อมโยงเครือข่ายกันให้มากขึ้น และพึ่งตนเองมากขึ้น และพึ่งกันทั้งโลก

คุณทรงพล : สมมุติว่าชาวบ้านต้องการทดลองการผสมพันธุ์โดยใช้องค์ความรู้ของชาวบ้านเอง ผมถ้าว่ากรมวิชาการเกษตรจะมีบทบาทเกี่ยวข้องอย่างไรที่จะทำการสนับสนุน เพราะในบทบาทหนึ่งกรมวิชาการเกษตรก็ได้นำพันธุ์จากต่างประเทศเข้ามา นำมาทดลอง และมาขยายผลให้เกษตรกร เกษตรกรไม่สามารถเข้าถึงวิธีการผสมพันธุ์ แต่ที่นี้ถ้าเกษตรกรต้องการทดลองผสมพันธุ์เอง กรมวิชาการจะเข้าไปส่งเสริมหรือไม่กับเกษตรกรที่จะทำการผสมพันธุ์เอง อันนั้นเป็นการตัดสินใจของเขา แต่จะออกมาอย่างไรมันก็เป็นประสบการณ์ของเขา แต่ที่นี้ถามว่ากรมวิชาการเกษตรจะเข้าไปส่งเสริมกับเกษตรกรเหล่านั้นอย่างไร

กรมวิชาการ : ในเรื่องของ การเชื่อมโยงคิดว่า ทางกรมมีนโยบายสนับสนุนครับ เพราะการทำงานอย่างที่คุณเดชาว่า ตอนนี้ทางกรมเน้นทำงานกับพื้นที่ ถ้าเป็นความต้องการของเกษตรกร หรือความต้องการจากเบื้องล่างแล้ว กรมวิชาการเปิดไฟเขียวให้ตลอด

คุณชมชวน : ที่สำนักงานมีชาวต่างประเทศมาถามถึงเรื่องเมล็ดพันธุ์พืชพื้นเมืองบ่อยมาก ถามว่ามีหรือเปล่า เราก็ตอบเขาไปว่าเมล็ดพันธุ์ที่ขายตามท้องตลาด พันธุ์พื้นบ้านไม่ค่อยมีเท่าไร ที่ขายตามท้องตลาดเป็นลูกผสม ที่ต่างประเทศเขามีหน่วยงานที่ทำเรื่องเมล็ดพันธุ์อินทรีย์โดยเฉพาะ แต่บ้านเรายังไม่มี ผมไม่แน่ใจว่าถ้าบทบาทของกรมวิชาการเกษตรอย่างเดียวยังไม่พอ ผมคิดว่าจะมีหน่วยงานไหน ระดับต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรื่องเมล็ดพันธุ์เกษตรอินทรีย์ขึ้นได้ไหม เพราะต่อไปถ้าพูดถึงเรื่องนี้มันต้องพูดถึงตั้งแต่เรื่องเมล็ดพันธุ์ไปจนถึงเรื่องการตลาดเลยครับ ซึ่งมันจะสัมพันธ์กัน ผมคิดว่าประเด็นนี้น่าสนใจเกี่ยวกับแนวทางการจัดตั้งองค์กร เครือข่าย ว่าด้วยเรื่องพันธุ์เกษตรอินทรีย์หรือเกษตรยั่งยืนก็ได้

คุณทรงพล : ผมคิดว่าประเด็นนี้น่าสนใจ คือขณะนี้ผมมองเห็นว่าเรื่องพันธุ์ มันมีบทบาทของกระทรวงพาณิชย์ที่ให้การสนับสนุน แล้วเน้นที่รูปลักษณ์มากกว่า แต่สิ่งที่เราพบก็คือ ผู้บริโภคบอกว่ามันไม่ดีเมื่อเทียบกับสมัยก่อนไม่ว่ามะม่วง ลูกดูดี และรสชาติไม่ดี ไม่เหมือนสมัยที่เราใช้พันธุ์พืชเมือง เพราะฉะนั้นกระบวนการที่เราจะสร้างพันธุ์ใหม่ ซึ่งนำไปสู่กลุ่มผู้บริโภคที่อยู่ในเครือข่าย ดังนั้นกระบวนการมันต้องสอดคล้องกัน ไม่ใช่ผลิตพันธุ์ขึ้นมาแล้วขายไม่ได้ มันคงไม่ใช่ และอีกอย่างหนึ่งผมคิดว่าวิถีชีวิตนั้นมันทำให้เราไปเน้นที่ผลผลิตมากกว่า และการผลิตให้ได้ผลผลิตที่สูงโดยไม่วิเคราะห์ผลตอบแทนในเชิงสถิติ บางทีผลตอบแทนสูงจริง แต่ต้นทุนที่สูงตาม ต้นทุนมากกว่า เราจะต้องดูที่ผลผลิตไม่ได้ เราต้องดูว่าต้นทุนกับรายได้เหมาะสมกันหรือไม่มากกว่า เพราะต้นทุน

ทุนที่เกิดขึ้นเกิดการใช้เทคโนโลยีใหม่ เพราะฉะนั้นเกษตรกรจึงขาดทุน เป็นหนี้สะสม ผมว่าการพัฒนาเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับพื้นที่ ผมว่าเป็น ประเด็นหลักที่สำคัญ ซึ่งมันไม่เหมือนกัน ซึ่งแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นเราต้องพูดถึงการรวบรวม ประมวล เทคโนโลยีเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน ในเรื่องต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศ เราจำแนกออกได้ใหม่ เพราะจะพูดรวม ๆ คงไม่ได้ ซึ่งเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ ความรู้มันมีต่างกัน ขณะเดียวกันเราต้องพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เหมาะสมกับกลุ่ม กับวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่นั้น ผมว่าตรงนี้นั้นต้องทำให้ออกมาเป็นรูปธรรมว่า เทคโนโลยีที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่หมายถึงอะไร

อ.สรสิทธิ์ : ผมเห็นด้วยกับเมล็ดพันธุ์ โดยเฉพาะเมล็ดพันธุ์พืชเมืองที่สูญหาย จากการใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศ ทำลูกผสมออกมา และขยายพันธุ์ไม่ได้ อย่างสถาบันวิจัยข้าวจะมีธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าว และถามว่าถ้าเป็นช่องทางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพันธุ์ เราจะมีช่องทางไหนหรือเปล่าที่จะให้เกิดธนาคารเมล็ดพันธุ์เกษตรยั่งยืน ทั้งในส่วนของการวิชาการเกษตรเอง หรือหน่วยงานองค์กรใดที่จะให้มันนโยบายเรื่องนี้

คุณพัฒน์ : ผมคิดว่าเกษตรยั่งยืนหมายถึงการอนุรักษ์พันธุ์พื้นบ้านพื้นเมืองให้มากที่สุด อย่างสมัยก่อนมะขามเปรี้ยวมีมากที่สุด แต่ต่อมามะขามเพชรบูรณ์ได้ขายดี ทำให้คนตัดมะขามเปรี้ยว แล้วปลูกมะขามพันธุ์เพชรบูรณ์แทน แต่พอมะขามเพชรบูรณ์ขายไม่ได้ ก็กลับมาคิดถึงมะขามเปรี้ยวขึ้นมา อย่างมะเขือเทศพืชบ้านจะปลูกง่ายในบ้านเรา ทนโรค ทดแมลง รสชาติดี ถ้าผสมไปผสมมา ผมคิดว่าผลสุดท้ายจะสูญพันธุ์ไปหมด ผมว่าคำว่าเกษตรยั่งยืน น่าจะเน้นเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ คือมีความหลากหลายของพันธุ์พืชบ้าน เราต้องพัฒนาพันธุ์พืชเมืองให้เด่น ถ้าจะพัฒนาให้เป็นในเชิงเศรษฐกิจ เราอาจจะพัฒนาพันธุ์ใหม่ได้ใหม่ว่า จะพัฒนาอย่างไรให้ทนต่อโรคแมลงเหมือนพันธุ์พื้นเมืองได้ไหม ไม่ต้องนำพันธุ์พื้นเมืองไปพัฒนา ให้มันพันธุ์ใหม่ที่น่าเข้ามาพัฒนาดีกว่า

อ.พฤษ : ขอสรุปว่าเราต้องมีการรวบรวมเทคโนโลยีของชาวบ้านที่มีอยู่ให้เป็นเอกสาร และนำเสนอเผยแพร่ให้ทุกคนทราบว่าเทคโนโลยีของชาวบ้านที่มีอยู่แล้วมันมีอะไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศัตรูพืช การจัดการไร่นา การจัดการดิน ส่วนนี้หลายหน่วยงานทำบ้างแล้ว แต่อยู่กระเจา กัน แนวทางการพัฒนาของรัฐได้มีการเปลี่ยนการพัฒนาไปมากโดยเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างมีส่วนร่วม ในส่วนของชาวบ้านเราเชื่อว่าเป็นแนวทางของแต่ละเครือข่าย แต่เราไม่ได้ปิดกั้นชาวบ้านและรัฐ มีบางส่วนที่จะเชื่อมโยงกันได้ขึ้นอยู่กับประเด็น และไม่ปิดกั้นให้ติดต่อกับต่างประเทศด้วย ก็สามารถเป็นแนวร่วมได้ เทคโนโลยีเรื่องเกษตรยั่งยืนมันมีหลัก ๆ ในเรื่องของพันธุ์พืช เป็นไปได้ไหมที่จะพัฒนาพันธุ์พืช โดยมองจากสถาบันองค์กรเกษตรกรที่นอกภาครัฐ ไม่ใช่ของรัฐ เราจะมีแนวทางอย่างไรในการจัดตั้ง “องค์กรนอกภาครัฐ” นั้นได้ โดยพูดถึงเรื่องการพัฒนาพันธุ์ที่สามารถเก็บไว้ได้ไม่ผูกขาด การมีพันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้นได้ และการผสมพันธุ์ โดยเอาของดีแต่ละพื้นที่มาผสมพันธุ์กัน และการอนุรักษ์พันธุ์ในพื้นที่ โดยการบริหารจัดการของคนในพื้นที่ที่จะทำได้ใหม่ เราจะพูดถึงแนวทางการพัฒนาพันธุ์พืชพันธุ์ที่นอกภาครัฐ โดยจะเชื่อมโยงกับกลุ่มองค์กรสถาบันของเกษตรกรด้วยว่าเราจะทำอย่างไร

2. กลุ่มองค์กรส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

คุณธนิชา นำเสนอ

เป้าหมายระยะที่ 1 พื้นที่เก่าที่มีอยู่แล้วจะต้องมาร่วมกันอย่างจริงจัง 5 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นพื้นที่เก่าที่ทำอยู่แล้ว เพื่อให้ได้ 100 ครอบครัว ใน 22 อำเภอ และ 2 กิ่ง ในเป้าหมาย ระยะ 1 ปี

เป้าหมายระยะยาว เกษตรกรทุกอำเภอต้องหันมาทำเกษตรยั่งยืนอย่างน้อยอำเภอละ 20 ครอบครัว และสามารถเป็นไร่นาดูตัวอย่างได้ และต้องทำให้ชัดเจน

ดังนั้นเราต้องมามองแนวทางว่าถ้าเป้าหมายของเราแบบนี้เราจะต้องทำให้ทะลุเป้าหมายให้ได้ เป้าหมายแรกทางที่มาจากคุณวิชัยป้าและชุมชน บอกว่ากิจกรรมแบบนี้ทำแบบพื้น ๆ แต่ละองค์กรมีแผน แต่ยังไม่จริงจังเท่าที่ตนเอง ดังนั้นเราจะทำแบบนี้ แต่ทำให้มันจริงจังขึ้นเท่านั้น ต้องให้แต่ละองค์กรมาร่วมกัน ช่วงแรกจะมีการรณรงค์เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ แนวคิดของเกษตรยั่งยืน ต้องรณรงค์เพื่อให้ชาวบ้านมีความตระหนัก และเข้าใจถ้าไม่เข้าใจจะถูกไปต่อไม่ได้ ไม่มีฟาร์มตัวอย่าง ยังไม่คนกินพืชผักปลอดสารเคมี ดังนั้นถ้าจะให้คนตระหนักและหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากขึ้น จะต้องให้การศึกษาในรูปแบบการฝึกอบรม ทำสื่อ เผยแพร่เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน ไปดูงานและแลกเปลี่ยนกับเกษตรกรที่ทำแล้ว

องค์กรที่เข้าร่วมทุกองค์กรยินดีจะเข้าร่วม อย่างเช่น นพค. 32 บอกว่าถ้าประสานไปที่ยินดีจะเข้าร่วม นี่ก็เป็นแนวทางระยะสั้นใน 1 ปี

ส่วนแนวทาง 5 ปี ที่จะบรรลุ อำเภอละ 20 ครอบครัว ภาคีหรือองค์กร 5-6 องค์กรที่ร่วมกันคิดจะต้องมีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ที่พูดไปก่อนหน้านี้มีนโยบายจริง แต่ไม่นำเอาไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ดังนั้นต่อไปนี้การส่งเสริมจะต้องเป็นอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ในแนวทาง 5 ปี หรือต่อไปข้างหน้า

กิจกรรมก็ต้องมีเหมือนเดิมคือ การส่งเสริมต้องทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เขาบอกว่า กัดไม่ปล่อย มีปัญหาอะไรก็ต้องติดตามอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีการให้การให้การศึกษาแล้ว ต้องมีการสนับสนุน บางที่การทำเกษตรแบบนี้เราต้องสรุปบางส่วนว่า ถ้าหากไม่มีปัจจัย ในการที่จะผลิตหรือไม่มีเงินทุนมันจะไปได้ช้า ดังนั้นการสนับสนุนจะมีความสำคัญ อาจจะเป็นการสนับสนุนทุนหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสม หลักการติดตามและหลักการประเมิน ว่าเรามีปัญหาไปถึงไหน แบบใด ที่เราจะช่วยได้ก็คือแผนและแนวทางใน 5 ปี

ของกลุ่ม 4 ก็มีสั้น ๆ เท่านั้น กลุ่ม 4 เรายังไม่มีประเด็นงานวิจัย ในที่ประชุมคงจะช่วยนำเสนอว่าอะไรควรจะเป็นโจทย์ของเราดี

คุณทรงพล : ผมอยากให้ทางกลุ่มช่วยให้ข้อมูลนิดหนึ่ง มองที่ตัวผู้ส่งเสริม ว่าการส่งเสริมที่ผ่านมา ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในเอง คิดว่าที่ทำมานั้นมีอะไรบ้างที่เป็นปัญหา มันเป็นคอขวดหรือ น่าจะปรับปรุงแก้ไขอะไร หรือเปล่า การที่เราจะไปส่งเสริม วิธีการส่งเสริม ช่องทางการส่งเสริม วิธีการเข้าไปในชุมชน เราเห็นปัญหาเรื่องประสิทธิภาพการทำงานของคนที่ส่งเสริมเอง

คุณธนิชา: จริง ๆ แล้วเท่าที่เราทำมาปัญหาของการขยายแนวคิด คือ การยอมรับของคนในชุมชนจริง ๆ ไม่ค่อยยอมรับ เกษตรกรที่เป็นตัวอย่าง นี่ก็ปัญหาหนึ่ง แต่ที่เราพยายามแลกเปลี่ยนให้มากที่สุดและพาคนที่ไม่ยอมรับไปดูงานที่อื่นดีกว่า ไม่ต้องดูงานในพื้นที่ตัวเอง ในขณะที่เดียวกันคนอื่น ก็มาดูงานพื้นที่ของตนเอง อาจจะได้ผลแต่ก็ช้า เป็นการขยายแบบปีหนึ่ง อาจจะได้ซัก 2-3 กลุ่ม มีการขยายแต่ก็ช้ามาก

คุณวิจิต : คือเท่าที่เห็น ผมมองอยู่ 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คือ เป็นส่วนเกี่ยวข้อง ในการส่งเสริม เท่าที่ดูการส่งเสริม NGOs จะเข้าถึงเกษตรกร จะมีประสิทธิภาพ แต่ด้วยความที่เราไม่มีทุนอย่างต่อเนื่อง บางครั้งได้ 3 ปี , 1 ปี หรือ 6

เดือนเท่านั้นเอง เรามีประสิทธิภาพในการทำงานแต่ไม่มีทุน ในขณะที่นโยบายของรัฐเป็นนโยบายเปิด แต่ส่วนของบุคลากรยังปรับตัวไม่ได้ มีงบประมาณและปัจจัยอยู่เต็มไปหมด แต่ว่าคนทำงานคือปัจจัยที่ไม่เอื้ออย่างต่อเนื่องก็คือข้อจำกัด ดังนั้นเราจะทำอะไร เท่าที่ดูมันมีมากหรืออะไรบางอย่างกันอยู่ ที่ทำให้รัฐกับ NGOs ไม่ร่วมมือกัน เราเสนอเรื่องเกษตรยั่งยืนมานานมากแล้ว แต่พอนโยบายเปิดก็กลับกลายเป็นว่าเงินจะทำเอง ในส่วนของรัฐก็เริ่มไปนับหนึ่งใหม่ ตรงนี้ผมคิดว่าถ้ามีการร่วมมือร่วมใจกัน และแชร์ทรัพยากรซึ่งกันและกัน มันคงไปได้ดีกว่านี้เยอะ ผมถือว่า NGOs ทำเรื่องนี้มานาน

อ.ไพฑูริย์ : วิจารณ์เกษตรกรได้ไหมครับ ต้องขออภัยด้วยถ้ามันรุนแรงไป คือหลังจากที่ผมได้ทำโครงการเกษตรยั่งยืน และมีการจัดทัวร์ไปดูงานกับคุณชมชวน ผมพูดตรง ๆ เท่าที่ผมรู้คุณพนมกรทำเกษตรธรรมชาติ เพราะท่านประสบปัญหาด้วยตนเองหรือเป็นทุกข์ไม่สบายเข้าโรงพยาบาลบ่อย พุดง่าย ๆ คือ ไม่เห็นโรงศพไม่หลังน้ำตา ประการที่ 2 คือ คนที่จะทำเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรยั่งยืนต้องมีความสันโดษ อุทิศการณต้องดี ต้องมีความสุข ต้องธรรมะธรรมโม อย่างที่ผมพูดแบบนี้ทำได้ไหม ถ้ายังมีความโลภอยู่ทำไยยาก คนเราก็น่าจะมีความโลภอยู่ ถ้าทำต้องมีเงินเหลือเพื่อส่งลูกหลาน ประการที่ 3 ผมไปดูงานที่แม่ฮ่องสอน แปลงข้าง ๆ ก็ยังปลูกข้าวโพดอ่อนอยู่ เกษตรเคมีอยู่ มันก็มีอยู่ 2 ระบบคือข้างล่างปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ข้างบนไม่ใช้สาร ตอนที่ผมไปดูงานไม่ค่อยประทับใจเท่าไรนัก แต่ละแปลงหญ้าขึ้นเต็มธรรมชาติจริง ๆ เหมือนพุดอกะที่ญี่ปุ่น และเรื่องผักที่เอามาแสดงนิทรรศการมันเหี่ยว ๆ ไม่ค่อยประทับใจ ไม่น่าซื้อ ดังนั้นทางการตลาดต้องทำให้น่าประทับใจ น่าซื้อหีบห่อต้องสวยงาม คุณชมชวนบอกว่า เราเป็นพวกนักอนุรักษ์จึงพลาดการใช้ มันทำลายยาก ผมเลยบอกว่าแล้วทำไมไม่ไปดูตามห้างใหญ่ ๆ ใส่ถุงพลาสติกทั้งนั้น น่าซื้อ น่ากิน คุณฐานิสบอกผมว่าถุงพลาสติกมีหลายแบบแบบที่ไม่ทำลายธรรมชาติก็มี ผมคิดออกเท่านี้ครับ ขอโทษด้วยถ้าบังอาจ

อ.พดุงษ์ : ในส่วนนี้เท่าที่ดู มีอยู่ 3 เรื่องด้วยกัน อันแรกจากที่เราประมวลมาคือ ข้อจำกัดในการขยายผลเกษตรยั่งยืน เท่าที่กลุ่มเสนอออกมา คืออันแรกไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ขาดการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม กลุ่มที่มีอยู่แล้วแต่ความเชื่อมโยงยังไม่ดีนัก ที่ไม่ยอมรับบางคนมีหนี้สิน เมื่อวานมีการคุยกันว่าถ้ามีหนี้สิน ก็จะไม่มีความเชื่อมั่นในเกษตรยั่งยืน นโยบายหรือแผนงานของรัฐไม่ชัดเจนว่าถ้าลงมาแล้วไม่รู้จะทำยังไง ตลาดไม่กว้าง ความเข้าใจหรือความจริงจังของหน่วยงานรัฐยังไม่กระชับ ถ้าอันนี้เป็นข้อจำกัดที่เราได้ออกมามันสามารถเป็นสมมุติฐานที่จะนำไปสู่การเรื่องการศึกษากลุ่มได้ว่าอย่างนี้ตัดส่วนเป็นอย่างไรบ้าง พุดง่าย ๆ คือข้อจำกัดในการขยายผลเกษตรยั่งยืนจริงไหม ที่เป็นแบบนี้ในพื้นที่ใดบ้าง พุดง่าย ๆ การขยายผลเป็นสิ่งสำคัญ คุณเดชาตัวอย่างเรื่องการขยายผลทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติของเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรยั่งยืน เนื่องจากว่ามันเป็นเรื่องของการเรียนรู้และขบวนการเรียนรู้เป็นส่วนใหญ่ นี่คือการที่เราเจอ ที่มันมาในภาคแปลงง่าย ๆ ว่าสิ่งเหล่านี้จริงหรือไม่ ถ้าจริงจริงแค่ไหน อะไรเป็นสำคัญมาก เพราะถ้าเราเข้าใจอย่างนี้เราสามารถวางแผนการขยายผลได้ไม่อย่างนั้นเราก็จะมองกันเรื่องของการประชาสัมพันธ์และฝึกอบรมอย่างเดียว เพราะเราต้องเข้าไปในรากเหง้าของมันก่อน นี่คือการสมมุติฐานเท็จจริงอย่างไรเป็นเรื่องหนึ่ง นี่เป็นข้อสังเกต

คุณเดชา : เรื่องการขยายผลต้องยอมรับว่าเครือข่ายทำมาเป็น 10 ปี บางทีก็ล้มเหลว แต่มีบางกลุ่มที่ทำได้ เช่นดงบัง ดังนั้นการทบทวนของอาจารย์ธนาฯ ทั้งทางภาคเหนือและภาคอีสานได้สรุปไว้ชัดเจนว่ากระบวนการ การขยายผลเรื่องเกษตรยั่งยืนต้องประกอบด้วยอย่างน้อย 2 อย่าง หนึ่งคือกระบวนการทางกลุ่มต้องมี และกระบวนการกลุ่มนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ เรียนรู้เดี่ยวไม่ได้ต้องเรียนรู้เป็นกลุ่ม และเมื่อเกิดการเรียนรู้สมาชิกในกลุ่มจะเกิดแรงบันดาลใจ

เห็นปัญหาและทางออกและเชื่อว่าทางออกคือเกษตรยั่งยืน อันนี้ชัดเจนมาก ต้องเกิดแรงบันดาลใจ ซึ่งต้องเปลี่ยนความคิดเลย และจากนั้นก็กิจกรรมจะเกิด และจะเลือกระบบเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมกับเขาเอง ไปดูงานที่ไหนด แล้วมาวิเคราะห์กันตรงนี้ ซึ่งเราก่อนข้างแน่ใจว่ามันเป็นอย่างนั้น คือปัจจัยหลักของการขยายผล มันเป็นปัจจัยภายในมากกว่าปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอกก็ด้วย แต่ภายในสำคัญที่สุด ถ้าเราเปรียบเทียบกรมวิชาการ เกษตรมีความตั้งใจที่จะเข้าไปส่งเสริมเกษตรแบบเกษตรเชิงเดี่ยวมาก ซึ่งความคิดของชาวบ้านมันไปอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อเข้าไปส่งเสริมแป็บเดียว ส่งเสริมคนเดียว คนเป็นร้อยเป็นพันก็ทำตามกันเลยไม่ต้องไปทุกคนครับ แต่เราไม่ใช่อย่างนั้น เรามีเกษตรกรตัวอย่างที่เก่ง ๆ เยอะ แต่ว่าเกษตรกรไม่ค่อยเอาอย่างเลยมีคนเดียวก้อยู่คนเดียว เพราะความคิดมันต่างกัน เราสรุปได้ว่าความคิดเป็นหลักไม่ใช่ว่ากิจกรรมเราไม่ดีจึงไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้นถ้าเราจะวิจัยผมว่า จะทำอะไรที่จะให้มีกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการกลุ่มที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ แล้วการขยายผลก็จะตามมาเอง ผมเชื่อว่างานวิจัยนั้นบอกแล้ว แต่ปัญหาคือเรารู้ว่าการขยายผลเกิดจาก แต่ว่ากระบวนการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้แต่ละพื้นที่ ไม่เหมือนกัน ดังนั้นจะอย่างไรจะทำให้เกิด 2 กระบวนการนี้ขึ้นได้ในแต่ละพื้นที่ เป็นโจทย์ที่ใหญ่ที่สุดของงานวิจัย

อ.พฤกษ์ : เพราะฉะนั้นเป็นเรื่องของกระบวนการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้ ถ้าจะเป็นฐานของการขยายผล กระบวนการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้ข้างในยังมีรายละเอียดเยอะ ในรายละเอียดบางส่วนไปผูกพันกับสิ่งเหล่านี้ ข้อจำกัดเหล่านี้ มันไปผูกพันกับสิ่งต่าง ๆ ร้อยแปด ถ้าเราบอกว่าการวิจัยด้าน กระบวนการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้ ไปผูกกับส่วนนี้จริงหรือไม่ ประเด็นที่ 2 คือว่า แนวทางกิจกรรม การขยายผล เป็นส่วนสำคัญยิ่งที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายระยะสั้น ระยะยาว ดังนั้นท่านที่น่าเสนอ อันนี้มันตอกย้ำให้รู้ว่า ถ้าเราไม่เข้าใจการขยายผลก็จะไม่บรรลุเป้าหมายระยะสั้น ระยะยาวได้ ท่านจะเข้าใจกับมันได้อย่างไรนั้น มีประเด็นต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอมาแล้ว องค์การพัฒนาเอกชนที่เป็นข้อเสนอของคุณวิจิตาได้ข้อจำกัดด้านทุนและบุคลากร NGOs น่าจะปรับการทำงานอย่างไร ให้การขยายผลเกษตรยั่งยืนมีประสิทธิภาพ เราจะทำงานแบบเดิมหรือไม่ ในขณะที่หน่วยงานของรัฐปรับแล้ว เรามีทุนและคนจำกัด เราจะเข้าไปสร้างแนวร่วม ไปจีจุด เป็นกรณี ๆ และนำออกในเวทีแบบนี้ เราจะขยายอย่างกว้างอย่างเมื่อก่อนไม่ได้แล้ว ประเด็นที่ NGOs ต้องเข้าไปคุยกัน

อ.สรสิทธิ์ : ผมคิดอยู่นิดหนึ่ง ในข้อจำกัดด้านนโยบาย ด้านนโยบายอยากจะถูกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนภาคราชการ และภาคการเมือง ที่นี้ในส่วนของราชการเริ่มตั้งแต่ ทบวง กระทรวง กรม ซึ่งจะมีการแปรรูป ที่นี้มองจากสายตาของผู้เข้าร่วม รวมทั้งผมด้วยไม่ค่อยจะเชื่อมั่นในภาคราชการ แต่ผมจะพูดในภาคการเมือง เกษตรยั่งยืนสามารถเข้าไปเกี่ยวพันได้ เป็นการเมืองท้องถิ่น โดยเฉพาะ อบต. ซึ่งชาวบ้านหรือกลุ่มเกษตรกรจะต้องเกี่ยวพันด้วยโดยตรง ในส่วน อบต. ต้องมีการส่งเสริมอาชีพ เมื่อก่อนจะส่งเสริมแต่โครงสร้างพื้นฐานมากกว่า แต่การส่งเสริมอาชีพยังไม่มี

อ.พฤกษ์ : ส่วนนี้ให้ไปดูการทำงานระดับล่าง กลุ่มจะทำงานระดับล่างอาจจะไปทำงานร่วมกับ อบต.ก็ได้

คุณวิจิต : ผมจะพูดประเด็นเรื่อง อบต. เรามีองค์กรอิสระประมาณ แปดพันกว่าแห่ง อิสระจริง ๆ นะครับ ที่นี้เราจะมีกระบวนการอย่างไรที่จะเปลี่ยนวิธีการใหม่ เปลี่ยนวิธีคิดใหม่ คือผมทำงานกับ อบต. แม้ตอนนี้ อบต. จะเป็นเรื่องของการสั่งการลงมาแต่ว่าเรื่องโครงสร้างเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตอนนี้ อบต.ทั่วประเทศกำลังจัดตั้งเป็นชมรม ถ้าเป็นไปได้น่าจะมีผู้เข้าไปชี้แนะแนวทางต่อไป เพราะเราต้องการแต่ขาดผู้รู้เท่านั้นเอง ถ้าเราเข้าไปให้การณรงค์เรื่องการใช้สารเคมี เรื่องผลกระทบของสารเคมี และเรื่องของเกษตรยั่งยืน ก็น่าจะทำให้ การร่วมงานก็ไม่ต้องใช้อะไรมากมาย เพราะเป็นระบบกองทุนหมุนเวียน ซึ่งถ้าทำแบบนี้ได้เราจะสามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้

อีกเยอะ เท่าที่ผมสังเกตวิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแล้ว ประชานบริหารจะเลือกคนที่มีโลกทัศน์ที่กว้างขวาง ในขณะที่ประธานสภาจะเลือกผู้อาวุโสมาควบคุมดูแล ดังนั้นถ้าเราเข้าถึงตรงนี้ได้จะไปได้ง่าย

คุณจุฑามาศ : ในเรื่องของกรขยายผล รวมถึงการส่งเสริมด้วย อยากจะเพิ่มเติมในเรื่องของตัวบุคคล หรือตัวคนที่จะเข้าไปทำงานส่งเสริมเรื่องเกษตรยั่งยืน เพราะว่าตอนนี้หลาย ๆ คนก็พยายามส่งเสริมเรื่องเกษตรยั่งยืน F โดยหลายฝ่ายพยายามช่วงชิง เพราะเกษตรยั่งยืนเป็นตัวสวยหรู คนที่ทำงานเรื่องเกษตรยั่งยืน ส่วนหนึ่งความเข้าใจเรื่องเกษตรยั่งยืนไม่ตรงกัน ไม่รู้ว่าในวงเรานี่จะมีความเข้าใจตรงกันหรือเปล่า แต่เมื่อวานอ.พฤษัย เอาคำนิยามของเกษตรยั่งยืนมาทำความเข้าใจกับพวกเรา แต่ถ้ามองไปข้างนอกคนที่พยายามส่งเสริมเกษตรยั่งยืนก็มีเยอะเข้าไปอีก ไม่ว่าจะเป็นบริษัท หรือระดับนานาชาติ ก็พยายามใช้คำว่าเกษตรยั่งยืนด้วย เพราะฉะนั้นคนที่ทำงานส่งเสริมเรื่องเกษตรยั่งยืนถ้าได้ทำความเข้าใจเรื่องเกษตรยั่งยืน ว่าเป็นอย่างไร ทำไม่ถึงต้องมีการทำเกษตรยั่งยืน คิดว่าการส่งเสริมจะได้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้

คุณชมชวน : พอในช่วงครึ่งปีที่ผ่านมา ทีมโครงการวิจัยเกษตรยั่งยืนได้มีการศึกษาเรื่องนี้ว่าทำไม และมีการตั้งสมมุติฐานว่าทำไมไม่มีการขยายตัวของเกษตรยั่งยืน ทั้งในมิติ ตัวเกษตรกรและผู้บริโภคเอง เราสันนิษฐานว่าจะมี 4 ส่วนที่ทำให้เกิดการขยายตัวว่าด้วยเรื่อง

1. กลุ่มเกษตรกร
2. กลุ่มผู้บริโภค
3. ระบบตลาดทางเลือก
4. องค์กรมาตรฐาน

4 เรื่องน่าจะมีความสัมพันธ์ไปด้วยกัน ในส่วนของเกษตรกรเอง ทำไมถึงไม่มีการขยายในกรณีของแม่ทา กิ่งอ.แม่ฮ่อน และการศึกษาปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการขยายตัว เราพบว่า 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอก ได้ศึกษากับเกษตรกร 4 กลุ่ม คือกลุ่มที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนอยู่แล้ว , กลุ่มที่ทำถึง ๆ กลาง ๆ , กลุ่มที่เลิกทำเกษตรกรรมยั่งยืน และกลุ่มที่ไม่ได้ทำ พบว่ามีปัจจัยภายในอย่างน้อย 3 เรื่อง

1. เกษตรกรไม่เข้าใจ ไม่ได้รับรู้ข้อมูล ไม่ชัดเจน เรื่องเกษตรยั่งยืน เขาก็เลยไม่ได้ทำ เกษตรกรเห็นเหมือนกัน เห็นว่าเขาเอาไปขายที่ตลาดแต่ก็เลือกกลับมา เลยไม่มั่นใจ ถามว่าได้ไปคุยกับเขาไหม ทำไมถึงขายไม่หมด เกษตรกรตอบว่าไม่ได้ไปถาม ซึ่งก็ไม่ว่า ไม่ชัดเจน
2. ขาดปัจจัยการผลิต มีหนี้สิน และอีกหลาย ๆ เรื่อง
3. การไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือกรรมสิทธิ์ของที่ดิน

ปัจจัยภายนอกคือ

1. คนทำงาน คนส่งเสริมโดยเฉพาะกระบวนการส่งเสริมไม่ต่อเนื่อง ไม่ชัดเจนไม่เป็นระบบ
2. เรื่องการตลาดไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสม ไม่สัมพันธ์กับวัตถุดิบ หรือผลผลิตที่ผลิตได้ในแถบนั้น

เช่นผลผลิตผักพื้นเมืองได้ แต่ไปขายกับคนที่บริโภคผักจีน แบบนี้มันไม่สัมพันธ์กัน

สรุปปัญหาจริง ๆ คือคนส่งเสริมไม่ได้จริงจังเอง ไม่ได้สนใจ ไม่ชัดเจน ไม่ได้สรุป ไม่ได้มีการศึกษา ไม่มีการวิเคราะห์ชุมชน อะไรลักษณะนี้ มันเป็นหัวใจเลยนะครับ ดังนั้นคุณนิคมจึงได้มาสรุปว่าถ้าหากจะให้มีการขยายในกลุ่มเป้าหมายอย่างน้อย 3 กลุ่มในเขตแม่ทา น่าจะมีการส่งเสริมอย่างไรบ้าง รวบรวมได้ 7 ขั้นตอน แบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ ระดับสร้างจิตสำนึก และสร้างความตระหนัก และขั้นที่ 2 ว่าด้วยการสนับสนุนเพื่อเสริมความเข้มแข็ง

หลังจากนั้นมีการเปิดตลาดไปขายที่ลำพูน ทำตลาดนัด ร่วมกันประชาสัมพันธ์ มีการขยายจาก 1 กลุ่ม เป็น 3 กลุ่ม พอสรุปได้ทีหัวใจอยู่ที่คนทำงานเท่านั้นเอง ควรจะมีกระบวนการขนาดไหน อย่างไร มีความเข้าใจขนาดไหน ที่จริงงบประมาณแทบไม่ได้ทำอะไรเท่าไร เงินเป็นเรียงรอง ไม่ค่อยใช้เท่าไร และจะต้องมีโรดแมปตัวอย่าง ที่ใกล้เคียงที่พอจะ ไปดู ได้ มีระบบตลาดที่เอื้อและเหมาะสม แต่ว่ายังไม่สมบูรณ์นะครับต้องพัฒนาอีก และมองว่า สื่อที่ทำให้เกิดการขยายที่ดีที่สุดคือตัวเกษตรกรเอง การส่งเสริมจะต้องมีแม่แบบ มีตัวอย่าง มีรูปธรรม มีของจริงที่ ดูได้ ตอนนี้นิคมก็กำลังขยายไปทาง อ.พร้าว ลองเอาขั้นตอนการส่งเสริมไปใช้ที่อ.พร้าวดูว่าจะใช้ได้หรือไม่ และ ตอนนี้เหมือนกับว่าที่ผ่านมามีพยายามให้เมืองครุฑชุมชน มีการสร้างสถาบันของเกษตรกร ที่ทำการขยาย เหมือนกับ เป็นโมบายทีม พื้นที่ไหนอยากให้มีการอบรมก็จะพาไป คราวก่อนอ.พฤษภอว่าการทำจะเป็นแบบรวมศูนย์จุด เดียวแล้วเอาไปขยาย ดังนั้นจะอย่างไร ให้เป็นภาพของหลาย ๆ ทีม เป็นเครือข่าย มากกว่าจะมีจุดใด จุดหนึ่ง เป็นหลัก น่าจะมีสถาบันแบบกรณีแม่ทาหลาย ๆ กลุ่มกระจัดกระจาย และสร้างเครือข่ายออกมาเป็นเครือข่าย สถาบันองค์กรชุมชนในการขยายผล

ดังนั้นบทบาทของ NGOs มีหน้าที่ให้การสนับสนุน เครือข่ายนี้มากกว่า การไปตั้งองค์กรของตนเอง น่าจะสนับสนุนกลุ่มเหล่านี้ให้เป็นแม่แบบชัดเจนยิ่งขึ้น

อ.พฤษภอ : ข้อเสนอของวิจิต น่าจะใช้เป็นแนวทางการปรับการทำงานของ NGOs ที่ทำงานกับการเมืององค์กร ระดับท้องถิ่นได้ สามารถเข้าไปสู่ในระดับ อบต. ได้ ถ้าเป็นการทำงานด้านเกษตรยั่งยืนอาจจะลองใช้ข้อเสนอ 7 ขั้นตอนของชุมชนชนวน ใน อบต. ตอนนี้โครงการมีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีระดับตำบล ที่ทำงานได้ผลดีก็มีเยอะนะครับ ของกรมวิชาการเกษตรเอง โดยสวพ.เอง ก็มีหมู่บ้านวิชาการ ตอนนี้ในระยะแรกเขาก็พยายามให้มีหมู่บ้านวิชาการ มีการถ่ายทอดอยู่แล้ว ตอนนี้ถ้าหาก NGOs ที่ทำงานที่แม่ทา ซึ่งมี NGOs และองค์กรชาวบ้าน น่าจะ มีการทำงานในระดับ อบต. เราจะลองจัดรูปแบบหนึ่งได้ไหม ตอนนี้อบต. ปรับวิจิตร ที่ทำงานในพื้นที่ พยายาม ลดการสร้างถนนหนทาง ต้องสร้างอาชีพ เพราะมันเป็นหน้าที่ที่เขาต้องทำ 100 % ของงบประมาณที่ลงมา ตอนนี้ 80 % ต้องมาสร้างอาชีพ 20 % มาสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เพราะฉะนั้นเราน่าจะมาทำ Action Plan ได้ และน่าจะ มาดูกันว่าบริหารจัดการประสานงานในการทำงานระดับพื้นที่ ทำได้หรือไม่ต้องมีรูปแบบที่ชัดเจน ซึ่งคุณวิจิต ก็พยายามทำงานร่วมกับอบต. เราน่าจะเลือกพื้นที่ที่น่าจะทำงานได้ แต่อาจจะไม่มีหมู่บ้านวิชาการเข้าไป หรือ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีไม่แข็ง

คุณทรงพล : จริง ๆ แล้วจะมีกลุ่มที่ทำงานใกล้เคียงกับเราคือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ที่เราน่าจะนำเข้าร่วม ประชุมด้วย ซึ่งเกิดจากการพัฒนาของชุมชนเมือง แต่ว่าคนที่เข้าไปทำงานได้ และมีสาขาอยู่ในเชียงใหม่ ต่อไป การจัดการกิจกรรมเหล่านี้ และน่าจะเชิญเขามาร่วมด้วย เพื่อจะได้เข้ามาเรียนรู้ ร่วมกระบวนการกับเรา

คุณอุบล : ผมมาจากอีสานครับ เรื่องการขยายผลเป็นปัญหาในทุกๆระดับ ปีที่แล้วสมาชิกของผมอยู่ที่จ.สุรินทร์ ทำ เกษตรยั่งยืนอยู่ ๆ ก็มาลาออกเพราะทางราชการมาให้ปุ๋ยให้ยา ก็เลยลาออกเพื่อรับปุ๋ยรับยา ผมว่าการทำงานขยาย ผลในเรื่องนี้ เป็นเหมือนการบำบัดยาเสพติด เราเสพติดประเภทเกษตรเคมี ระบบกระทรวงก็เสพติดคอมพิวเตอร์ ดินก็เสพติด คนก็เสพติด ดังนั้นจึงเหมือนการบำบัดยาเสพติดเลย ถ้าฟังกลุ่มเกษตรทางเลือกภาคเหนือ หรือภาค อีสาน ยกตัวอย่าง เกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน มีแต่ชื่อเก่า ประพัฒน์ กรองแก้ว ชื่อเดิม ๆ นั้นแหละ เพราะขยายผล ไม่ออก ทางอีสานก็ยุ่งเหยิง มันขยายผลไม่ได้ ที่งานวิจัยของ ดร.ธัญญา พงษ์สุรได้แล้วว่า คนที่ทำสำเร็จเกิด จากแรงบันดาลใจไม่ใช่แรงจูงใจ ดังนั้นแรงบันดาลใจของแต่ละคนอาจจะเกิดจากสิ่งที่แตกต่างกัน เมื่อดูขบวนการ ทำงานของ NGOs เมื่อ 10 ปีก่อน การพัฒนาของ NGOs เป็นงานที่ชาวบ้านรอจะเข้าร่วม แต่ว่าวันนี้การทำงาน

ของ NGOs และรัฐก็คล้าย ๆ กัน ไปชวนชาวบ้านมาอบรมเหมือนกัน ดังนั้นความเข้มข้นของการสร้างขบวนการที่จะเกิด การตระหนักรู้ อาจจะใกล้เคียง ๆ กับแรงบันดาลใจ ดูเหมือนจะทำได้น้อยลง

ถ้าเทียบกับการจัดตั้งของพวกอโศกนี่ พวกเราเป็นการจัดตั้ง จะลงมือด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ แต่ของอโศกเป็นการจัดตั้งด้วยอุดมคติ เราอาจจะถือว่าอโศกทำงานช้า แต่ถ้าอีก 5 ปี หรือ 10 ปี ปรากฏว่าอโศกเร็วกว่าตอนนี้ อโศกมีการขาย IMO แข่งกับ EM ขวดละ 10 บาท เรียนพร้อมกับมิสเตอร์โซ เหมือนกับเกษตรทางเลือกนั่นแหละ แต่อโศกนิ่งและก็ทำ

ถ้าพูดถึงข้อจำกัดเรื่องการขยายผลมันมีทุกระดับ ทั้งนโยบาย, ธุรกิจก็ไม่ได้มององศาเท่า ก็โฆษณาฆ่าหญ้าตายถึงราก เกษตรกรของเราเองกับความรู้สึกรักธาเกษตรเคมีที่มีอยู่ที่จะลบออกก็ไม่ใช่ง่าย รวมถึงการตลาดชาวบ้านที่ปลูกพืชปลอดสารเคมีที่ช่วยภูมิภาคให้ญี่ปุ่น บ่นว่าถ้าหมีเชื้เปราะปลอดสารเคมีจะรู้สึกโล่งมากกว่าปลูกบรอกคอรี่มากเลย ผมอยากขายผลผลิตของผมที่ขอนแก่นมากกว่าขายให้แม่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ เพราะการปลูกบรอกคอรี่ ผักภาคขวามันยากกว่าปลูกผักพื้นบ้าน ถ้าคนเมืองรู้จักกินผักตามฤดูกาล เรื่องความสะดวกของเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืนก็มีมากขึ้น

อ.พฤษ : สิ่งที่จะทำงานได้ง่าย ก็คือเรื่องนโยบายที่ชัดเจน อย่างเช่น นโยบายของรัฐที่เขียนไม่ชัดเจน อันหนึ่งเขียนว่าสนับสนุนเกษตรยั่งยืน อีกอันหนึ่งก็คือการขายปุ๋ย การนำเข้ายา อันนี้ต้องทำงานกับระดับบน อันที่ 2 ถ้ามีแรงบันดาลใจในการทำงานก็ง่ายกว่า แต่การสร้างแรงบันดาลใจได้ต้องใช้เวลา ถ้าเรานึกถึง 10 ปีก่อนที่มีกลุ่มเล็ก ๆ ที่แม่ทากว่าจะมาถึงวันนี้ต้องใช้เวลาพอสมควร

คุณอุบล : เราพบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ที่กำลังผลิต ไม่ขายตัวเอง เพราะชาวบ้านบอกว่า ทำด้วยไม่ได้ เพราะว่าอยู่ดี ๆ ราชการเข้ามาให้งบประมาณ และก็ทำขึ้นมา บอกว่าเกษตรผสมผสานนี่ดี เกื้อกูลนะ แต่ขายผลไม่ได้ แต่ที่แขวงใหญ่ หมู่บ้านคงบัง มันขายผลได้เพราะกลุ่มนี้เริ่มต้นก็พูดถึงกลุ่มกันเลย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน เพราะฉะนั้นการขยายผลทำได้ จะเห็นว่าเป็นบทเรียน ถ้าส่งเสริมแบบปัจเจกก็จะไม่เกิดการขยายผล และเป็นไปได้ยาก

คุณวิจิต : ตัวอย่างที่พะเยา มีการเกษตรกรพากันไปดูงานที่สุรินทร์ ของพ่อมหาอยู่ ในปี 2529 กลับมาก็ทำ แต่ทำได้ 2 ปี แก่บอกว่าพื้นที่แปลงเก่าไม่เหมาะสม ไม่พัฒนาเท่าไร พอปี 2538 แก่ก็ตัดสินใจขายที่แปลงนั้นไปซื้อที่แปลงใหม่ และใช้เวลาเป็น 10 กว่าปี กว่าที่จะสำเร็จ ดังนั้น เห็นได้ว่าแรงจูงใจมีอำนาจไม่เท่าแรงบันดาลใจ

อ.พฤษ : ไม่สรุปแล้วนะครับ ขอขอบคุณกลุ่มนี้มากเลย ขอเชิญกลุ่มต่อไป

3. กลุ่มเกษตรกรที่สูง

คุณจุฑามาศ น้าแสน

กลุ่มเกษตรกรที่สูงจริง ๆ แล้ว มีสมาชิก 12 ท่าน แต่ติดธุระหลายคน เมื่อวานอยู่ไม่ครบ 12 ท่าน ท่านแรก คุณ ชัยน มณีเนียม องค์กรพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือโดยองค์กรชุมชน คุณสุนทร เป็นชาวบ้านเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ คุณชนิต วงษ์ประเสริฐ จากภาควิชาส่งเสริม มข. คุณสรรเสริญ ค้างคิ ผู้ประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ คุณอัญญารัตน์ สุขสุวรรณ คุณชินดี ครูเคร์ คุณจุฑามาศ ใจคำ จากโครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิต-ผู้บริโภคฯ ในเวลาแลกเปลี่ยนพอสมควร ได้บ้างไม่ได้บ้าง ผู้เข้าร่วมมีน้อยไปนิด แต่ได้เนื้อหาพอสมควร อันแรกแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเรื่องปัญหาบนที่สูงก่อน พบว่า คนบนที่สูงไม่ว่าจะเป็นคนเมือง คนบนที่สูง หรือชาว

เขาเจอปัญหาสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ที่เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เหมือนกันทั้งที่ราบหรือบนดอย อันที่ 2 คือสภาพระบบเกษตร อันนี้ถือว่าเป็นปัญหาเลย ที่มองเห็นแบ่งเป็น 2 ภาคใหญ่ ๆ คือ 1 ระบบเกษตรที่ยังมีอิทธิพลของเกษตรแผนใหม่เข้าไปไม่สูงนัก อยู่ในระดับพออยู่พอกิน 2 มีอิทธิพลของเกษตรแผนใหม่ค่อนข้างสูง มีการส่งเสริมเพื่อการค้าบนที่สูง

สภาพปัญหาทั่ว ๆ ไปของระบบเกษตรทั้ง 2 อย่าง มีดังนี้ ใน

1. ที่เราเจอก็คือ เรื่องการจัดการทรัพยากร ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรเองยังไม่มากเท่าที่ควร ไม่ว่า ในส่วนของทั้งส่วนที่ได้รับเรื่องการส่งเสริมเรื่องเกษตรแผนใหม่น้อย และการได้รับการส่งเสริม เรื่องการเกษตรแผนใหม่เยอะ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่ดินและปัญหาป่าไม้ และอีกอันหนึ่งคือเรื่องของการขยายพื้นที่เพาะปลูก ในส่วนของปัญหาที่ดินและป่าไม้ ในส่วนที่ยังทำเรื่องเกษตรแบบทำอยู่ทำกิน บางส่วนได้รับผลกระทบในเรื่องปัญหาที่ดิน ป่าไม้ นั่นก็คือนโยบายการขยายพื้นที่ป่า และการจำกัดการจัดที่ดินในการทำเกษตร ทั้ง 2 ปัญหาส่งผลต่อผู้ทำเกษตรแบบพออยู่พอกิน เพราะยังต้องพึ่งพาระบบนิเวศเรื่องป่าไม้เยอะ
2. คือในส่วนของการทำเกษตรแผนใหม่สูง จะมีปัญหาเรื่องของการขยายพื้นที่เพาะปลูก ทั้งการบุกรุกของตัวเกษตรกรเอง และจากนายทุนเอง นี่เป็นปัญหาในการจัดการทรัพยากรด้วย ซึ่งปัญหาทั้งหมดจะส่งผลถึงความมั่นคงทางอาหารในชุมชนด้วย ซึ่งเกิดการเบียดเบียนจากเกษตรเชิงเดี่ยว ยกตัวอย่างเช่น การปลูกสตอเบอรี่ในที่สูง คือในลักษณะของบนที่สูงมันจะมีพื้นที่ราบในการที่จะปลูกข้าวได้น้อยอยู่แล้ว ยังถูกการปลูกพืชเชิงเดี่ยวแบบนี้มาเบียดบังในการ ใช้พื้นที่ในการผลิตอาหาร ในการบริโภคในครอบครัว ก็ยังทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงทางด้านอาหารลดลงอีก

อีกส่วนหนึ่งคือปัญหาลังแวดล้อม เช่น ป่าไม้ อากาศ ดิน น้ำ เช่นกรณี แม่อาฮ มีการปลูกสวนส้มเยอะ มีการชะล้างของหน้าดิน ในเรื่องของในหลายพื้นที่ดินขาดการอุดมสมบูรณ์ นี่ก็ยังเป็นปัญหาที่ยังเจออยู่ในการเกษตรที่สูงนี้ก็จะยังเป็นปัญหาไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำที่ชาวบ้านต้องซื้อกิน เพราะไม่กล้ากินน้ำในหมู่บ้าน และอีกส่วนหนึ่งคือปัญหา เรื่องหนี้สินจะเกิดกับคนทำเกษตรเชิงการค้าเยอะ ๆ ซึ่งอย่างที่เราได้เห็นภาพปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชนอย่างที่ได้เรียนไปแล้ว เรายังมองเห็นว่า บางส่วนก็ยังมีศักยภาพของชุมชนอยู่เช่น บางชุมชนที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ก็จะมีความเป็นตัวของตัวเองสูง มีการยึดหยุ่นที่จะรับแรงปะทะที่จะเข้ามาจากข้างนอกสูง อีกชุมชนหนึ่งเป็นชุมชนที่พยายามจะหาทางออก ต่อเรื่องข้างนอกที่เข้ามาในชุมชน เช่น ไขเรื่องวัฒนธรรมของชุมชนของตัวเอง เช่น กะเหรี่ยง ปะกาญอ อันนี้พยายามปรับใช้ หรือวิถีปฏิบัติในการแก้ไขปัญหา

ส่วนหนึ่งก็คือในเรื่องของบางชุมชน พยายามปรับตัวให้ได้มากที่สุด เช่น บางชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อจัดการเรื่องป่าไม้ ทรัพยากรในชุมชน หลังจากที่เรามองเห็นปัญหาและศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่แล้ว เรายังมองว่าสิ่งที่เราจะทำได้มีอะไรบ้าง เรายังมองว่าที่ที่น่าจะทำได้ร่วมกันได้ คือ ทำอย่างไรให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อมได้ด้วยตนเอง ซึ่งยังไม่ได้วางได้อย่างแน่ชัด แต่พอมีคร่าว ๆ คือ ทำอย่างไรที่จะประมาณความรู้ เรื่องระบบเกษตรที่สูง เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบการจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อมระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในชุมชนต่าง ๆ นำไปสู่การก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนาระบบคิด เพราะมันมีองค์ความรู้หลายอย่างในบางชุมชนก็มีแนวคิดและวิถีปฏิบัติ ภูมิปัญญาของตนเอง ในการจัดการชุมชนของตนเองในระดับที่ต่างกัน ในบางชุมชนมีการจัดการป่าไม้ บางชุมชนองค์ความรู้ได้หายไปบ้างแล้ว เช่น เผ่าม้ง หรือเผ่าอื่น ๆ แบบนี้จะทำอย่างไรที่จะให้มีการรวบรวมความรู้ในชุมชนทั้งที่เหลือยู่ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันกับชุมชนที่ได้สูญเสียองค์ความรู้ไปแล้ว และอีกส่วนหนึ่งคือ เรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นต่อชุมชนที่สูง ทั้งเรื่องการส่งเสริมเกษตรแผนใหม่ ที่ทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม ต่อสุขภาพของคนที่นี่ ทำอย่างไรที่จะรวบรวมงานวิจัยของคนที่ได้ทำวิเคราะห์หรือวิจัย

ปัญหา เรื่องพวกนี้ได้เอามารวบรวมและแลกเปลี่ยนกัน และนี่คือเป้าหมายในระยะสั้น ๆ หลังจากนั้นได้มีการคุยกันเรื่องเป้าหมายแล้ว เราก็มามองดูว่า จะทำอะไรบ้างในการประมาณองค์ความรู้ในเรื่องของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วในชุมชน โดยในส่วนของกิจกรรมที่อยากให้เกิดขึ้นคือการมีเวลาหารือระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้ติดตามประเด็นเรื่องปัญหาของเกษตรกรที่สูง มีหลายส่วนพูดถึงเกษตรกรที่สูง และปัญหาต่าง ๆ แต่ไม่มีการรวบรวมความรู้ จึงอยากให้แต่ละส่วนมานั่งคุยกัน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนเองก็มีการพูดถึงปัญหาไว้เยอะเหมือนกัน แต่อาจจะเป็นการต่างคนต่างพูดคนละเวทีด้วยประเด็นที่ต่างกันออกไป อีกทั้งในส่วนเรื่องที่พยายามคุยกันถึงองค์กรของชุมชน องค์ความรู้ของชุมชน ในการจัดการทรัพยากร นี่ก็อีกกลุ่ม และอาจจะมีอีกกลุ่มหนึ่งที่พูดถึงเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนบนที่สูง เช่น การใช้สารเคมีเยอะ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง มีผลต่อเรื่องสุขภาพอย่างไรบ้าง โดยต่างคนต่างคุยกันคนละเวที ซึ่งทั้ง ๆ ที่ทุกคนต่างพูดถึงปัญหาในเรื่องเกษตรกรที่สูงเหมือนกัน จะทำอะไรให้คนที่ต่างมุมมอง ต่างบริบทมาคุยแลกเปลี่ยนกัน และนี่คือสิ่งที่เราอยากเห็น และอยากให้เป็นอย่างนี้คือเรื่องด้วยนะค่ะ รวมถึงการถอดประสบการณ์ การประเมินข้อแข็ง ข้ออ่อนของผู้ได้เสีย ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเกษตรกรที่สูง และประมวลองค์ความรู้ให้เป็นระบบ โดยการรวบรวมองค์ความรู้ และการประมวลองค์ความรู้ วิถีชีวิตของแต่ละชนเผ่า อันนี้เป็นคร่าว ๆ ทั้งหมด ทั้งนี้ทั้งนั้นอยากให้เป็นอย่างนี้คือเรื่องด้วยนะค่ะ และเป็นความสำคัญ ถ้าเป็นลักษณะแบบนี้แล้วน่าจะมององค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นองค์กรเจ้าภาพ จะเป็นไปได้ไหมถ้าจะให้ สกว. เป็นเจ้าภาพก่อน เพื่อที่จะ รวบรวมคนที่สัมพันธ์ในประเด็นปัญหาได้เจอกัน มาดกกัน อันที่ 2 คือ อาจจะให้เกิดกลุ่มในการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่กิจกรรมจะเป็นกิจกรรมระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน เช่น อย่างแรก มีการประมวลองค์ความรู้ในแต่ละชุมชนและชนเผ่าว่ามีความเป็นไปอย่างไร แตกต่างกันอย่างไร แต่ข้อ 2 จะเป็นเรื่องของปฏิบัติการในพื้นที่ คือพหุชาวนบ้านที่มีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ หรือการจัดการสิ่งแวดล้อมไปแลกเปลี่ยนดูงานกับชุมชนที่ยังคงความสามารถในการจัดการทรัพยากรได้คุยกันอย่างเป็นต้น และอันที่ 3 คือการปรับเปลี่ยนระบบคิด การเรียนรู้ และอันที่ 4 คือ การทบทวนนโยบายการเกษตร

อ. ฐานิต : การละเลยเกษตรกรรมยังยืนบนที่สูง ชาวบ้านบนที่สูงเขาจะปลูกข้าวที่ เขาจะรู้จักการเสริมน้ำโดยไม่อาศัยชลประทาน แต่เขาจะรู้ว่าต้นไม้ไหน เขาจะจัดลำดับว่าต้นไม้ไหนเป็นแม่ ก้าวรอง ๆ ลงเรื่อย ๆ ดังนั้นผมจึงเข้าไปถามหลาย ๆ แห่ง เขาบอกว่า ต้นไม้ที่ดีที่สุดในการเก็บน้ำคือไม้ดุ่มเต้ม ต้นดุ่มเป็นแม่ของต้นไม้ ไปปลูกที่ไหน ก็จะกลายเป็นกอพุ่มใหญ่ และจะมีน้ำ ชาวเขาไม่ต้องการน้ำจากชลประทานแต่ต้องการน้ำจากธรรมชาติ แต่ต้องน้ำจากไม้แม่ ไม่ใช่เอาต้นไม้ไปปลูกไปเรื่อยแล้วจะมีน้ำ มันไม่ใช่ มันต้องมีต้นไม้ต้นใหญ่ ไม้กลาง ไม้ย่อย ตามความคิดของชาวบ้าน อันนี้และทำให้การทำเกษตรยังยืนของเกษตรบนที่สูงมันต้องมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งจะเหลือ ที่อ.สะเมิง ผมคิดว่าถ้าจะส่งเสริมเรื่องเกษตรยังยืนบนที่สูงควรจะมีต้นดุ่ม เพราะจะเป็นแหล่งน้ำ และปลูกง่ายเหมือนต้นฉำฉา เราคงไม่ต้องการให้ชลประทานมาสอนเรา เพราะชลประทาน มันจะเอาเงิน จูงใจ

คุณจุฑามาศ : พอดีทางกลุ่มได้มองระบบเกษตรกรรมบนที่สูงนี้ มันมีทั้งแบบที่เขาเป็นการทำการเกษตรเพื่อการยังชีพ เพื่อความอยู่รอด ซึ่งอันนี้มันต้องพึ่งพิง ต้องอาศัยความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อให้ตัวเองอยู่รอดได้ แต่อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งมีความเข้าใจว่ามีการพูดคุยกันแต่ยังไม่มาก ซึ่งส่วนแรกพยายามพูดถึงภูมิปัญญาของเขาเอง เขาจะหาอย่างไรเพื่อพัฒนาสิ่งที่เขามีอยู่เพื่อจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ส่วนที่สองคือส่วนที่ถูกบงกชจากอิทธิพลจากภายนอกเยอะ การส่งเสริมด้วยเกษตรแผนใหม่ เช่นในกรณีของที่ฝาง ที่ฝางเป็นพื้นที่ต้นน้ำเหมือนกัน และมีการขยายพื้นที่การปลูกสั้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นพันไร่ขึ้นไป ซึ่งส่งผลเยอะไม่ว่าจะเป็นคุณภาพน้ำ หรือคุณภาพอากาศ ซึ่งลักษณะแบบนี้เข้าใจว่าการคุยกันเรื่อง การส่งเสริมไม่แนใน เราอาจจะอยู่ในวงแคบ ๆ เรายังมองว่ากรณีวิเคราะห์ในปัญหาในกลุ่มนี้ยังไม่ค่อยมีเยอะเท่าไร จึ่งมันเป็นปัญหาที่น่าจะเอาเข้าไปรวมในเรื่องเกษตรยังยืนด้วย เพราะว่าอันนั้นนอกจากจะ โดยชาวบ้านในพื้นที่แล้วยังมีจากบุคคลภายนอกเข้าไปบงกชด้วย เช่น พวกรีสอร์ท

คุณบุญส่ง : สวัสดิศรับผมบุญส่งมาจากแมคเคน เป็นชาวเขานะครับ ผมอยากเริ่มนึกหนึ่งว่า ถ้าเรามองจากสภาพความเป็นจริง พื้นที่สูงจะต้องอยู่แถวต้นน้ำ ลานน้ำสภาพที่เห็นมันจะมีเกษตรที่เกิดขึ้นอยู่ 2 แบบ ก็คือ ไร่หมุนเวียน กับนาขั้นบันได ซึ่งถ้าตรงน้ำผ่านไม่ได้ จะมีนาขั้นบันได และถ้าเป็นน้ำขั้นบันไดจะดูแลไม่มากนัก เพราะฉะนั้นเมื่อมีไร่หมุนเวียนเพราะไม่มีน้ำ นั่นเป็นความจริงที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าเกิดว่าเราจะมีวิธีการที่จะให้น้ำทำเกษตรยังยืนเราจะใช้วิธีการไหนก็ได้ เอน้ำให้มาใช้สภาพที่พอจะทำการเกษตรได้ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาที่ไร่หมุนเวียนทำลายป่า ที่นี่ยากเสริมว่ามีต้นไม้อะไรหลายอย่างที่ปลูกกัน เราจะปลูกกล้วย ๆ กับต้นไม้ที่เราตัดไป เป็นการปลูกทดแทน เพื่อให้เรามีป่าไม้เยอะ ๆ มีน้ำใช้

คุณชมชวน : กรณีของแม่อาข และอ.ฝางได้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบริษัทที่มาทำการปลูกสั้เขียวหวานขนาดใหญ่ ทำให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ได้รับสารพิษ มีการปลูกสั้เป็นหมื่น ๆ ไร่ ชาวบ้านได้กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาทั้งโดยวิธีที่นุ่มนวล และรุนแรง และจะมีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ประเด็นผมคือจะจัดการและแก้ไขปัญหาของความขัดแย้ง ด้วยเกษตรกรรมยังยืนได้หรือไม่อย่างไร

คุณสุภา : คือระบบเกษตรที่สูงมันเป็นไร่หมุนเวียนหรือ เกษตรดั้งเดิม เรายังคิดว่ามันน่าจะเกิดขึ้นในพื้นที่ทั่วไป มันมีความหลากหลาย และชาวบ้านได้ใช้ความรู้เดิมของตนเอง แต่ว่าระบบเกษตรแบบนี้ไม่ได้รับการยอมรับ ในขณะที่เรากำลังพูดถึงเรื่องเกษตรยังยืน เราก็พยายามให้ชาวบ้านขยายผล แล้วนโยบายในเรื่องของที่สูง ที่มันสามารถอยู่ได้ อันนี้ถ้าทำไปสักระยะหนึ่ง แต่ว่านโยบายเองก็ถกกัน ถ้าสมมุติว่าให้ชาวบ้านใช้พื้นที่น้อยลง ชาวบ้านอยู่ไม่ได้ ก็มี 2 ทางที่เขาจะทำได้คือ อันที่ หนึ่งคืออพยพเข้าเมืองเพื่อหางานใหม่ หรือไม่เขาก็ต้องปรับพื้นที่ให้เป็นเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่ใช้พื้นที่น้อย ก็ไม่เป็นยอมรับกับชาวบ้าน ถ้าจะให้ปัญหานี้คลี่คลายได้ งานวิจัยทาง

นโยบาย เพราะว่าไม่ต้องเข้าไปส่งเสริม เพราะว่าเขาทำอยู่แล้ว แต่ว่าจะทำยังไงให้สิ่งที่มียอยู่แล้ว มันอธิบายความ เป็นเหตุเป็นผล และเป็นยอมรับ อันนี้เป็นน้ำที่ของงานวิจัยทางนโยบาย อาจจะมาพูดถึงความเชื่อมโยงกับป่าไม้ ว่าจะทำอย่างไรกับพื้นที่เหล่านี้ เพื่อให้เราไม่ต้องแก้ปัญหาแบบนโยบายของประเทศ คิดว่ามันน่าจะมีงานวิจัย แบบนี้ และมีเวทีจัดของ สกว. เอง ประเด็นหลักก็คือ เรากำลังพูดถึงการคุ้มครองสิทธิบางอย่างที่ชาวบ้านต้องเข้า มามีส่วนร่วมคือ ได้มีการร่างพรบ. คุ้มครองพันธุ์พืชขึ้นมา แต่ว่าชาวบ้านไม่ได้เข้าใจเกี่ยวกับพรบ.ฉบับนี้ และเข้า มูลเหล่านี้ก็ไม่ทำออกมาเป็นข้อมูลในเชิงวิจัย แต่ได้มีการพูดคุยกัน แต่ไม่ชัดเจน

คุณอุบล : ผมจะขอพูดให้เข้าประเด็นเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนก่อนนะครับ ผมว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเกษตร ยั่งยืน เลขาต้องไปกำหนดประเด็นนะครับ เพราะว่าประเด็นที่เราเสนอมันมีหลายเวที ผมอยากจะเรียนให้ทราบว่า โครงการเกษตรที่สูงเพื่อความยั่งยืน ทางกองพัฒนาเกษตรที่สูงเองซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนจากหลาย ๆ แห่ง แต่ว่า เกี่ยวกับเกษตรที่สูงไม่ได้เกี่ยวข้องเฉพาะเรื่องเกษตร แต่มันเกี่ยวข้องกับมหาดไทย เรื่องของสาธารณสุข เรื่องของ การศึกษา ซึ่งมันเกี่ยวกับกับ 5 - 6 กระทรวง ซึ่งถ้าเราจะพูดถึงเรื่องเกษตรยั่งยืน เราอยากให้ทางเลขาช่วยกำหนด ประเด็นให้ชัดเจน เพราะมันมีฐานของมันอยู่แล้ว ถ้าเราไปคุยประเด็นอื่นมันจะยาว

อ.พุดกษ : ก่อนอื่นต้องขอชมเชย กลุ่มที่นำเสนอแนะครับ ประเด็นใหญ่มากใช้เวลาเสนอแค่ 10 นาที และชัดเจน ผมคิดว่า ในองค์กรเล็ก ๆ ที่มีกำลังคนจำกัด และเงินทุนจำกัด ในการเข้าไปดำเนินงานนี้ เราอาจจะเปลี่ยน วิธีการออม สำคัญว่าคนที่เข้าไปทำงานจะต้องเข้าใจบริบทนั้น แล้วถามว่างานของเราแทรกอยู่ในส่วนไหน เรา อาจจะเริ่มด้วยการดูศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งกลุ่มเมื่อกี้ได้พูดแจ่มแจ้งออกมาชัดเจน ผมมองอย่างนี้ครับ ว่า เริ่มจะการดูศักยภาพของเขาจะดูจากความรู้เดิมของเขาหรือมองจากฐานวัฒนธรรมของเขาก็ตาม อันนี้ผมว่า เป็นสิ่งที่สร้างศักยภาพของเขา อันที่สองเขามีฐานทรัพยากรอยู่ ความหลากหลายทางชีวภาพหรืออะไรก็แล้วแต่ อันที่สามก็คือ กลุ่มที่เข้าไปได้คือ ข้อมูลข่าวสารภายนอกจะต้องมี ทีนี้ถ้าเราในการทำงานนั้นมีเรื่องจำกัดนี้ เรา จะทำอย่างไร จะเริ่มจากกลุ่มเดียวก็ได้ หรือจะ 2-3 กลุ่มก็ได้ แล้วสร้างเป็นเครือข่ายก็ได้ เหมือนกับกลุ่มเมื่อกี้ที่มี 9 กลุ่มย่อยเป็นเครือข่ายก็ได้ โดยตั้งคำถามง่าย ๆ ว่า เราจะเอาชุมชนที่มีศักยภาพมากน้อยขนาดไหน แล้วแต่ใคร จะเลือก ที่มีฐานทรัพยากรชีวภาพ จะมีรูปแบบการจัดการอย่างไรในการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดความอยู่รอดอย่าง ยั่งยืน ถ้าเราไปดูข้อที่มีอยู่แล้ว และเขาสามารถทำได้ แล้วการจะเรียนรู้ จะไปสำรวจให้อยู่ในนี้ครับ อย่าไปตั้ง โจทย์ว่าจะรวบรวมรวมองค์ความรู้ หรือเราจะไปรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพ มันจะเสียเวลา คนอื่นเขา ทำไปแล้ว มันจะทำติดตอนเท่านั้นเอง และเราจะไม่ได้อะไรรู้อะไรในการทำงาน แต่เราไม่ได้หมายถึงว่าเราไม่ได้ เข้าไปสำรวจนะครับ แต่อันนี้เป็นกิจกรรมหนึ่งของงานของเรา แล้วก็มันสามารถเข้าไปทำงานร่วมกับกลุ่มของ คนที่เขาได้ทุนจากแหล่งต่าง ๆ แต่ในขณะเดียวกันที่เราไม่ได้นำมาพูด เรื่องของ

พรบ.ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือพันธุ์พืชอะไรต่าง ๆ ใครจะทำร่วมกัน เรื่องของพรบ.ที่ดินใครจะเข้าไป วิธี คิดเกี่ยวกับการถือครองที่ดินชาวบ้านเขาคิดแบบไหน เพราะฉะนั้นมันหลายส่วน เราเอาส่วนของที่เราทำได้ก่อน เราใช้เวลา ปี หรือ 2 ปี ในระหว่างทำนั้นผมคิดว่า เราก็สะสมความรู้และสามารถพูดต่อไปได้ มีข้อเสนออย่างอื่น อีกไหมครับ เชิญครับ

คุณเดชา : อย่างที่คุณสุภาว่าเมื่อกี้นะครับคือไร่หมุนเวียนนี้เราพูดกันไม่ถูกต้อง แต่ก่อนเรียกว่าไร่เลื่อนลอย ปัญหาคือการมองในตัวเลขในโลบิเกษตรว่ามันเป็นตัวทำลายหรือมันเป็นตัวยั่งยืน อันนี้เป็นปัญหาไปทั่วโลก การประชุมนานาชาติเมื่อปีกลายหรือปีก่อน เขาสรุปกันว่าเกษตรยั่งยืนเป็นระบบที่มีชีวภาพสูง และทางจีนก็ทำ ได้อยู่ ทำในเขตร้อนได้ด้วย และเกษตรยั่งยืนสามารถรักษาชุมชนรักษาวัฒนธรรมได้ รักษาความหลากหลายทาง ชีวภาพได้ ตรงนี้ ถ้าเราเปลี่ยนระบบไร่หมุนเวียนก็หมายความว่าเปลี่ยนความหลากหลายทางชีวภาพ ทีนี้ก็จะชี้ให้

เห็นประเทศไทยคิดว่า สาธารชนเรียกร้องให้มีเกษตรยั่งยืนขึ้นมา ว่ามี 4 รูปแบบ ความจริงเราได้ใส่โรหมุนเวียนเข้าไปด้วย ที่นี้ถ้าจะส่งเสริมเกษตรยั่งยืน สิ่งหนึ่งด้านเกษตรยั่งยืนที่มีอยู่นั้นเอาไว้ คือโรหมุนเวียนถ้ามันใช้เกษตรยั่งยืนก็เอาไว้ ทำใจจะเอาไว้ได้ งานวิจัยจะต้องพิสูจน์ว่าโรหมุนเวียนก็คือเกษตรยั่งยืน มันมีประโยชน์กับเกษตรที่สูงจริง อาจจะมีความเหมาะสมเข้าไปผสม แต่ต้องพิสูจน์ว่าอะไรเหมาะสมกว่ากัน ถ้าเหมาะสมเราจะสนับสนุนอย่างไร ไม่ใช่ว่าไปย้ายเขาลงมาแล้วทำเกษตรเชิงเดี่ยว ไปทำสวนส้ม ปลุกสตอเบอรี่ ซึ่งตรงนี้นงานวิจัยน่าจะช่วยให้ ถ้าไม่ช่วยด้านองค์ความรู้เนี่ย คนทั่วไปก็ไม่ยอมรับ เมื่อไม่ยอมรับแล้วกระแสมันก็ไปผลักดันให้เขาลงมา แล้วองค์ความรู้ที่ไปจับเกี่ยวกับป่าชุมชนเนี่ย คิดว่าการไปจับเรื่องโรหมุนเวียนมันจำเป็นมากกว่า และชาวเขาได้มากกว่า ที่เรารวบรวมเกี่ยวกับป่าชุมชนซึ่งมันจะเป็นพรบ. อยู่แล้ว ดังนั้นโรหมุนเวียนอาจจะเป็นพรบ. ก็ได้ เพราะมันมีความสำคัญมาก และเป็นความอยู่รอด ซึ่งตรงนี้ก็คิดว่า งานวิจัยก็จำเป็นที่จะนำไปสู่การผลักดันทางนโยบายและเป็นกฎหมายด้วยซ้ำ

อ.พฤษ : คือทั้งหมดนี้ เมื่อไม่ได้แจ้งรูปแบบการจัดการเราว่าจริง ๆ แล้ว เวลาที่มองหรือทำไปได้แยกส่วนระหว่างโรหมุนเวียนกับไร่ที่นา เพราะว่าการถือครองการใช้ที่ดินของเขามองตั้งแต่ที่นา หรือเรียกว่าไร่ถาวร และก็ทำโรหมุนเวียน และก็การจัดการเรามองกันหลายที่ เรามองรวม ๆ เพียงแต่วันตอนนี้เวลาคนจำกัด แต่ไม่ได้หมายความว่าเราจะทิ้ง วิธีการไม่ยากเห็นเป็นการบล็อครองนั้น สรุปตรงนั้น ควรจะมีแทรกเขาไปในกิจกรรมของเรา

คุณทรงพล : ผมคิดว่าโจทย์ใหญ่ตรงนี้เป็นความสัมพันธ์ของทรัพยากรที่เราองว่ามันเป็นระบบข้อมูล แต่อีกตัวที่ยังไม่ได้พูดถึงคือความเป็นพลวัติ คือเรามองว่าจริง ๆ แล้วมันนิมิตหมายความเปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุดคนคือประชากรที่อยู่ในพื้นที่ พอประชากรที่เปลี่ยนแปลง เริ่มขยายขึ้นมาแล้ว คิดว่ามันขาดกิจกรรมอะไรบ้าง คิดว่ามันจะต้องพูดด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายนอกกับบุคคลภายในมันส่งผลกระทบกันอย่างไร ต่อฐานคิด ทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลง คิดว่ามันขึ้นอยู่กับกรมองภาคอย่างเป็นระบบการผลิตที่เป็นอยู่ คงไม่พอ ต้องมองไปข้างหน้าด้วย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของประชากรแล้วอะไรจะเกิดขึ้นบ้าง

คุณวิจิต : มันเป็นเรื่องความขัดแย้ง ชาวบ้านบอกว่าเขาอยู่ในพื้นที่นั้นมานาน ป่าที่ยังคงคือพื้นที่ที่เขาอยู่ แต่ขณะที่พื้นที่อื่นเขาไม่ได้อยู่มันไม่มีต้นไม้ แม้แต่จานดาวเทียมก็ยังมองไม่ออกว่ามันคือโรหมุนเวียน เพราะสภาพมันคล้ายป่ามาก ด้วยภูมิปัญญาของคนบนที่สูง เขาจะปลูกข้าวไร่ปนกับข้าวฟ่าง เวลาที่ฝนจะลงมากินมันเจอข้าวฟ่างไม่กี่ไม่ถึงข้าวไร่เพราะข้าวฟ่างสูงกว่า เพราะฉะนั้นข้าวไร่ก็ยังให้เขากินอยู่ อันนี้ถ้ามองในเชิงเกษตรนะครับ ถ้ามองในเชิงปรัชญาชีวิตมันก็มองถึงเพื่อนร่วมโลก มันไม่เช่นจำกัน และยังเผื่อแผ่กันอีก วิถีคิดแบบนี้มันเป็นปรัชญาที่ล้ำลึกมาก ที่เกษตรสมัยใหม่เขาไม่คิด และพื้นที่ที่เขาทิ้งไว้นั้นจะเป็นพื้นที่ที่มีสัตว์เข้ามาอาศัยอยู่เต็มไปหมด

คุณทรงพล : มีข้อสังเกตว่าเราดูในเชิงของมันเป็นเด็ก และมีโรงเรียนเข้าไปตั้ง เมื่อมีโรงเรียนเข้าไประบบการเรียนการสอน ระบบการสืบถอดภูมิปัญญา การสืบถอดวัฒนธรรม มันจะถูกกลืนไป ในขณะที่เดียวกันมันเชื่อมโยงกับระบบคิด ฐานคิดของคนรุ่นใหม่ ประการที่ สอง ต่อประชากรเองที่เพิ่มขึ้นมาเริ่มมีการขยายขยายออกข้างนอกด้วยหรือไม่ ความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในกับคนภายนอก แต่ถ้าหากว่าพื้นที่ที่มันเท่าเดิมนั้นแต่ว่าประชากรเพิ่มขึ้น ถ้าคนไม่ขยายขยายออกการกดดันต่อพื้นที่ก็จะสูงขึ้น เราเห็นในความรู้ลึกเชิงซ้อนที่อาจารย์กำลังพูดถึง ผมคิดว่ามันเป็นวัฒนธรรม เนื่องจากว่าคนกับทรัพยากรมันมีความพอดีกัน แต่ว่าถ้าประชากรมันมากขึ้น พื้นที่มันไม่ขยายออก มันก็จะเริ่มมีปัญหาเชิงสถิติ ที่มันเคยใช้นั้นเป็นของชุมชน มันก็มีปัญหาเรื่องสิทธิทำกิน ผมคิดว่าเราจะต้องอยู่กับ

พื้นที่ที่แต่ก่อน เรามีวัฒนธรรมสิทธิเชิงซ้อน แต่เมื่อมันขยายเป็นสังคม คนเริ่มเป็นปัจเจกมากขึ้น และสิทธิทำกิน เริ่มจะบุกรุก กระบวนการที่มันเปลี่ยนแปลงไปทางสังคมเราจะทำอย่างไร เราจะกำหนดทิศทางอนาคตอย่างไร

4. กลุ่มสถาบันเกษตรกร

คุณนิคม นำเสนอ

ผมคงจะเสนอให้เห็นภาพรวม ๆ เราคงจะไม่พูดเรื่องปัญหาอะไรแล้ว เมื่อวานเราได้พูดคุยเกี่ยวกับเรื่อง สถาบันเกษตรกรพอสมควรครับ ก็เลยตีความหมายออกมาว่า เราเองอยู่ 3-4 ระดับ ถ้าจะให้เข้มแข็งต้องมีอยู่ 3-4 ระดับ คือ 1. ระดับครอบครัว ของคนที่สนใจ และมีเป้าหมายร่วมกัน หลังจากนั้นก็เป็นกลุ่มธรรมชาติ กลุ่ม อาจจะมี 5 กลุ่ม 10 กลุ่ม ก็แล้วแต่ อีกระดับหนึ่งเรียกว่า กลุ่มสถาบัน ชมรมหรือเครือข่าย หรือการยกระดับขึ้นมา เป็นสหกรณ์ ซึ่งทั้งหมดเราจะร้อยรัดด้วยเกษตรยั่งยืน ประเด็น โจทย์ของเราเมื่อวานบอกว่ากลุ่มเหล่านี้จะยั่งยืนได้ จะมั่นคงได้จะต้องมีฐานในเรื่องเกษตรยั่งยืน ดังนั้นเป้าหมายของสถาบันหรือสหกรณ์คือการสร้างสถาบันหรือ องค์การเกษตรให้มีความมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งจะอย่างไรก็พูกกันค่อนข้างมาก ดังนั้นสิ่งที่เราพูดกันตลอดคือ เป็น ประเด็นหรือเป็นโจทย์ เราเองว่า เป็นคำถามในกลุ่มว่าทำอย่างไรให้เกิดการปรับเปลี่ยนในเรื่องของความคิดพฤติกรรม การยอมรับเกษตรกรรมยั่งยืน อันนี้เป็นเรื่องใหญ่ และได้พูดคุยกันในเวทีด้วย ในกลุ่มย่อยได้กลับมาคุยกัน อีก เราว่าเรื่องแบบนี้มันไม่มีคำตอบว่าจะทำอย่างไร อันที่ 2 เป็นเรื่องกระบวนการสร้างองค์กร ที่แรกเองเราก็คุย กันว่ากลุ่มองค์กรมันจะไปได้นั้นอยู่ที่ตัวผู้นำ หรือว่าผู้นำเป็นวิทยากร แต่ก็คุยกันว่าผู้นำจะเป็นใคร ประธานกลุ่ม หรือใครก็ได้ที่จะเป็นผู้นำ แต่ว่าวิทยากรที่จะมาให้ความรู้จะเป็นผู้ที่มีความรู้หรือเชี่ยวชาญเรื่องนั้น ๆ ก็ได้ ดังนั้น เราเลยให้ความหมายโดยรวมว่าน่าจะเป็นกระบวนการสร้างองค์กร หรือสถาบันเกษตรกรที่เราอยากให้เป็น ดังนั้นตัวหนึ่งที่จะเป็นกลไก ในการเคลื่อนตัวองค์กรหรือสถาบันเกษตรกรน่าจะมีสิ่งที่จะเข้ามาเป็นปัจจัย และจะทำ อย่างไร อีกเรื่องหนึ่งการรวบรวมองค์ความรู้ ว่าจริง ๆ แล้วที่ผ่านมามีองค์กรชาวบ้านหรือสถาบันองค์กรเกษตรเอง นั้น ไม่ใช่ัวงเกิดขึ้นมาโดยไม่ม้องค์ความรู้หรือไม่อะไรซักอย่าง จริง ๆ แล้วมันมีความรู้ เพียงแต่ความรู้เหล่านั้ มันไม่ได้รวบรวม ไม่ได้จัดระบบการถ่ายทอด ไปยังภายใน และภายนอก สถาบันการศึกษา หรือองค์กรภายนอกก็ เราจะทำอย่างไรที่จะรวบรวมองค์ความรู้เหล่านี้ เราพูดกันว่าเมื่อวานเราจะพูดกันเรื่องการสนับสนุน เรา ว่าจริง ๆ แล้วการที่สถาบันเกษตรกรจะอยู่ได้หรือไปได้จะต้องมีการสนับสนุนเรื่องของปัจจัยทรัพยากรหรือองค์ ความรู้ หรืองบประมาณจากองค์กรท้องถิ่น หรือองค์กรที่ให้การสนับสนุนบางทีเงื่อนไขขององค์กรที่ไม่เป็นทาง การ มันจะเป็นวิธีการอย่างไรที่จะขยายเครือข่ายข้ามพื้นที่ให้ได้ เพื่อให้เกิดรูปธรรม อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องของการ วิเคราะห์ปัญหาข้อจำกัด ในการจัดทำแผนของชาวบ้าน องค์กรที่จะเข้าไปทำงานในชุมชนหรือหมู่บ้าน น่าจะจัด ทำแผนร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างเข้าไป แต่ว่าจะมีวิธีการใดที่จะมานั่งคุยกัน ว่าใครมีบทบาทอย่างไร เกี่ยวข้อง กันอย่างไร แล้วทำงานร่วมกัน ดังนั้นสถาบันหรือองค์กรชาวบ้านจะทำอย่างไรที่จะทำแผนร่วมกัน ผมคงจะนำ เสนอคร่าว ๆ แบบนี้นะครับ

อ.พฤษ : สถาบันของแม่ทาเป็นกรณีตัวอย่าง ใช้เวลานานในการพัฒนาในระดับหนึ่ง ใช้เวลาการเรียนรู้ร่วมกัน แล้วมีองค์กรต่าง ๆ เข้าไปเกี่ยวข้องกับสถาบันนี้ ตอนนี้ถึงระดับหนึ่งที่ตัวเองสามารถที่จะขยายผลไปได้ ทำงาน อื่น ๆ มากกว่าการผลิตพืชอย่างเดียว จะทำงานบริการสังคมก็ได้ เพราะฉะนั้นตอนนี้ถ้าเราจะมองในเรื่องของการ พัฒนาสถาบันเกษตรกร ความเชื่อมโยงของสถาบันเกษตรกร สถาบันการศึกษา สถาบันหรือองค์กรของรัฐ น่าจะ มีบทบาทที่เท่าเทียมกัน แม้จะมองว่าคืนที่ 5 ที่ทำออกมาว่า การทำแผนชุมชนร่วมกันนี้ ถ้าสถาบันของที่เราในพื้นที่

ที่ใกล้เคียง อาจจะใช้สถาบันนี้เป็นหัวหอกของการทำความเข้าใจกับชาวบ้านในรอบแรก อย่างเช่นเมื่อที่อาจารย์ทรงพลพูดถึง สถาบันพัฒนาชุมชนถ้าเข้ามาทำงานร่วมกับสถาบันเกษตรกรนี้ก็จะมีประสิทธิภาพมาก เพราะว่าหน่วยงานมีหน้าที่โดยตรงคือการทำงานกับชุมชน ตอนนี้อาจารย์ทำเองนะครับ สร้างองค์กรที่เข้มแข็งขึ้นมาที่สามารถที่จะรองรับการพัฒนาของรัฐได้ อาจจะเป็นกรณีที่เราไปศึกษาอย่างละเอียด ว่าเท่าที่ผ่านมาเรามีความจำเป็นที่จะรับการสนับสนุนการให้บริการจากรัฐขนาดไหน พอตอนนี้เมื่อเขาโตขึ้นมาแล้ว เขาอยากได้อะไรแบบไหน คือเมื่อก่อนเราจะพูดถึงกระบวนการการถ่ายทอดเทคโนโลยี มันจะผลักไปสู่ชาวบ้าน แต่ไม่สำเร็จ ตอนหลังเราทำงานระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน พาไปดูงาน มีเวทีให้ชาวบ้านแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน แต่ก็ไม่ใช่เป็นการแค่เป็นกลุ่ม ตอนนี้อาจารย์เขารู้สถานการณ์ต่าง ๆ ตั้งเป็นสถาบันขึ้นมา เราอยากให้เห็นสถาบันเหล่านี้เกิดขึ้นเยอะ ๆ เพื่อรองรับกับการพัฒนาที่ตามมา อันนี้เราช่วยกันเติมเข้าไปว่า เกิดแล้วจะทำให้มันเข้มแข็งให้เป็นกรณีตัวอย่าง เราก็อย่างให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น ตามว่าระบบการสนับสนุนการให้บริการของรัฐที่จะเข้ามาช่วยเหลือผ่านสถาบันอะไรก็ตาม ถ้าเรามีรูปแบบ จะออกจากปากสถาบันเกษตรกรเอง จะออกจากสถาบันวิจัยก็ไม่ใช่อุปสรรค

อ.พุดกัญ : บางอย่างเขาคิดไม่ออก บางอย่างมองไม่เห็น เพราะฉะนั้นบางวิธีการเราสร้าง Product ออกมาก่อน หลายเรื่องที่เราทำอยู่ ที่เราตอนนี้เขาไม่เข้าใจเพราะฉะนั้นเราต้องมี Product มีตัวอย่างให้เขาเห็นก่อน มีผลให้เขาเห็นก่อน เชิญครับ

อ.ไพฑูริย์ : เมื่อวานผมเห็นท่าน NGOs มาจากมหาสารคาม ท่านบอกว่าท่านมีข้อมูลของปลัดกระทรวงเกษตรในเรื่องศูนย์ถ่ายทอด 15 แห่ง ผมคิดว่าศูนย์ถ่ายทอดถ้าเอาเกษตรกรตำบลไปไว้ที่สำนักงานเกษตรตำบลมันไม่ได้เรื่อง มันต้องเอาไปที่แปลงนะครับ ของเกษตรกรดีเด่น ซึ่งผมไปดูงานมาแล้วที่สันป่าตอง เกษตรผสมผสาน ผมว่าไปดูเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จจะดีกว่าที่จะไปหาเกษตรกรตำบลที่ศูนย์ถ่ายทอด ผมเคยอ่านเจอของ NGOs อีสานเขามีการร่วมตัวกันดีมาก ผมไปดูงานที่อีกสถานหลายแห่ง ที่ศรีสะเกษ โขง ไปดูที่ฉะเชิงเทรา บุรีรัมย์ หมายความว่าได้รับเอกสาร ต่าง ๆ ที่นั่นเขาจะเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้าน เขาเรียกว่าครูบา ทางเหนือเราก็มี ครูบาศรีวิชัย แต่ผมแปลกใจว่าทำไมถึงเรียกคนธรรมดาว่าครูบา ผมพูดกับคุณชมชวนว่าผมจะรวบรวมปราชญ์ชาวบ้าน โดยผมจะเป็นหัวหน้าโครงการ ผมพูดเล่น ๆ นะครับทางเหนือเราก็มี พัฒน์ มีคุณพนมกร มีเครือข่าย ตั้งเป็นชมรมไปมาหาสู่กัน

คุณอุบล : เรื่องศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีมันพลาดตั้งแต่ชื่อแล้วครับ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีแสดงว่าทัศนเบื้องตันคิดว่าราชการมีเทคโนโลยีมากกว่าประชาชนซึ่งไม่มี อันนี้มันพลาดตั้งแต่ชื่อ แล้วก็วัฒนธรรมการเรียนรู้ของพี่น้องเป็นการเรียนรู้ในแนวราบ ในแนวนอน การเรียนในแต่ละเรื่องมีการยอมรับนับถือและความศรัทธาต่อข้อมูลนั้นอีกด้วยไม่ใช่ว่าจะเอาแต่ความรู้เรื่องปลูกผักปลอดสารหรือจะเอาอะไรจากข้อมูลนั้น ๆ มันไม่มีมิติของการยอมรับนับถือจากข้อมูลเหล่านั้น เพราะฉะนั้นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ทางราชการไปตั้ง หลายแห่งไปสร้างขึ้นใหม่ วันนี้จะถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพราะพันธุ์ปลา ก็เอาประมาณ วันนี้จะถ่ายทอดเรื่องการเพาะพันธุ์ไม้ เอาศูนย์วิจัยพันธุ์พืชมา เป็นแห่ง ๆ เป็นก้อน ๆ แบบนี้ไม่มีทาง เพราะฉะนั้นปลัดกระทรวงไปสำรวจทั้ง 15 แห่งมา มี 2 แห่งที่เข้าตา เรื่องปราชญ์ชาวบ้านก็เกิดจากการผลักดันของการพัฒนาในแนวราบ แล้วก็สืบถอดมาจนถึงปัจจุบัน ระหว่างนั้นก็ยังมีมูลนิธิหมู่บ้านสนับสนุนอยู่ มีหมอนที่อยู่โรงพยาบาลอุบลรัตน์ คือกลุ่มนี้เขาวิเคราะห์ว่าเหมือนที่ผมวิเคราะห์ว่า การสร้างผู้นำของเราทำได้ช้าเหลือเกิน ผู้นำที่ทำเรื่องเกษตรยั่งยืนได้ก็มีลักษณะที่เข้าใกล้ ๆ ธรรมชาติเหมือนที่อาจารย์ว่า แต่ว่าระยะหลังนี้พวกเรจัดตั้งคนในลักษณะนี้ได้น้อย เขาก็จะใช้เวทีผู้นำปราชญ์ชาวบ้านเป็นเวทีของการกระตุ้นผลักดัน เป็นเวทีของการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนกันเอง